

**UNIVERZA V LJUBLJANI
TEOLOŠKA FAKULTETA**

Klavdija Lekše

**KAJ SE OTROK NAUČI IZ ODNOSA
MED STARŠEMA**

DIPLOMSKO DELO

Ljubljana, 2015

UNIVERZA V LJUBLJANI
TEOLOŠKA FAKULTETA
UNIVERZITETNI DVOPREDMETNI PROGRAM TEOLOGIJA

Klavdija Lekše

KAJ SE OTROK NAUČI IZ ODNOSA
MED STARŠEMA

DIPLOMSKO DELO

Mentor: red. prof. dr. Christian Gostečnik OFM

Ljubljana, 2015

ZAHVALA

Iskreno se zahvaljujem mentorju red. prof. dr. Christianu Gostečniku za vložen čas, strokovno pomoč in usmerjanje pri izdelavi diplomskega dela.

Zahvaljujem se vsem, ki so sodelovali pri izvedbi anketnega vprašalnika.

Posebno zahvalo namenjam možu Marku in najinima hčerama za oporo in pomoč pri dokončanju študija. Zahvaljujem se staršem, tastu in tašči za vso pomoč, sestrama in prijateljici Cvetki za spodbudo ter vsem ostalim, ki so kakor koli prispevali k dokončanju mojega študija.

SEZNAM KRATIC IN OKRAJŠAV

SSKJ – Slovar slovenskega knjižnega jezika

FB – Facebook

KAZALO

1 UVOD	1
2. DRUŽINA.....	2
2.1 Pojmovanje družine.....	2
2.2 Pojmovanje odnosa	4
2.3 Projekcijsko introjekcijska identifikacija kot operativni mehanizem kompulzivnega ponavljanja.....	6
2.3.1 Zgodovinski pogled.....	6
2.3.2 Projekcijska identifikacija	7
2.3.3 Introjekcijska identifikacija.....	8
2.3.4 Najnovejši integrativni model	9
2.4 Projekcijska identifikacija v zakonu in družini	10
2.4.1 Psihološke raziskave družine	10
2.4.2 Različne vrste družin po Slippu	11
3. VLOGA IN POTREBE POSAMEZNEGA ČLENA DRUŽINE	13
3.1 Mož.....	13
3.1.1 Oče	13
3.2 Žena.....	14
3.2.1 Mati	14
3.3 Otrok.....	14
4. SISTEMSKA TEORIJA	16
4.1 Sistemska celovitost	16
4.2 Podsystemi	16
4.3 Sistemska krožnost.....	16
4.4 Pravila in vloge v sistemu	16
4.5 Razmejitev v sistemu	17
4.6 Informacija in energija v sistemu	17
4.7 Pozitivni in negativni »feedback«	17
4.8 Kibernetški model	18
4.9 Dinamika katastrofalnih pričakovanj in anksioznosti	18
4.10 Struktura, proces in vsebina	19
4.11 Odprt oziroma zaprt sistem	19

4.12	Sistemske potrebe	19
4.13	Sistemske vloge	20
5.	ODNOS MED STARŠEMA IN VPLIV NA OTROKE	22
5.1	Zdrav partnerski odnos	22
5.2	Shizofrena družina	25
5.3	Histerična in mejno strukturirana družina	26
5.4	Depresivna družina	28
5.5	Družina s pretirano obliko delikvence	29
5.6	Družine, kjer je prepovedano izražati prava čustva	30
5.7	Družina z ločenimi starši	31
5.8	Družina, kjer vlada alkohol.....	33
5.9	Nasilje v družini.....	36
6.	KOMPULZIVNO PONAVLJANJE PRI HUDIH TRAVMAH	39
6.1	Freudove raziskave	39
6.2	Kompulzivno ponavljanje pri perverziji.....	41
6.3	Biokemični procesi in kompulzivno ponavljanje	43
7.	DRUŽINA V SVETEM PISMU	45
8	KAJ SE OTROK NAUČI IZ ODNOSA MED STARŠEMA	49
8.1	Namen raziskave, opredelitev raziskovalnega problema.....	49
8.2	Metodologija.....	49
8.3	Rezultati obdelave podatkov in njihova interpretacija	51
8.4	Kako odpraviti negativne posledice, ki se prenašajo na otroka iz odnosa med staršema	83
9	ZAKLJUČEK	85
	POVZETEK.....	87
	SUMMARY.....	88
	REFERENCE.....	89
	PRILOGE.....	i
	Priloga 1: Anketni vprašalnik	i

1 UVOD

Družina je v sodobnem času, zlasti v razvitih državah, postavljena pred številne preizkušnje. Sodoben način življenja zahteva od posameznika uspeh na vseh področjih, tj. osebnem, partnerskem, družinskem in poslovnem. Po drugi strani pa je močno v ospredju materialna preskrbljenost, ki posamezniku zagotavlja, da si lahko uresniči želje, kot so potovanja, lastna hiša ali vsaj dobro stanovanje, avto idr. Te sicer nenapisane zahteve oziroma pričakovanja družbe so lahko za posameznika obremenjujoče, saj je zelo težko biti na vseh področjih hkrati uspešen, čeprav morda njemu samemu to niti ni pomembno. Zato se je treba, še zlasti v skupnosti kot je družina, neprestano odločati, kaj so prioritete in kaj je tisto, kar posameznika osreči, izpopolni in mu da neko lastno vrednost. V tem pogledu ima velik pomen okolje, v katerem otrok odrašča, saj mu daje smernice v življenju, oblikuje njegovo samopodobo in pogled na svet.

Vsak posameznik izhaja iz določenega družinskega okolja, iz katerega črpa vzorce vedenja, izražanja, mišljenja. Družina je namreč prostor, kjer se odvija primarna socializacija otroka. Predpostavljamo, da le-ta bistveno vpliva na njegov nadaljnji razvoj, zlasti osebnostni. Raziskati želimo, koliko in kako vpliva na otroka odnos med staršema, torej tistima ključnima osebama v njegovem življenju, ki sta prva, s katerima ima stik, in ga spremljata kar precejšen del njegovega življenja.

V diplomskem delu bomo izhajali iz teoretičnih opredelitev te problematike različnih avtorjev v psihologiji. V ospredju bodo zlasti teoretična izhodišča Christiana Gostečnika in njegov način obravnave medsebojnih odnosov. Na podlagi tega želimo ugotoviti:

- kako deluje družina kot sistem;
- katere potrebe vsakega od staršev naj bi bile izpolnjene in kako se razvija njun odnos, če te potrebe niso zadovoljene;
- katere potrebe ima otrok za razvoj v zdravo osebnost;
- na podlagi anketnega vprašalnika ugotoviti, kaj se otrok nauči iz odnosa med staršema.

2. DRUŽINA

2.1 Pojmovanje družine

Če želimo govoriti o vplivu odnosa med staršema na otroka, je treba pojasniti pojme, ki so tesno povezani s to problematiko.

Prvi je družina. Družina je sistem, v katerega naj bi se rodil otrok, in idealno okolje za otrokov zdrav razvoj, čeprav vemo, da vedno ni tako. Pogosto je »nepopolno« okolje¹ boljše za otroka.

Slovar slovenskega knjižnega jezika razlaga pojem družine kot »zakonski par z otroki ali brez njih« (SSKJ 2000, 176). Družina je tudi »eden od zakoncev in otroci« (176).

Če pa pogledamo, kako je družina pojmovana z vidika psihologije in sociologije, opazimo odstopanja, na katera bo opozorjeno v nadaljevanju.

Psihologija gleda na družino kot na »skupnost staršev in otrok« (Musek in Pečjak 2001, 274), kjer je med posameznimi družinskimi člani »najožja sorodstvena vez« (Kompore idr. 2010, 227). Posledično to pomeni, da z vidika te veje znanosti zakonski par še ne predstavlja družine, saj je omenjeno pojmovanje družine prevladujoča oblika le-te v svetu oz. vsaj v našem kulturnem prostoru. Hkrati nekateri opredeljujejo pojem družine nekoliko širše. Bergant pravi, da »družino pravzaprav ustvarijo otroci. Kjerkoli se rodijo otroci in živita skupaj najmanj dve generaciji ljudi, ki so krvno ali telesno življenjsko povezani (tu mislimo na posvojene otroke), lahko govorimo o družini« (Bergant v Pšunder 1994, 50). V tem primeru krvna povezava med posameznimi člani ni obvezujoča. Za sodobni čas je taka opredelitev družine primernejša, ne le za primer

¹ »Nepopolno« okolje predstavljajo npr. rejniške družine, družine s posvojenimi otroki, enostarševske družine. Te oblike družin odstopajo od njene klasične oblike (oče-mati-otrok), za katero je značilna najožja sorodstvena vez.

posvojenih otrok, ampak še zlasti za primere ločenih in ponovno poročenih, ki imajo otroke iz prejšnjih partnerskih zvez.

Dalje je družina »najbolj temeljna človeška skupina« (Musek in Pečjak 2001, 274) ter »prvi socialni sistem, v katerem otrok živi in ki s svojimi značilnostmi vpliva na osebnost otroka v vseh fazah njegovega razvoja« (Čačinovič Vogrinčič 1998, 23). »Starši so pomembni drugi, ki določajo svet, ki ga otrok mora internalizirati. Otrok si pomembnih drugih ne more izbrati; internalizirati² mora svet, ki ga pomembni drugi določajo zanj« (23).³

Glede na raziskave ima družina v življenju vsakega posameznika zelo pomembno mesto, saj se v njej oblikuje njegov jaz. Znotraj družine obstaja določen način komuniciranja, ki se v vsakega posameznika vtisne tako globoko, da v podzavesti vodi njegovo razmišljanje, vpliva na njegovo samopodobo in na uspešnost vzpostavljanja odnosov z drugimi. »Družina, ki jo »nosimo v sebi«, nam daje smernice glede tega, kako ravnati, čustvovati, na kakšne načine razmišljati, komunicirati, celo kako zaznavati druge, svet in sebe« (Kompore idr. 2010, 228). »V družini se naučimo osnovnih oblik obnašanja, v družini prvič začutimo globino intimnosti, pripadnosti, ljubljenosti, hotenosti, želenosti ali pa odvečnosti, zavrženosti in nepripadnosti. K temu temeljnemu izkustvu se vedno znova vračamo, saj nas ravno čutenje in mišljenje, ki ga ustvarja družina, določa v vsem našem poznejšem ravnanju« (Gostečnik 1999, 7).

² Internalizacija je »proces sprejemanja norm, ki jih postavijo za posameznika pomembne druge osebe ali skupine. Gre za popolno prevzemanje norm na način, da jih oseba dojame kot sebi lastne« (http://sl.wikipedia.org/wiki/Socialno_vplivanje, pridobljeno 3. junija 2015).

³ »Ta ponotranjena družinska sporočila, po katerih uravnavamo svoje življenje, imenujemo referentni okvir. Referentni okvir je nekakšen notranji načrt, konstrukt, ki ga ljudje zgradimo v otroštvu ob interakciji s starši (ali njihovimi „namestniki“« (Kompore idr. 2010, 228).

2.2 Pojmovanje odnosa

Družina predstavlja temelj in začetek odnosov. V njej doživimo prvi stik s sočlovekom in na podlagi teh odnosov gradimo odnose z ljudmi, ki jih srečujemo v vsakdanjem življenju.

»Odnosi oblikujejo in določajo to, kdo smo« (Kompan Erzar idr. 2009, 15). Otrok se razvija iz odnosa, ki ga ima s starši. Le-ti imajo temeljno vlogo pri zagotavljanju otrokovega zdravega osebnostnega razvoja. Kompan Erzar idr. (2009, 15) izpostavljajo sledeče pogoje za otrokov zdrav razvoj:

- pripadnost, povezanost (connection),
- zaupanje (confidence),
- dostojanstvo, spoštovanje (competence),
- prepoznavnost (character) in
- sočutje (compassion).

Pripadnost in povezanost sta močno povezani z občutji, ki jih v otroku vzbujajo starši s svojimi ravnanji. Kot pravi Katarina Kompan Erzar (16), »mora otrok začutiti, da pripada določenemu odraslemu, določeni mami in očetu,« saj mu s tem dajeta občutek, da sta mu na voljo. Zanj je to zelo pomembno, saj prehaja skozi različna razvojna obdobja, ne le z vidika telesne rasti, ampak tudi v umskem in čustvenem razvoju, tako je še zlasti v zanj stresnih trenutkih, ko postaja samostojna osebnost, občutek pripadnosti zelo pomemben. »Zato je za otroka ena najhujših travmatičnih izkušenj prav ranjena pripadnost, torej zapuščenost s strani staršev« (16).

Iz občutka pripadnosti se razvije *zaupanje*, ki daje otroku gotovost, »da mu bodo starši dali pristni odziv« (Kompan Erzar idr. 2009, 13). Otrok se mora počutiti varnega. »Če hoče otrok kadar koli v življenju zares verjeti, da so odnosi varni, mora čutiti, da starši ne manipulirajo z njim, ampak da se mu posvetijo in ga jemljejo resno, torej da se lahko prepozna v izrazu in odzivu, ki ga vidi na materinem obrazu« (17). S tem, ko se počuti varnega znotraj odnosa s starši, lahko razvije zaupanje vase, v svoje starše in nenazadnje v svet izven družinskih okvirov.

Iz prejšnjih dveh temeljev se razvijeta *spoštovanje do samega sebe in lastno dostojanstvo*. To pomeni, da lahko otrok svobodno čuti, misli in doživlja stvari, torej da mu drugi ne vsiljujejo svojih čutenj.

Sledi *prepoznavnost*, ki je »sposobnost posameznika, da razvije osebni slog, da je sposoben poiskati in razdelati svojo individualnost do te mere, da lahko pozneje v svojem delu in življenju prepozna poklicanost in enkratnost« (15). Kompan Erzar idr. pri tem izpostavljajo pomen edinstvenega stika z vsakim od svojih otrok, ki naj bi bil skladen z njegovimi potrebami. »Vsak otrok lahko postane samo toliko prepoznaven, kolikor ga starši slišijo v njegovih konkretnih potrebah in danostih« (15).

Iz vseh teh štirih temeljev se razvije zadnji, *sočutje*. V družino prihaja na treh ravneh, kot jih navaja Katarina Kompan Erzar: »Najprej je to sočutje do otroka, sočutje med možem in ženo. Potem je sposobnost začutiti otroka in mu dati prostor ter se mu dati na voljo tako, da začuti pripadnost, razvije zaupanje, spozna svoje sposobnosti in dostojanstvo ter razvije prepoznavnost ob tem, ko se s svojimi danostmi vpiše na edinstveno mesto v družini in se družina zaradi njegovega prihoda spremeni, ne pa da se mora otrok odpovedati dostojanstvu in prepoznavnosti ter izgubiti temeljno zaupanje vase, v druge in v svet, da lahko pripada svoji materi in očetu. Tretja pot vstopanja sočutja v sistem pa je vstop prek zunanjega sveta, ko družina doživi sočutje od zunaj« (18).

2.3 Projekcijsko introjekcijska identifikacija kot operativni mehanizem kompulzivnega ponavljanja

Christian Gostečnik je razvil svojstven psihoterapevtski pristop, imenovan relacijska družinska terapija. Ugotavlja, da se vzorci odnosov prenašajo iz generacije v generacijo. Družina in odnosi znotraj nje se zasidrajo tako globoko v podzavest posameznika, da jih ponavlja v odnosih z drugimi.

Vsak izmed staršev prihaja iz določene družine, kjer vlada svojstven način komunikacije med posameznimi člani. Podzavest mu narekuje, da najde partnerja oz. partnerko, ki mu pomaga s svojim vedenjem, odzivanjem ipd. podoživljati čutenja iz primarne družine, zlasti neprijetna. Tako oba prenašata vzorce iz primarne družine na svoje otroke, ti pa se z njimi srečujejo v odnosih z drugimi v nadaljnjem življenju.

V nadaljevanju bomo predstavili poglede različnih teoretikov na ponavljanje vzorcev odnosov skozi generacije družin, kot jih je prikazal Christian Gostečnik v svojem delu *Človek v začaranem krogu*.⁴

2.3.1 Zgodovinski pogled

Termin projekcijske identifikacije⁵ je vpeljala Melanie Klein, in sicer pri razlaganju psihičnih procesov, ki se pojavljajo na paranoidno shizoidni stopnji razvoja. Za to stopnjo je značilno, da se slabe strani jaza odcepijo in se prenesejo v drugo osebo. S tem se jaz brani, saj se želi znebiti slabega objekta, ki ga želi uničiti od znotraj. Te slabe objekte Melanie Klein pojmuje kot psihološko reprezentacijo⁶ nagona smrti. Objekta se želijo polastiti in ga nadzorovati (Gostečnik 1997, 193).

⁴ Christian Gostečnik, *Človek v začaranem krogu* (Ljubljana: Brat Frančišek in Frančiškanski družinski center, 1997).

⁵ Identifikacija pomeni poistovetenje.

⁶ Reprezentacija je »predstava, prikazovanje, predstavitev; prikaz (npr. s simboli)« (Veliki slovar tujk 2002, 993).

Christian Gostečnik ugotavlja, da so pojem projekcijske identifikacije pričeli uporabljati tudi drugi avtorji. »Meissner je projekcijsko identifikacijo razdelil na projekcijo in introjekcijo.⁷ Spillius in Grotstein sta projekcijsko identifikacijo enačila s projekcijo; Kernberg pa je zagovarjal bistveno različnost med projekcijo in projekcijsko identifikacijo in ju ni uporabljal za opis iste ravni diferenciacije⁸ objektivnega jaza. Projekcijo je označil kot bolj zrel mehanizem« (194). Hamilton je na osnovi svojih teoretičnih in kliničnih raziskav trdil obratno. Na osnovi tega, da pacienti, ki so bolj integrirani⁹ in diferencirani, uporabljajo projekcijsko identifikacijo, je sklepal, da je mehanizem projekcije bolj primitiven (195).

2.3.2 Projekcijska identifikacija

Protislovnost pojma projekcijske identifikacije je delno razjasnil Ogden. Zanj je projekcijska identifikacija intrapsihični in interpersonalni pojav. Prvi pojav se odvija znotraj osebe, ki doživlja v svojih mislih vidik jaza v objektu, in poskuša dobiti nadzor nad tem vidikom tako, da ga projicira v objekt. Drugi pojav pa je interpersonalni proces in je analogen intrapsihičnemu, s tem da vključuje še neko drugo osebo. Pošiljatelj se vede do naslovnika tako, da vzbudi v njem določena čustva. Naslovník spozna, da se vede na zanj neobičajen način ali pa se v njem vzbudijo nezaželená čustva in čustva, ki vzbujajo anksioznost¹⁰ (Gostečnik 1997, 195).

Proces projekcijske identifikacije je opredelil v treh stopnjah (195–196). Na prvi stopnji pošiljatelj v naslovníku vzbudi določen način vedenja, da bi se znebil dela svojega jaza. Nato začne na naslovníka pritiskati vse do stopnje, ko le-ta izkusi projicirano čustveno stanje in se prične vesti v skladu s podzavestno projicirano fantazijo. To prisili naslovníka, da na vsiljeno stanje odgovori z interakcijami s pošiljateljem. Temu sledi zadnja stopnja, za katero je značilno, da »se pošiljatelj zave stanja, ki ga je ustvaril ta proces in se z njim identificira. Taka identifikacija vodi k ponovni introjekciji ali

⁷ Introjekcija je »vnašanje lastnosti okolja ali drugih oseb v lastno osebnost« (Veliki slovar tujk 2002, 511).

⁸ Diferenciacija je »razločevanje, razlikovanje (~ bolezni, ~ pouka)« (Veliki slovar tujk 2002, 213).

⁹ Integriran pomeni »povezan v celoto; združen (-i pouk, -o vezje)« (Veliki slovar tujk 2002, 505).

¹⁰ Anksioznost je tujka za »tesnobo« (Veliki slovar tujk 2002, 50).

internalizaciji stanja, ki pa je zdaj obvladljivo« (196). V primeru, da uspe naslovniku bolje obvladati občutke, ki v njem prebujajo bolečino in anksioznost, in ravno tako obvladati njegov jaz, lahko s tem pri pošiljatelju povzroči to, da postanejo zanj določeni občutki sprejemljivejši, kot so bili pred tem (197).

2.3.3 Introjekcijska identifikacija¹¹

»Introjekcijska identifikacija je psihično in po svojem bistvu interakcijsko ter nezavedno utelešenje določenih vidikov notranjega stanja neke osebe« in »temeljni mehanizem projekcijske identifikacije« (Gostečnik 1997, 199). Pri introjekcijski identifikaciji je vse usmerjeno v to, da naslovnik ponotranji vsebine, strukture, čustva in vse ostalo, kar se dogaja v pošiljatelju. Naslovnik lahko projekcijo ali zavrne ali pa introjicirane vsebine predela in procesira ter preoblikuje notranje konflikte, občutke in nevarne fantazije. »Stalne identifikacije in introjekcije se lahko strukturirajo in vključijo v posameznikove reprezentacije jaza in postanejo del njegove intrapsihične vsebine« (199).

Cashdan loči dve vrsti introjekcijske identifikacije. Za prvo, konkordantno¹² introjekcijsko identifikacijo, je značilno, da posameznik doživlja to, kar v svoji notranjosti izkuša druga oseba. Pri drugi, komplementarni¹³ introjekcijski identifikaciji, pa »so naslovnikovi občutki vezani na starše ali druge pomembne osebe iz pošiljateljevega zgodnjega otroštva« (200).

»Cashdan je opisal štiri vrste projekcijske introjekcijske identifikacije: odvisnost, moč, spolnost in ugajanje« (201). »V primeru odvisnosti se naslovniki naučijo, da ne bodo preživeli; zato postanejo nemočni. V primeru moči morajo zato, da bi preživeli, prevzeti nadzor. V primeru spolnosti se naučijo, da lahko preko eroticizma drugim omogočijo spolno integracijo. V primeru ugajanja pa skozi samožrtvovanje druge naredijo za svoje dolžnike« (201).

¹¹ Christian Gostečnik, *Človek v začaranem krogu* (Ljubljana: Brat Frančišek in Frančiškanski družinski center, 1997), 199–202.

¹² Konkordanca pomeni »skladnost, soglasje, ujemanje« (Veliki slovar tujk 2002, 602).

¹³ Komplementaren pomeni »dopolnilen« (Veliki slovar tujk 2002, 593).

2.3.4 Najnovejši integrativni model

Avtorja celovitega modela projekcijske in introjekcijske identifikacije v družinskih procesih sta Jill in David Scharff. Njun model obsega več stopenj (Gostečnik 1997, 211–219):

1. *Projekcija*. »Pošiljatelj izloči del jaza v zunanji objekt in mu pripiše tiste značilnosti, ki mu sicer ne pripadajo, ampak dejansko pripadajo pošiljatelju« (212).
2. *Objektna indukcija*. Pošiljatelj tako prepričljivo projicira svoja občutja v zunanji objekt, da potem svoja lastna občutja občuti kot podzavestna občutja naslovnika.
3. *Introjektivna identifikacija objekta*. Naslovnik prepozna sovražni element, ki je bil projiciran vanj, in se nanj odzove s kritiziranjem ter sovražno nastrojenostjo. Lahko pa se zgodi, da naslovnik v sovražnem elementu prepozna vsebino, ki pripada pošiljatelju, in se z njo ne identificira. V tem primeru projekcija ni prešla v projekcijsko identifikacijo.
4. *Transformacija s pomočjo objekta*. Objekt lahko afekt prekonstruira in predela ter ga pošiljatelju vrne v obliki, ki pošiljatelju pomaga.
5. *Oblike introjektivne identifikacije v objektu*. Ločimo dve obliki, in sicer konkordantno introjekcijsko identifikacijo in komplementarno introjekcijsko identifikacijo. Pri prvi obliki pošiljatelj izzove naslovnika k temu, da sprejme projicirani del jaza, medtem ko objekt ostane v pošiljatelju. V naslovniku s tem vzbudi čustva, ki jih doživlja pošiljatelj, vendar pa objekt ostane v pošiljatelju. Pri drugi obliki pa gre za drugačen proces, saj tam pošiljatelj izzove naslovnika k temu, da sprejme projicirani objekt v odnosu s pošiljateljevim jazom. Naslovnik se tako začne vesti kot nekdo iz pošiljateljevega okolja.
6. *Valentnost objekta, da sprejme projekcijo*. »Kadar ima naslovnik valentnost za določeno projekcijo, na primer za afekt jeze, se bo naslovnik nagibal k sprejetju projekcije in se identificiral z delom pošiljateljevega jaza« (215).
7. *Reintrojekcijska identifikacija jaza*. »Jaz se identificira oziroma asimilira s ponovno ponotranjenim, potrjenim ali modificiranim delom jaza, ki ga je projiciral, na primer z afektom jeze, žalosti. Njegova psihična struktura se s tem

delno spremeni« (216). Če zunanji objekt v celoti sprejme projekcijo in jo vrne, potem gre za zdrav proces. Če pa naslovnik ne omogoči spremembe, je proces nezdrav, saj s tem onemogoča preoblikovanje anksioznosti oziroma jo celo spodbudi.

8. *Vzajemna projekcijska identifikacija*. V tem primeru gre za vzajemno projekcijo, kar pomeni, da pošiljatelj projicira v naslovnika in hkrati od njega tudi sprejema projekcijo. Lahko gre tudi za proces med več kot dvema osebama – multipersonalni proces (tak primer je družina).

2.4 Projekcijska identifikacija v zakonu in družini

V prejšnjem podpoglavju smo se osredotočili na projekcijsko introjekcijsko identifikacijo z vidika ponavljanja vedenjskih vzorcev iz generacije v generacijo oziroma podzavestnega prenašanja občutij posameznika na drugo osebo, s katero je v interakciji, v nadaljevanju pa se bomo osredotočili na projekcijsko identifikacijo znotraj odnosa v trikotniku starša-otrok.

2.4.1 Psihološke raziskave družine

V sklopu preučevanja družin sta »Zinner in Shapiro prva, ki sta uporabila Ogdenovo opredelitev posameznikove notranje psihične in medosebne projekcijske identifikacije. Prva sta tudi jasno uporabila mehanizem projekcijske identifikacije za opredelitev pojava grešnega kozla ali, kot ga imenujeta, identificiranega pacienta« (Gostečnik 1998, 49). Kot kažejo njune ugotovitve, je projekcijska identifikacija nezaveden proces, ki pa ima obrambno in obnovitveno vlogo (Gostečnik 1998, 49–59).

2.4.2 Različne vrste družin po Slippu¹⁴

Slipp pri delitvi družin upošteva štiri dejavnike:

1. določene oblike osebnostnega notranjega razcepa in projekcijske identifikacije v odnosu s
2. specifičnimi oblikami družinskih odnosov, ki povzročajo
3. določene tipe pripisovanja vlog, te pa so povezane z
4. določenim tipom psihopatologije¹⁵ identificiranih pacientov (Gostečnik 1998, 63).

Na podlagi teh dejavnikov govori o štirih osnovnih tipih družine:

1. shizofrena družina,
2. histerična in mejno strukturirana družina,
3. depresivna družina,
4. družina s pretirano obliko delinkvence¹⁶ (63).

V primeru *shizofrene družine* se starši bojijo, da bi izražanje agresije uničilo zakon, zato se ta agresivnost, ki bi je sicer moral biti deležen eden od partnerjev, prenaša na otroka. Ta shizofreni otrok nosi vlogo grešnega kozla. Ponotranji negativna čutenja svojih staršev, zaradi česar ne more razviti pozitivne samopodobe. Zato se počuti odvečnega, strah ga je, da bo njegova jeza uničila njega in druge. Druga oblika take družine pa je primer, ko sta starša bolešno skrbna drug do drugega, po drugi strani pa zanemarjata razvojne potrebe svojih otrok. Otrok se lahko počuti krivega za to, da so ga starši čustveno zapustili.

Značilnost *družin s histeričnim ali mejno motenim pacientom* je, da postane otrok čustveni partner enega od staršev in na ta način ohranja sicer konflikten odnos svojih staršev.

¹⁴ Christian Gostečnik, *Ne grenite svojih otrok* (Ljubljana: Brat Frančišek in Frančiškanski družinski center, 1998), 62–81.

¹⁵ Psihopatologija je »nauk o duševnih boleznih« (Veliki slovar tujk 2002, 946).

¹⁶ Delinkvenca je »napaka, kriminalno dejanje, kršenje zakona, ki pripelje do kaznovanja« (Veliki slovar tujk 2002, 190).

Tretji tip je *družina z depresivnim otrokom*. Do tega privede to, da se eden od staršev dojema kot neuspešen in poražen. Uspešnejši roditelj ponižuje neuspešnega in po drugi strani sili otroka k uspešnosti. »Otrok se počuti prisiljenega v to, da igra vlogo družinskega rešitelja, da deluje kot antidepresiv in da brani samospoštovanje in samozavest uspešnega roditelja« (72). V teh družinah se starši pogosto hvalijo s tem otrokom pred drugimi, po drugi strani pa samega otroka nikoli ne pohvalijo in mu ne priznajo njegove uspešnosti.

V zadnjem tipu družine je *delinkventen*¹⁷ mladostnik. V tem primeru eden od staršev projicira svoj slabi ali jezni jaz v tega otroka, tako da postane ta otrok povod starševske jeze, s tem ko izraža potlačeno jezo in agresijo enega od staršev.

Kadar starša ne zmoreta ohranjati stabilnega odnosa ali pa je odnos prežet s konflikti, preneseta svoja podzavestna čutenja na enega izmed otrok. Slipp ugotavlja, da »otrok postane sprejemnik projekcijske identifikacije svojih staršev, pri čemer nastane negativna povratna zveza, ki

- a) ohranja osebnotno notranje ravnovesje staršev,
- b) vzdržuje družinsko ravnotežje obrambnih mehanizmov,
- c) utrdi razvojno blokado v grešnem kozlu« (62).

Otrok tako postane tisti »grešni kozel«, ki ohranja odnos med staršema, notranje ravnovesje enega ali obeh staršev in nenazadnje družino. V primeru »grešnega kozla« bi lahko govorili o čustveni zlorabi, saj je otrok prisiljen odrasti in skrbeti za potrebe svojih staršev, da lahko njihov odnos preživi, namesto da bi bil deležen pogojev za svoj zdrav osebnotni razvoj.

¹⁷ Delinkvent je »hudodelec, hudodelka, prestopnik, prestopnica, zlasti mladostnik, mladostnica, kdor zagreši kak delikt« (Veliki slovar tujk 2002, 190).

3. VLOGA IN POTREBE POSAMEZNEGA ČLENA DRUŽINE

Če izhajamo iz ugotovitev v prejšnjem poglavju, vidimo, da družina in odnosi v njej predstavljajo zdravo okolje za otrokov razvoj. Gabi Čačinovič Vogrinčič ugotavlja, da so elementi zdrave družine ti, da »družina uresniči biološke potenciale odnosa roditelj-otrok in mož-žena« (Čačinovič Vogrinčič 1998, 49), da »vsak član družine z vlogo, ki jo v njej mora prevzeti, prispeva svoj delež k ohranitvi družine« (119) in nenazadnje da hkrati to ne pomeni »odsotnosti konfliktov« (50). Prepletanje odnosov znotraj družine je zaznamovano s posameznikovimi vlogami in potrebami, ki bi naj bile izpolnjene in ki jih ima vsak član družine. To so potrebe, ki jih ima mož kot moški, žena kot ženska in otrok kot oseba s svojim lastnim značajem.

3.1 Mož

»Moški upa, da bo v intimni vezi, kakršna je vez med možem in ženo, doživel varnost in toplino« (Kompan Erzar 2003, 90). Ob sporu lahko odnos z ženo ponovno vzpostavi tako, da pozabi na spor, ki se je zgodil med njima. Zato potrebuje občasen umik v svoj svet, da lahko predela pretekle dogodke. Mož »potrebuje tišino, da v sebi uredi svoje misli in čutenja, in potem lahko mirno začne pogovor in se je obenem tudi sposoben vključiti v družino« (Gostečnik 2003, 66). Moški kot mož je tudi zelo zbežan in se počuti nemočnega, kadar mu žena ne zna zelo jasno povedati, kaj želi in pričakuje od njega, saj mu je zelo pomembno, da jo osreči in čuti, da ona ceni njegova prizadevanja ter da mu da priznanje, da je uspešen.

3.1.1 Oče

»Oče predstavlja steber družine. Družini daje stabilnost, varnost in v kritičnih trenutkih postavi stvari na svoje mesto. Na ta način znova vnese mir vanjo« (Gostečnik 1999, 107). Hkrati pa je, kot pravi Gostečnik, oče tisti, ki posreduje pogum in ki lahko da svojim otrokom občutek sposobnosti, s tem da verjame vanje in jim zaupa. S tem otrokom omogoči, da so sposobni samozavestno stopiti v svet in v njem živeti.

3.2 Žena

Ženska potrebuje občutek, da je ljubljena in da bo moški znal poskrbeti za njene potrebe. Dogodke mora ubesediti in na glas povedati. Za to potrebuje sogovornika, od katerega pa ne pričakuje nasvetov, ampak predvsem, da ji prisluhne. Na ta način uredi svoje misli in šele nato lahko prične pravi pogovor. Ponavadi ima pogovor pomembno mesto v njenem vsakdanu, saj želi biti razumljena. Težko razumljiv ji je zlasti možev molk in jo prizadene, kajti njegov umik v svoj svet pomeni zanjo pomanjkanje njegove bližine. Po drugi strani pa jo zelo prizadene tudi, kadar dobi občutek, da je njen mož ne sliši ali pa jo samo navidez posluša, saj to v njej vzbudi občutek nepomembnosti. V nasprotju z moškim ženske ponavadi spore premlevajo in tlačijo v sebi še dolgo po tem, ko so se zgodili, vse dokler ob naslednjem nesporazumu vse skupaj ne bruhne iz njih.

3.2.1 Mati

Med materjo in otrokom se prične tkati vez, ki je ni mogoče prekiniti že v času nosečnosti. Mati začuti otrokovo stisko, čuti, kako se njen otrok počuti, kaj se dogaja v njem ... Ona je tista, ki otroke s svojo brezmejno ljubeznijo, nežnostjo in naklonjenostjo nauči, kaj pomeni biti ljubljen in sprejet. Kot pravi Gostečnik, je »mati srce družine« (Gostečnik 1999, 100). Ona je »tista, ki ljubi brezpogojno in vedno ostane mati; karkoli otrok naredi v svojem življenju, ne glede na to, kako globoko jo prizadene ali rani, mati vedno ostaja njegova mati oziroma nekdo, ki otroka vedno sprejema in mu odpušča« (100).

3.3 Otrok

Otrok po eni strani potrebuje sproščenost, varnost, občutek zaželenosti, po drugi strani pa tudi določene meje. »Za svoj razvoj nujno potrebuje mater in očeta, saj k njemu vsak izmed njiju pristopa na svoj način, vsak ima v njegovem razvoju drugačno vlogo« (Kompan Erzar idr. 2009, 52). Kot ugotavlja Gabi Čačinovič Vogrinčič (1998, 51), je pomembno, da otrok v družini razvije zaupanje v ljudi. Otrok namreč spozna in pozna tak svet, kot mu ga določijo starši. Mora se naučiti načinov, s pomočjo katerih se lahko uspešno vključi v družbo. Kot zadnja stvar, ki jo izpostavlja Gabi Čačinovič Vogrinčič

(1998, 51), pa je potreba po tem, da se otrok nauči vlog, ki jih ima v družini, saj je to pomemben del v procesu njegovega osebnostnega razvoja.

Vsak posamezen član družine ima določeno vlogo pri ustvarjanju družinske klime in tudi svoje potrebe, ki naj bi bile zadovoljene. V ospredju so zlasti potrebe, ki izhajajo iz razlik med spoloma. Le-te lahko odnos bogatijo ali pa ranijo. Posplošeno bi lahko rekli, da so potrebe vsakega od zakoncev podobne, a je način, s katerim jih lahko drug drugemu pomagata izpolniti, pogosto različen, tako kot sta si moški in ženska že po naravi različna. Zakonca oziroma partnerja imata tudi določene potrebe, ki so jima skupne. Pomembno je, da čutita naklonjenost drug drugega, da se čutita ljubljena ter sprejeta kot moški, ženska, kot celotna osebnost. Čutiti morata, da v življenju drug drugega zasedata pomembno mesto. Pomembno je, da se znata ceniti, spodbujati, podpirati in tudi pohvaliti. Prav tako, da se znata pogovarjati in v zakonu ustvariti tako klimo, ki jima omogoča, da se iskreno pogovarjata o stvareh, ki so pomembne enemu od njiju ali obema. Pri tem morata čutiti, da sta slišana in razumljena. Nenazadnje pa so pomembni tudi zaupanje, potrpljenje, sodelovanje ter pripravljenost za tveganje v medsebojnem odnosu.

Vzajemno zadovoljevanje potreb in izpolnjevanje vlog, ki jih imata moški kot mož in ženska kot žena, sta pomembna pri ustvarjanju splošne družinske klime. Otroci zaznajo napetost med njima in se nanjo odzovejo. Če je njun odnos uravnovešen, sproščen, ljubeč, razumevajoč, ... potem se to vzdušje odraža v njihovih otrocih, saj sta tudi kot starša lahko bolj očetovska oziroma materinska. Kadar pa je odnos med njima prežet s konflikti, ki jih ne uspejo razrešiti, takrat se znajdeta v začaranem krogu odnosov, v katerem je eden (ali oba) nesrečen (-na), ker ne zmoreta zadovoljiti potreb drug drugega, da bi se lahko počutila kot moški oziroma ženska.

4. SISTEMSKA TEORIJA

4.1 Sistemska celovitost

Vsak sistem je sestavljen iz posameznih elementov, ki tvorijo celoto. Ti elementi so, kot ugotavlja Christian Gostečnik (1998, 101), organizirani in v odnosih med seboj odvisni drug od drugega. Hkrati pa je značilnost sistema aktivno delovanje, saj potekajo ves čas njegovega obstoja izmenjave z okoljem.

4.2 Podsistemi

Podsistemi so podelementi sistema. Soustvarjajo pravila in rutine, ki sestavljajo organizirani sistem kot celoto (Gostečnik 1998, 101–102).

4.3 Sistemska krožnost

»Člani družine drug na drugega vplivajo, se medsebojno pogojujejo in drug v drugem medsebojno povzročajo in ustvarjajo določene miselne, čutenjske in vedenjske oblike medosebnih odnosov« (Gostečnik 1998, 102). Določen član družine povzroči odziv pri drugih članih, hkrati pa tudi oni vplivajo na njegovo vedenje in delovanje (103).

4.4 Pravila in vloge v sistemu

Življenje vsake družine poteka po določenih pravilih, ki urejajo in vodijo družinski sistem. Gostečnik (Gostečnik 1998, 103) navaja sledeča: »Hišni red, socialno življenje družine, praznovanja, zasebnost in razmejitve, finance, šolanje, poklic ter načela in pravila starševstva«. Še bolj natančno sistem delovanja družine določajo pravila, ki obstajajo v podzavesti posameznega člana družine. Nanašajo se na toleranco do izražanja čustev, ranljivosti, na dovoljeno bližino itd. (103–105).

Poleg pravil obstajajo tudi določene vloge. Kot ugotavlja Gostečnik, morajo starši otrokom prikazati določene razlike med spoloma, očetovstvo in materinstvo, jih naučiti izražati čustva, želje, zahteve itd. Hkrati pa imajo tudi otroci svoje vloge: »ubogati, biti radoveden, se učiti, slediti in posnemati odrasle v njihovih vedenjskih, mišljenjskih ter čutenjskih modelih« (104).

4.5 Razmejitve v sistemu

»Razmejitve pomagajo doseči, opredeliti in določiti meje med podsistemi v celotnem sistemu« (Gostečnik 1998, 105). »Razmejitev se doživlja kot pravilo, ki ureja prenose čutenja, mišljenja, oblike vedenja in vrednost od enega posameznika na drugega; ti prenosi se vzpostavijo v medosebnih odnosih med člani družine skozi določen čas« (105).

Primer uspešne razmejitve bi bila lahko zakonca, ki znata rešiti medsebojne spore brez vpletanja otrok.

4.6 Informacija in energija v sistemu

»Razmejitve urejajo tok informacij in energijo, ki je potrebna za vsak živ sistem, da ohranja harmonično ravnotežje s kontekstom okolja« (Gostečnik 1998, 107). »Informacija se nanaša na izrečene in neizrečene signale, ki razodevajo, do kakšne mere je kateri koli del sistema ali sistem v celoti v skladu z določenimi idealnimi cilji ali nameni. Ta dinamika prenosa signalov je vsekakor osnovana na mehanizmu projekcijske identifikacije« (107–108). »Energija je bolj nejasen pojav in se nanaša na čustveno silo, ponavljanje in trajanje katerega koli posamičnega signala« (108).

4.7 Pozitivni in negativni »feedback«

Pozitivni in negativni »feedback« urejata družinske odnose in ostale vloge v družini tako, da ohranjata ravnotežje in način, po katerem družina funkcionira. Oba lahko v tem smislu igrata bistveno vlogo pri ohranjanju problematičnega vedenja v družinskem

sistemu. S pomočjo negativnega »feedbacka« družinski sistem ohranja določeno homeostazo (Gostečnik 1998, 108–115). »V nasprotju z njim pa deluje pozitivni »feedback« tako, da povzroča in aktivira konstruktivni odklon, ki vodi v rast, razvoj in prilagoditveno spremembo« (115). »Kadar pa je odklon destruktiven, pozitivni »feedback« prek mehanizma projekcijske identifikacije vodi v problematično stopnjevanje in končno v propad, destrukcijo ali »sistemski pobeg« (114–115).

4.8 Kibernetiski model

»S stališča kibernetkega modela je problematično ali simptomatsko vedenje zgolj popravek naravnih odklonov, se pravi odklonov od splošno sprejete »s pravili uravnane homeostaze«. Ko se pojavi problematično vedenje, se pogostost in silovitost spodbudita s pomočjo vzajemno povzročene spirale pozitivnega »feedbacka«, ki deluje prek podzavestnega systemskega mehanizma projekcijske identifikacije. Ko ta spirala prekorači družinske homeostatične razmejitve, ki zadevajo problematično vedenje, se sistem sproži ter skuša popraviti problematično vedenje, ki se s tem začasno zmanjša ter spodbudi neproblematično delovanje« (Gostečnik 1998, 115–116). »Ko pa neproblematično vedenje prekorači razmejitve systemske homeostaze, se problematično vedenje spet sproži. Na ta način se ta začarani krog vedno znova ponavlja« (116).

4.9 Dinamika katastrofalnih pričakovanj in anksioznosti

Katastrofalna pričakovanja in anksioznost se nanašajo na to, kako posameznik doživlja družinski sistem. Pomembno mesto ima zlasti prvotna družina, saj se preko mehanizma projekcijske identifikacije katastrofalna pričakovanja in anksioznost prenašajo naprej (Gostečnik 1998, 118–121). »V družinskem sistemu obrambni mehanizmi, ki se spodbudijo v enem članu družine, pogosto preko mehanizma projekcijske identifikacije, spodbudijo in aktivirajo anksioznost v drugih članih tega sistema« (119).

4.10 Struktura, proces in vsebina

»Bistveni dejavnik pri ustvarjanju strukture je proces sistemske projekcijske identifikacije ali zaporedje vedenj, ki vzpostavljajo posamičen prenos« (Gostečnik 1998, 121). »Vsebino strukture ali procesa predstavljajo posamične teme in konkretne svojskosti življenja, ki skupno dajejo tematsko podlago pojmom informacije in energije. Gre za upanja, želje, hrepenenja, ljubezen, spomine in podvige dnevnega dogajanja in življenja družinskih članov, ki tvorijo vsebino posameznikovemu doživljanju« (121).

4.11 Odprt oziroma zaprt sistem

Za družino je značilen bodisi odprt bodisi zaprt sistem. V družinah z odprtim sistemom so razmejitve med sistemi funkcionalno strukturirane (Gostečnik 1998, 122). Nasprotje takega sistema pa je zaprt sistem, v katerem so vloge in pravila natančno določeni, razmejitve med podsistemi in ostalim svetom so strogo določene in vnaprej opredeljene (122).

4.12 Sistemske potrebe

Zdrav odnos med očetom in materjo omogoča, da družinski sistem deluje funkcionalno. V nasprotnem primeru »se sistemske potrebe prek mehanizma projekcijske identifikacije prenesejo na otroke, ki si razdelijo vloge, na osnovi katerih vzdržujejo družino pri življenju« (Gostečnik 1998, 123). »Otroški podsistem se temu prilagodi, ker lahko samo na ta način preživi. Potreba po preživetju je v tem pogledu večja in močnejša kot posameznikov osebni razvoj« (124).

Gostečnik ugotavlja, da se »v družinah z nerešenim konfliktom temeljni elementi dojetanja in zaznavanja zanikajo in preoblikujejo, in sicer:

- a) iz videti in slišati, kar vidiš in slišiš, v: kar moraš videti in slišati;
- b) iz misliti, kar misliš, v: kaj moraš misliti;
- c) iz čutiti, kar čutiš, v: kar se moraš sprenevedati, da čutiš;
- d) iz želei in hoteti, kar želiš in hočeš, v: kar ti drugi povedo, da želiš in hočeš;

- e) iz predstavljati si, razlagati, se uresničiti na način, ki ga zaznavaš, v: kakor si to predstavljajo in dojemajo drugi« (125).

4.13 Sistemske vloge¹⁸

»Otroci, ki so ujeti v sistemske vloge družine, s tem aktivirajo in kažejo na boleče, travmatične dejavnike družine« (Gostečnik 1998, 126). »Družina te vloge ustvarja ter vzdržuje prek mehanizma projekcijske identifikacije; vloge pa obenem znova vzpostavljajo sistemsko stabilnost« (126). »Vloge kažejo na to, kako se prenašajo čutenja v družini in ustvarjajo pojav identificiranega pacienta v družinskem sistemu. Način, na osnovi katerega so te vloge udejanjene, v glavnem določajo pravila, ki urejajo družinski sistem, kakor tudi enkratni dejavniki v posamezni družini, enkratnost in neponovljivost same družine kot tudi posamezne značilnosti določenega člana družine in končno etični, kulturni ter religiozni dejavniki« (127).

Otroci pogosto nosijo tipične vloge. Prvi otrok je odgovoren, drugi upornik, za tretjega je značilno, da je čustven, četrti velja za družinskega »klovna«. Ena izmed hčera v družini velja za princesko, nekdo drug pa za izgubljenega otroka, saj je prilagodljiv, po drugi strani pa se počuti neljubljenega; nenazadnje je tu še najmlajši, ki je po vsej verjetnosti razvajen.

Pregled sistemske teorije kaže, kako družinski člani močno vplivajo drug na drugega. Znotraj družinskega sistema se vzpostavijo odnosi, ki vodijo in ohranjajo sistem v določenih okvirih. To omogoča, da se vedno znova ustvarja in ponavlja za posamezno družino značilen način odnosov. V primeru vpliva odnosa med staršema so zlasti pomembne razmejitve v sistemu, saj določajo, v kakšnem odnosu je otrok do odnosa med njegovima staršema. Praviloma bi moral biti odnos med staršema ločen in neodvisen od otrok, zato so negativne posledice opazne zlasti v primerih, ko otroci odraščajo v neurejenih družinskih razmerah, kjer so priča sporom, fizičnemu ali/in verbalnemu nasilju ipd. med staršema. Otroci se ob opazovanju odnosa lastnih staršev

¹⁸ Christian Gostečnik, *Ne grenite svojih otrok* (Ljubljana: Brat Frančišek in Frančiškanski družinski center, 1998), 126–134.

učijo, da je tako vedenje sprejemljivo in normalno. Ti otroci na podzavestni ravni iščejo odnose, v katerih ponovno podoživljajo travmatične izkušnje iz svojega otroštva in hkrati te vedenjske vzorce prenašajo naprej na svoje otroke. Po drugi strani se otroci, ki odraščajo ob pristnem odnosu med staršema, čutijo sproščene in zadovoljne znotraj družine in se opremljeni s takimi pozitivnimi občutki lažje vključujejo v svet.

5. ODNOS MED STARŠEMA IN VPLIV NA OTROKE

V prejšnjih poglavjih smo videli, da se posameznikova osebnost oblikuje tudi iz izkušenj oziroma iz tega, kar se posameznik nauči iz odnosov z drugimi, zlasti znotraj družine. To poglavje bo osredotočeno na posledice, ki jih nosijo otroci zaradi odnosa med staršema. Izhodišče bo zdrav partnerski odnos, nato pa bodo izpostavljeni nekateri modeli družin, in sicer bomo sledili Slippovi klasifikaciji družin ter dodali še sledeče: zdrav partnerski odnos, družina z ločenimi starši, družina, kjer vlada alkohol in nasilje v družini. Slippova klasifikacija gradi na motnjah osebnosti pri otrocih in kasneje odraslih otrocih, na razvoj katerih vpliva (tudi) odnos med staršema. Vključili bomo druge modele družin, ker so pogosti v naši družbi in zaradi tega širši javnosti bolj poznani.

5.1 Zdrav partnerski odnos

Zdrav partnerski odnos je primerno okolje za osebnostni razvoj otroka in omogoča, da deluje družinski sistem funkcionalno. »V nasprotnem primeru se sistemske potrebe prek mehanizma projekcijske identifikacije prenesejo na otroke, ki si razdelijo vloge, na osnovi katerih vzdržujejo družino pri življenju« (Gostečnik 1998, 123).

Družina, ki temelji na zdravem odnosu med zakoncema, da otrokom možnost, da se razvijejo v zdrave, zadovoljne, samostojne in samozavestne odrasle. Lia Katarina Kompan Erzar (2003, 200–204) izpostavlja karakteristike zdravega zakonskega oziroma partnerskega odnosa po Firestonu, in sicer:

- iskrenost in integriteta,
- spoštovanje drugega, svoboda,
- empatija in razumevanje drugega,
- odsotnost manipulacije, kontrole in ustrahovanja,
- zvestoba, fizična privlačnost.

Iskrenost in integriteta:

Iskren odnos med zakoncema oziroma partnerjema ima velik pomen, saj se nanaša na to, v kolikšni meri so skladne besede in dejanja. Prisotnost iskrenosti ustvarja v njunem odnosu občutja zaupanja in zanesljivosti. »Osebe, ki imajo določeno stopnjo integritete, sebe ne bodo sovražile zaradi svojih pomanjkljivosti, ampak bodo postopno delale na teh področjih, da bi lahko sprejele svoje omejitve in navezale odnose z drugimi ljudmi prav v teh omejitvah ter se naučile prositi ljudi za pomoč« (Kompan Erzar 2003, 200). Katarina Kompan Erzar tudi ugotavlja, da z vidika iskrenosti in integritete »največje nezadovoljstvo med zakonci obstaja prav med partnerji, kjer besede in nebesedna raven odnosov močno odstopajo druga od druge. To odstopanje namreč pomeni, da nobeden izmed partnerjev ni v stiku s seboj, kar povzroči povsem nepredvidljive obrate, nenapovedane odhode, nasilne reakcije in naredi odnos nepredvidljiv in nevaren. Odnosi, ki temeljijo na taki ›dvojni vezi«, ponavadi razpadejo« (201).

Spoštovanje drugega, svoboda:

»V pravem ljubečem odnosu partnerja prepoznata, da so motivi, želje in hrepenenja drugega enako pomembni kot njegovi sami. Zato se tudi svoboda enega izmed partnerjev ne izključuje s svobodo drugega. Ljubezen je sposobnost veseliti se drugačnosti drugega in jo podpirati. Posamezniki, ki so razvili svojo lastno identiteto, se veselijo drugačnosti partnerja in to drugačnost doživljajo kot obogatitev, kot vrednoto v odnosu. Svoboda v odnosu pomeni, da sta partnerja lahko tako ranljiva drug pred drugim, da se povežeta v temeljnih čutenjih in zato lahko podpirata različnost drugega ter se ne prilagajata drug drugemu. Pogoj za tak odnos je seveda zvestoba. Šele ko sta se oba sposobna svobodno odločiti, da bosta prisotna v tem odnosu, lahko začneta graditi bogastvo intime« (201).

Empatija in razumevanje drugega:

»Temelj intimnega odnosa je sposobnost empatije oziroma pristnega sočutja do drugega. Biti empatičen pomeni razviti sposobnost razumevanja in sprejetja drugega takega, kot je, ter hkrati ohraniti odprt dialog o podobnostih in različnostih čustvovanja in dojetanja sveta, drugega in sebe. Sposobnost sočutja se razvije pri otroku preko sposobnosti staršev, da slišijo njegove potrebe in želje ter ga razumejo v njegovem čutenju. Če je bil ta odnos poln nerazumevanja, bo otrok odrasel tako, da bo tudi

kasneje kot odrasel nesposoben razumeti svoje potrebe in želje ter čutenja, pa tudi čutenja, želje in potrebe drugih« (202).

Odsotnost manipulacije, kontrole in ustrahovanja:

To pomeni »odsotnost slehernega fizičnega, spolnega in čustvenega nasilja, ustrahovanja, manipulacije ter kontrole« (202).

Zvestoba, fizična privlačnost:

»Nežna čustva med partnerji, odkrito besedno in telesno izražanje naklonjenosti do drugega so pozitivne karakteristike odnosa in predstavljajo pozitivno prognozo za razvoj trajnega in zrelega odnosa« (203). »Spolnost v zdravem odnosu predstavlja del odnosa, dar, ki pa ni prisila niti ni najpomembnejši del odnosa« (203).

Ob starših, ki uspejo ohranjati zdrav odnos, se otrok počuti varnega. Otrok čuti, da so čustva med staršema pristna, ve, kakšen je odnos med njima in vsa ta čutenja se prenašajo tudi nanj. Odnos med njima ustvarja klimo celotne družine. »Za otroka sta oče in mati samo starša in nikakor ne zakonca, ker sta mož in žena drug za drugega. To pomeni, da otrok pričakuje, da bosta vedno ostala skupaj, da bosta sodelovala, se razumela in skupno predstavljala otroku zavetje, v katerem se bo lahko razvijal in uspel« (Gostečnik 2001, 67). »Iskren, odprt in odgovoren odrasel zakonski odnos, pristna intimna povezanost med zakoncema tudi v primeru, ko gre za ločene starše ali celo smrt enega izmed njiju, je edini način, ki otroku omogoči, da lahko razvije stik s seboj in zdravo dojetje sveta, drugih in sebe ter ohrani sposobnost sprejemanja izzivov v razvijanju lastne identitete« (Kompan Erzar 2003, 205–206). Če je odnos med staršema pristen, potem sta starša lahko svojim otrokom pristna mama in pristen oče. To pomeni, da mama da otroku to, kar otrok potrebuje od nje, in oče to, kar otrok potrebuje od njega, da se lahko razvije kot osebnost.

5.2 Shizofrena družina

Shizofrenija je duševna bolezen, ki je v veliki meri dedno pogojena. Vzrok za njen pojav pri posamezniku naj bi bile motnje v delovanju možganov. Dodatno jo spodbudijo nezdrave družinske razmere, zato bo predstavljena kot njihova posledica.

Shizofrenija je duševna motnja, ki skozi različna obdobja prehaja na različne stopnje. Tako je lahko v nekem obdobju več simptomov, v drugem pa skoraj nič. Osebe s to motnjo težko razlikujejo med realnimi in nerealnimi doživetji, pri čemer lahko gre za slišne ali vidne halucinacije. »Ljudje s shizofrenijo lahko slišijo glasove, ki jih drugi ljudje ne slišijo; mislijo, da drugi ljudje lahko nadzorujejo njihove misli; prepričani so, da jih drugi ljudje preganjajo; težave imajo z načrtovanjem stvari, govorom, izražanjem čustev ali težko občutijo ugodje in srečo; težko se odločajo, ohranijo koncentracijo in si zapomnijo stvari« (Rifel 2007).

Gostečnik (1998, 63) izhaja iz Slippove klasifikacije, pri čemer ugotavlja, da na razvoj shizofrenije pri otroku vpliva odnos med partnerjema. Izpostavlja dve obliki odnosa med staršema, ki lahko privedeta do takih posledic pri otroku. V prvem primeru se starši bojijo, da bi izražanje agresije uničilo zakon, zato se ta agresivnost, ki bi je sicer moral biti deležen eden od partnerjev, prenaša na otroka. Partner je obravnavan kot dober starš, medtem ko ta shizofreni otrok nosi vlogo grešnega kozla. Ponotranji negativna čutenja svojih staršev, zaradi česar ne more razviti pozitivne samopodobe. V teh družinah je prepovedano izražanje jeze, saj bi to družino uničilo. V resnici pa se na ta način nerazrešeni konflikti med zakoncema razrešujejo tako, da otrok postane tisti, nad katerim se izvaja agresija. Zato se počuti odvečnega, strah ga je, da bo njegova jeza uničila njega in druge. Tak otrok tudi kasneje težko navezuje stike z ljudmi, težko vzpostavlja odnose in se ne zna braniti. V drugem primeru sta starša bolešno skrbna drug do drugega, hkrati pa zanemarjata razvojne potrebe svojih otrok. »Otrok lahko preko projekcijske identifikacije sebe dojame kot slabo in zahtevno osebo in si naprti krivdo za to, da so ga starši v čustvenem pogledu zapustili« (65). Lahko se zgodi, da si ne upa povedati svojih čustev zaradi strahu, da bo s tem prizadel enega izmed staršev ali da bo ta starš zaradi tega celo umrl.

V obeh primerih partnerskih odnosov eden izmed partnerjev (ali oba) ni (nista) sposoben (-na) vzpostavljati zdravega odnosa. To zavirajo značajske lastnosti, ki povzročijo, da se jim drugi partner na nek način prilagodi. Ta prilagoditev je neugodna za otroka, če le-ta razvije shizofreno osebnostno motnjo. Nekateri govorijo o tako imenovani shizofrenogeni materi, ki je »emocionalno hladna, pretirano zaščitniška s simbiotično vezjo, dominantna, agresivna s strogim režimom ali pa povsem medla« (Balkovec 1989). »Očetje shizofrenih bolnikov so v večini primerov medle osebnosti, po drugi strani pa so pogosto sadistični, avtistični, agresivni in dominantni, grobi do otrok in žene« (Balkovec 1989). »Ob tem je oče nosilec psihopatoloških učinkov v družini, z vso dinamiko vred, ki se ob tem razvije« (Balkovec 1989). Otrokom je tako onemogočeno, da bi razvili lastno identiteto in se naučili samostojnosti.

5.3 Histerična in mejno strukturirana družina

Značilnost družin s histeričnim ali mejno motenim otrokom je, da le-ta postane čustveni partner enega od staršev, s čimer ohranja konflikten odnos svojih staršev.

»Eden od zakoncev običajno ni udeležen v vzajemnem nadziranju in izkoriščanju, ki ga najdemo v družinah s shizofrenim otrokom, kjer morata oba zakonca, ki drug drugemu predstavljata dobro mater, svoj popačeni odnos stalno vzdrževati« (Gostečnik 1998, 67). V tem primeru je namreč tako, da je zakonec, ki ni udeležen, sposoben se postaviti zase in se raje umakne, če je treba. Gre za čustveni umik, ki pa se ponavadi spreobrne v to, da postane otrok njegov čustveni partner in na ta način ohranja zakon svojih staršev. Gostečnik navaja, da se lahko v primeru, ko oče izbere svojo hči za čustveno partnerko, v odrasli dobi zgodi, da bo »tako, kot je njo čustveno zapeljeval in izkoriščal njen oče, tudi sama erotizirala odnose in uporabljala seksualnost za to, da bo s tem zadovoljila svoje potrebe« (68). Tako stanje je odraz nerazrešenega Ojdipovega konflikta.¹⁹

¹⁹ Ojdipov kompleks je »po Freudu celota psihičnega dogajanja in mehanizmov, skozi katero se oblikuje posameznikova identiteta; zanj je značilna navezanost otroka na starša nasprotnega spola in sovražna nagnjenja do starša istega spola« (Kompore idr. 2010, 279). Uspešna razrešitev Ojdipovega kompleksa je potrebna zato, da lahko deček prevzame moško, deklica pa žensko spolno vlogo, in se zgodi takrat, ko se deček poistoveti z očetom oz. deklica z materjo.

»Osebo z mejno osebnostno strukturo loči od histerične dejstvo, da je bil mejno osebnostno strukturirani pacient najprej zapeljan in kasneje zavržen, medtem ko histerična oseba ni bila čustveno zavržena in ostane poistovetena z zapeljivim očetom ali materjo« (69). Za mejno osebnostno motnjo je značilno, da se simptomi pričnejo kazati v zgodnji odrasli dobi. Zaznamovana je predvsem z neprestano nestabilnostjo. Ti ljudje težko vzpostavljajo trajne in trdne odnose, saj jih je po eni strani neprestano strah zapustitve, po drugi strani pa bližine. Prav taka sta tudi njihovo čustveno stanje in samopodoba. Otrok z mejno osebnostno strukturo se tako počuti zavrženega, neuporabnega, njegova samopodoba je izmaličena, samozavest slaba. Taki otroci postanejo pretirano čustveni, kar se odraža tudi v neprestanem nihanju razpoloženja. Pogosto ne vedo, kaj v resnici želijo, so potrti, počutijo se prazne. Po drugi strani pa so tudi trenutki, ko so dostopni za razumen pogovor. Kot ugotavlja Gostečnik (1998, 69) take osebe pogosto ponavljajo spolna odigravanja, so samodestruktivne do sebe in nagnjene k samomorom. Boleča narava njihovega značaja se odraža v samopoškodbenih dejanjih: bolnik si na primer prereže kožo zapestja, da bi opozoril na svojo stisko ali se izognil neobvladljivim čustvom, ki ga preplavljajo. Ne prenesejo samote; da bi se ji izognili, neustavljivo iščejo prijateljstva ali bežne partnerske zveze. Impulzivnost vse skupaj še dodatno zapleta. Ker so tako odvisniški kot gospodovalni (ali agresivni, če se počutijo potisnjene v kot), imajo viharne medosebne odnose. »Z obrambnim mehanizmom projektivne identifikacije poskušajo svoje nesprejemljive lastnosti ne samo projicirati v druge, ampak jih tudi pripraviti do tega, da bi se obnašali v skladu z njihovimi projekcijami; s cepitvijo vse okrog sebe nespravljivo delijo na dobro ali slabo« (Poljanec /).

Na drugi strani pa je histerična osebnostna motnja. Pri otroku s to motnjo ni prišlo do čustvene zavrženosti s strani staršev oziroma s strani starša, ki ga ima za čustvenega partnerja. Vedenje tega otroka se skozi različna obdobja spreminja. Mrevlje (1987) ugotavlja, da naj bi bile posledice odnosa med staršema, ki povzročata histerično osebnostno motnjo, vidne okrog petega leta starosti. Otrok bruha ali ga boli glava. S svojo živahnostjo lahko nenehno išče pozornost in se spogleduje, ali pa se z istim namenom po vzburjanju pozornosti umakne v svoj svet in je bolj tih. S starostjo otroka

se to stopnjuje vse do napadov, parez,²⁰ astazij²¹ in abazij,²² možna so prava stanja zožene zavesti ter histero- in epileptiformni napadi,²³ »mitomanija«,²⁴ ki se prične z zavestno lažjo, ker bolnik ne prenese resničnosti; to lahko preraste v prave scenske konstrukte, ki jim otrok sam verjame.

5.4 Depresivna družina

V tem primeru se dojema enega od staršev kot neuspešnega in poraženega. Uspešni roditelj se poistoveti z otrokom, ki ga silijo k uspešnosti. »Otrok se počuti prisiljenega v to, da igra vlogo družinskega rešitelja, da deluje kot antidepresiv in da brani samospoštovanje in samozavest uspešnega roditelja« (Gostečnik 1998, 72). V teh družinah se starši pogosto hvalijo s tem otrokom, po drugi strani pa samega otroka nikoli ne pohvalijo in mu ne priznajo njegove uspešnosti. Otrok ne more razviti občutka lastne vrednosti in uspešnosti. Vedno išče potrditev za uspešnost svojih dejanj, a je ne dobi. »Zanj njegov neuspeh pomeni zavrnitev, istočasno pa si ne more lastiti lastnega uspeha in razviti samozaupanja in samozavesti ter se osamosvojiti oziroma se čustveno ločiti od staršev« (72). »Otrok zato poleg neposrednega spodbujanja in siljenja k uspehu istočasno doživlja prikrito spodbujanje, naj ostane odvisen, šibek in neuspešen« (72).

Mrevlje pravi, da se depresivnost pri otrocih kaže drugače kot pri odraslih. Pri otroku se to odraža kot slaba volja, obup ali pobitost. »Manjši otrok lahko svojo depresivnost izraža s kričanjem in ihtavostjo, ki jima sledita resignacija in zapiranje vase« (Mrevlje idr. 1987). Ugotavlja tudi, da se otrok ne počuti varno in nima občutka, da ga imajo starši radi, poleg tega pa se čuti manjvrednega v primerjavi s svojimi brati in sestrami ter drugimi otroki. Samega sebe vidi kot porednega in slabega. Razpoloženje se giblje vse od pobitosti, plahosti in zadržanosti pa do jokavosti, nemira, pačenja, kriljenja z

²⁰ Pareza je »lažja oblika ohromelosti, omrtvelost« (Veliki slovar tujk 2002, 850).

²¹ Astazija je »nesposobnost za stoji zaradi slabe mišične koordinacije« (Veliki slovar tujk 2002, 80).

²² Abazija je »nezmožnost za hojo« (Veliki slovar tujk 2002, 2).

²³ Histeroformni napadi in epileptiformni napadi so napadi, ki so po svojih znakih podobni znakom pri histeričnem oz. epileptičnem napadu.

²⁴ Mitomanija je »bolezenska nagnjenost k laganju in izmišljanju, pretiravanju svojih in tujih doživetij« (Veliki slovar tujk 2002, 745).

rokami in tesnobe. »Deklice so pogosto pretirano pridne, mirne, zamišljene, počutijo se zapuščene in se smilijo sebi« (Mrevlje idr. 1987). »Fantje so pogosteje agresivni, jezni, uporniški, s čimer prikrivajo svojo negotovost« (Mrevlje idr. 1987).

5.5 Družina s pretirano obliko delikvence

Starši lahko v svojih otrocih izzovejo različna čutenja, tudi zelo močna negativna čustva: frustracijo, jezo in sovraštvo. Tako prenašanje čustev na otroke lahko izhaja iz konfliktnega odnosa med staršema. Gostečnik (1998, 73) pravi, da se napetosti v odnosu med njima prenašajo na otroka ali otroke s tem, ko eden od staršev projicira svoj slabi ali jezni jaz v otroka, tako da le-ta postane povod starševske jeze, saj s svojim obnašanjem izraža potlačeno jezo in agresijo enega od staršev. S tem otroku pravzaprav sporočajo, da je odkrito izražanje sovraštva in prezira do drugih normalno in sprejemljivo. Odnosi so skrhani, zato otrok s prestopniškim vedenjem niti ne tvega toliko, saj se ne boji obsojanja za svoja dejanja, ki se odražajo v obliki tatvin, vandalizma ali nasilja do staršev, prijateljev ali neznancev.

»Tolan je izpostavil pet značilnosti v družinskih interakcijah, ki so značilne za odnos znotraj družine pri prestopnikih:

- visoka stopnja družinskega konflikta, ki traja že dalj časa;
- v teh družinah ni točno določeno, kdo najbolj bistveno vpliva na odločitve v družini: otrok ali starši;
- družinsko druženje ni spontano, ampak največkrat izsiljeno;
- komunikacija med družinskimi člani je razumljena kot agresivna – čeprav imajo posamezniki zgolj obrambno držo, jih ostali dojemajo kot agresivno;
- eden ali dva člana družine imata največji delež komunikacije znotraj družine, se pravi, niso vsi enakovredni v komunikaciji« (Bertok 2008, 7).

Delikventnost se razvija postopoma. O neki meri nasilja bi lahko govorili že v primerih, ko pride do pretepa med brati in sestrami ali otroki nasploh. Resnejše oblike delikvence pa se pričnejo pojavljati ob vstopu v najstniška leta. »V obdobju med desetim in osemnajstim letom starosti otrok že počenja družbeno nesprejemljiva dejanja, kot so različne oblike motenja drugih, neprimerno vedenje, dejanja in obnašanje, ki ni

primerno za mladino, za odrasle pa ne pomeni kršitve. To so npr. uživanje alkoholnih pijač, nočno življenje, zahajanje v določene lokale itd.« (Meško 1997, 79–80). »Številni mladostniki izvršujejo kazniva dejanja v sotorilstvu, torej v skupini« (80). Pri tem gre predvsem za tatvine, odvzeme vozil in vlome.

Bertok vidi rešitev v tem, da starši nudijo otroku »konsistentno vzgojo; odločno morajo nasprotovati aktivnostim, ki bi vodile v prestopništvo; konflikt znotraj družine se mora čim prej rešiti, določeni morajo biti posamezniki, ki sprejemajo odločitve, družinsko druženje mora biti spontano, komunikacija neagresivna tako po verbalni kot po pomenski plati, ter v komunikaciji morajo biti enakovredno zastopani vsi člani« (Bertok 2008, 8).

5.6 Družine, kjer je prepovedano izražati prava čustva

Izražanje čustev je povezano s tem, da se na nek način izpostaviš, po drugi strani pa s sposobnostjo, da sprejmeš in predelaš čutenja drugega. To dvoje je pomemben element družine, ki prispeva k temu, da v njej vlada klima zaupanja, sproščenosti in iskrenosti. Prva in bistvena člena ustvarjanja pozitivne klime sta starša z odnosom drug do drugega. S tem sta otroku zgled, posledično pa se otrok nauči obnašati v skladu s potrebami staršev in ponotranji vzorce vedenja.

Starši »s svojim medsebojnim odnosom, tj. vedenjem, čutenjem in mišljenjem otrokom posredujejo tudi osnovni vzorec odnosov do ljudi in sveta ali pa jim lahko zaradi bolečih sporov predstavljajo zastrašujočo sliko zunanjega sveta strahu in groze pred medčloveškimi odnosi, ki lahko otroke za vedno zaznamujejo« (Gostečnik 1999, 185). Starša z odnosom drug do drugega, z besedami, dejanji in mimiko sporočata, kakšen je odnos med njima. Sta ljubeča drug do drugega, jezna, se sovražita, sta hladna in še več drugih čustev lahko razbere otrok. Ta čutenja in odnos so posledica čustvenega prostora, ki sta ga ustvarila med seboj. Če ustvarita prostor, v katerem so dovoljena ne samo pozitivna, ampak tudi negativna čustva, potem je tudi njun odnos bolj sproščen, reševanje konfliktov pa hitrejša in uspešnejša, hkrati pa so otroci deležni povratne informacije, ki jim sporoča, da je izražanje čustev dobro in zaželeno. Tudi otroci bodo verjetno uspešnejši pri izražanju čustev, pri obvladovanju vzburjenja ob mučnih

situacijah in bodo lažje razumeli čustva drugih. »Zato učenje staršev pospešuje otrokovo sposobnost zadrževanja negativnih učinkov, samo-pomirjanja, preusmerjanja pozornosti in uravnavanja lastnih čustev« (Potočnik 2005, 39).

»Otroci, ki odraščajo v družinah, kjer izražanje (predvsem negativnih) čustev ni prosto, so prikrajšani za informacije o čustvih in njihovem uravnavanju, iz česar utegnejo sklepati, da se (teh) čustev ne sme izražati« (39). »Da bi si tako zagotovil psihično preživetje, posameznik vzpostavi obrambne mehanizme, ki čustva izključijo in omejijo, tako da niso preplavljajoča. Vendar pa je to koristno le kratkoročno, dolgoročno pa privede do duševnega trpljenja« (Cvetek 2009, 192). Gostečnik (1998, 185–186) ravno tako ugotavlja, da v teh družinah vlada strah pred izražanjem čustev. Ni dovoljeno izražati veselja, jeze, sreče, razočaranja, ... Zato vladajo nesproščeno vzdušje, stalna napetost in strah pred reakcijo na izrečene besede, obnašanje, ... V družinske člane se zaradi nerazrešenih konfliktov naseli jeza, ki se kopiči leta in leta. To družino ohromi in jo oropa iskrenosti, ljubezni, odprtosti. »Tudi če člani družine na hitro in dokončno odhajajo iz teh družin, ker je v njih nevzdržno, to osnovno občutje potlačenih čustev nesejo s sabo v novo okolje in tam ustvarjajo podobno ozračje, vse dokler ne zmorejo nasloviti pravih čustev, zbrati dovolj poguma in spregovoriti o problemih, ki so bili v njihovih družinah zaradi kateregakoli vzroka zanikani in potlačeni« (Gostečnik 1999, 186–187).

5.7 Družina z ločenimi starši

Nekdaj je bila ločitev bolj izjema kot pravilo, danes pa je vedno več parov, ki se razidejo. Ta izkušnja je za partnerja zelo boleča, saj iščeta vsak pri sebi razloge za neuspeh. Vsa trenja med staršema in to, da se med njima dogajajo korenite spremembe, posledično čutijo tudi otroci, ki se na nastalo situacijo odzovejo na različne načine. Trdnost veze med staršema daje otroku varnost in gotovost. Kadar je to stanje porušeno, se odzove. Lars Kuntzag (1997, 13) ugotavlja, da vpliv ločitve občuti celo še nerojeni otrok, saj se nanj prenaša materino čustveno stanje. Če ostane mati sama z novorojenim otrokom, se lahko to pri njem kasneje pokaže v obliki čustvene negotovosti in strahu. »Otroci do šolske zrelosti občutijo ločitve od najpomembnejših oseb, glede na trajanje

prekinitve stikov, tako dokončno kot smrt« (56). »Čim večja je povezanost s tistim, ki gre, tem močneje se otrok odziva na zapuščenost« (56).

Ločitev staršev predstavlja za otroke velik stres. Otrok težko razume, zakaj se starša nimata več rada, da oče ali mama odhaja, da se mora odločiti za enega od njiju itd. Počuti se zapuščenega in celo sam pri sebi išče krivdo za razdor zakona svojih staršev. Vsa ta negativna čutenja so v skladu s situacijo, v kateri se (nenadoma) znajde. Težko si je predstavljati, kaj vse se v tistem trenutku dogaja v njem. Vsekakor se otrok ne glede na svojo starost zaveda dogajanja okrog sebe. Lars Kuntzag namreč ugotavlja, da ima skoraj polovica vseh otrok ločenih staršev na nek način občutek krivde za tako stanje v družini.

Starša po ločitvi iščeta novo podobo o sebi in svojo lastno vrednost, uspeh, pri tem pa morda zahtevata od svojih otrok odgovornost, ki je prej nista, kar otroke dodatno vznemirja in lahko povzroči nazadovanje v razvoju (na primer močenje postelje).

»Sinove odhod očeta pogosto globlje pretrese kot hčere, ker se v odnosu dečka do svoje matere samohranilke razvijejo komplicirani vzorci odnosov. Pri iskanju svoje moške identitete mu manjka oče in za matere kmalu postane preveč obremenjujoče, če želijo svojim sinovom biti hkrati mati in oče. Ta situacija je pri dečkih podobna prvim, napornim iskanjem identitete po tretjem letu starosti, ko se mora, drugače kot deklice, odvrniti od matere in se obrača k očetu, da bi postal tak kot on« (44–45).

Otroci ločenih staršev pogosto doživljajo občutke strahu pred izgubo starša, pri katerem so ostali. Zlasti, če se je na primer oče odselil in zanemarja ali prekine stike s svojim otrokom. Lars Kuntzag pravi, da »očetje, ki so se odselili, pomagajo svojim otrokom najbolje tako, da se z njimi dogovorijo za stalne stike« (56).

Ločitev vzbuja v starših številna čustva – sovraštvo, obup, dvom vase, jezo. »Otroci se poenačijo v družini v določeni fazi z očetom ali materjo, pri čemer je to lahko tudi s staršem nasprotnega spola« (43). Tak otrok lahko nehote postane čustveni partner enega izmed staršev. Do tega privede nagnjenost otrok k temu, da jim je pomembno, da so starši dobro razpoloženi. Za to so pripravljene marsikaj narediti, pa čeprav v zameno za

svoje dobro počutje in ugodje. V tem pogledu jih situacija, v kateri so se znašli, prisili, da morajo prehitro odrasti.

Otroci lahko že v času zakona postanejo čustveni partnerji enega izmed staršev. Po ločitvi se lahko zgodi, da tak otrok kljub temu da potrebuje tudi starša, ki je odšel, letega ne želi videti. »Ko se npr. oče odseli, potrdi otrokove predstave o tem, da hoče škodovati tudi njemu. Ko se otrok čuti eno z enim od staršev, doživlja njegove bolečine kot svoje, ko pa drugi starš odide, se počuti tudi ranjenega in zapuščenega« (94).

Otrok ob propadlem zakonu svojih staršev doživlja zelo močna čutenja. Predstavlja si, kaj vse se bo zanj spremenilo; posebno strašna je predstava, da se bo moral odločati med materjo in očetom (Kuntzag 1997).

Kadar prihaja do tega, da starša (ali eden izmed njiju) blatita drug drugega, si otrok oblikuje popačeno predstavo o svojem očetu, materi. Še hujše posledice pa nosijo otroci, ki jih starši izkoriščajo za reševanje konfliktov. Tak otrok izgubi občutek varnosti, pripadnosti in ljubljenosti.

Otroci se na ločitev odzivajo različno glede na različne situacije. Gotovo je, da jih zaznamuje za vse življenje, vendar je zelo pomembno, kako starši otroke pripravijo in uvedejo v novo družinsko situacijo. Le v primernih okoliščinah je otrok sposoben razrešiti vprašanja, ki se porajajo v njem ob ločitvi njegovih staršev, sicer negativna čutenja ostanejo v njem celo življenje.

5.8 Družina, kjer vlada alkohol

Odvisnost od alkohola ni le problem alkoholika, ampak so vanj vpleteni vsi člani družine. Na eni strani je partner oziroma zakonec, na drugi strani pa najšibkejši člani družine – otroci. Po eni strani pogosto zanikajo, da je eden izmed staršev zasvojen in jih je sram, po drugi strani pa se ob takem stanju počutijo nemočne. Ravno zanikanje alkoholizma daje alkoholiku podporo, da nadaljuje s svojim početjem. Ponavadi vsaj en član družine z različnimi dejanji podpira njegovo početje: čisti za njim, ga hodi iskat v gostilno, prikriva pred drugimi njegova dejanja v času alkoholiziranosti itd.

Tako stanje otroke prisili, da hitro odrastejo. Oropani so staršev ali enega izmed njiju in varnega okolja, ki naj bi jim ga nudilo domače družinsko okolje. »Mnogokrat postanejo na nek način »starši« svojim lastnim staršem, ko tolažijo obupano mater, namesto da bi ona njih, ali pa ko skrbijo za dom namesto pijanega očeta. Družinsko ozračje je popolnoma nepredvidljivo. V času alkoholiziranosti vladata napetost, strah, notranja stiska, tišina, v času treznosti pa je lahko slika popolnoma drugačna. Otroci pa za zdrav razvoj potrebujejo predvsem uravnovešenost staršev in varno ozračje v družini« (Ramovš 1981, 136).

Nekateri otroci alkoholikov se želijo dokazati in se zaposlijo z najrazličnejšimi stvarmi, da bi pozabili na alkoholizem v družini. Pogosto so ti otroci v šoli odličnjaki in zelo uspešni. Na drugi strani pa so otroci, ki tudi sami zapadejo v alkoholizem ali pa se vedejo delikventno.

»Če je alkoholik brutalen in nasilen, potem se bosta v vse družinske člane naselila groza in obup. Če je vesel in razigran, potem nikoli ne bodo vedeli, v čem je njegova resnična pristnost. Odhajali bodo v svet z občutkom, da so bili oropani svojih staršev; nanje se bodo spominjali z grenkimi občutki prikritega sramu in bolečine. Njihova samozavest bo izredno krhka in ranljiva, imeli bodo večni občutek manjvrednosti, ki ga bodo prikrivali s pretiranim občutkom za red in disciplino. Postali bodo preveč zahtevni do sebe ali do drugih. Težko bodo zaupali in zato imeli težave pri navezavi resnih intimnih stikov z drugimi« (Gostečnik 1999, 199). »Spopadali se bodo z nervoznostjo, nemirnostjo, preobčutljivostjo, ne bodo se mogli zbrati, močili bodo posteljo in podobno« (Ramovš 1981, 138).

»Zasvojene z alkoholom obhaja velika čustvena razdražljivost, nasilnost, napadalnost, na drugi strani pa čustvena otopelost« (Gostečnik 2003, 28). »Z alkoholom zasvojeni ljudje imajo lahko tudi velike težave v družini, kjer vlada silen strah in napetost; njihov zakon je preplavljen s konflikti« (2003, 28).

Andrej Perko (2006, 57–64) je analiziral razvoj osebnosti otroka v družinah alkoholikov. Ugotovil je, da je »za zdrav razvoj osebnosti pomemben občutek zaupanja,

ki si ga otrok pridobi v prvem letu življenja, ko je še tesno povezan z materjo. V drugi polovici prvega leta se otrok ne uči več samo prejemati od matere, ki je zanj seveda najpomembnejši »objekt«, ampak se tudi uči, kako jo pripraviti, da mu bo vse tisto, kar mu nudi, tudi dajala« (57). Na ta način oblikuje gotovost vase. »Mati se v alkoholičnem sistemu navadno ni sposobna uglasiti na otrokove potrebe« (57), in »če otrok nima ustrezne zamenjave zanj, ne more na uspešen način razrešiti krize zaupanja« (57). Okrog enega leta oziroma na začetku drugega leta otrok ponavadi shodi. Prične raziskovati svet okrog sebe, po drugi strani pa se sooči z mejami v svojem vedenju. To občuti kot stres in ugotovi, da je drugačen od matere. »V tem za otroka in tudi mater kritičnem obdobju je zelo pomembno, da stopi mati nasproti otroku in njegovim potrebam, da mu je fizično in emocionalno dosegljiva« (58). »Izkušnje vodijo otroka do spoznanja, da je lahko samostojen le do stopnje, do katere prevzame nase tudi kontrolo« (58–59). »Otrok v tem obdobju ponotranja ozračje odnosa z materjo, z očetom in tudi med materjo in očetom« (59). Iz tega vidika je za otroka zelo pomemben ljubeč odnos med staršema in do otroka. Družine alkoholikov delujejo drugače. Reakcije staršev so v stilu prepovedi in očitkov, poleg tega je družina že sama po sebi izolirana. Zato se otrok umika vase, ni samostojen in je pretirano ubogljiv ter sramežljiv. Med tretjim in petim letom starosti otrok izoblikuje čut moralne odgovornosti. Ker v družinah alkoholikov veljajo drugačna pravila, se namesto tega okrepi prestopništvo. Določeni načini vedenja so v času alkoholiziranosti prepovedani. Pravila vedenja se spreminjajo glede na situacijo, otroci so ob vprašanjih zasmehovani, ignorirani ali pa so določena vprašanja celo prepovedana. Na ta način se povečata občutek krivde in prestopništvo, zmanjša pa se občutek moralne odgovornosti. Če otrok dobi od svojih staršev dovolj spodbud, podpore in priznanj, potem razvije občutek lastne vrednosti in zaupanje v svoje sposobnosti. Otroci alkoholikov pa spoznajo, da so opaženi samo takrat, kadar se vedejo neprimerno. »Tako počasi ponotranjijo neprilagojen način reagiranja in vedenja, kar se odraža tudi v šoli, kjer poskušajo pritegniti pozornost z agresivnostjo ali kakšnim drugim neprilagojenim vedenjem« (60). V času adolescence bi otrok moral izoblikovati svojo lastno identiteto – pogled nase, na svet in na to, kako dojema svoje domače. Ob mami postaja hči ženska, ob očetu sin moški. V družini alkoholika poskuša mama zapolniti praznino manjkajočega očeta oziroma oče praznino manjkajoče mame. Odraščajoči otrok ne more razviti svoje lastne identitete, kar nese s seboj v življenje. Pogosto se pozno osamosvoji in zlasti sinovi ostanejo vezani na svojo mater. V zgodnji

odraslosti (od 19. do 25. leta starosti) otrok, ki je uspešno prešel skozi posamezne faze razvoja, postane sposoben intimnosti in prijateljstva z drugimi in z nasprotnim spolom. Otrokom iz družin alkoholikov je to onemogočeno, ker sta za tako družino značilni izolacija in represija, zato se zliwa v odvisnost ali pa izolira, da bi ohranil svojo psevdointegriteto.²⁵ »Med 25. in 50. letom starosti si večina ustvari svojo družino in se osamosvoji. Pri alkoholični družini pa je ustvarjanje nove družine navadno pogojeno s patologijo²⁶ družinskih odnosov« (64). Otroci iz takih družin ponavadi bežijo in si ustvarijo dom s partnerjem, s katerim pa ne znajo ustvariti zrelega odnosa. Tako se ponavadi ponovi začaran krog alkoholizma. Odnosi iz primarne družine jih spremljajo skozi vse življenje, zato v starosti, ko se ozirajo v preteklo življenje, pogosto zapadejo v krizo, ki jih privede do obupa in lahko tudi do samomora.

5.9 Nasilje v družini

Ko pomislimo na nasilje v družini, imamo ponavadi v mislih očeta, kako pretepa svojo ženo in otroke. Pogosteje je res tako, vendar tudi nasilna žena ni redkost. Ne glede na to, kdo je nasilnež, bi lahko rekli, da je tako vedenje odraz njegove nezmožnosti obvladovanja negativnih čustev – jeze, stiske, obupa itd. V takih situacijah so prizadeti zlasti otroci, še posebej, če so oni sami v vlogi žrtve. »Čutijo, da jih njihovi starši ne kaznujejo zaradi njihovega neprimerne vedenja, ampak zato, ker ne zmorejo obvladati svoje lastne jeze, ki jo otrokovo neprimerno vedenje povzroča« (Gostečnik 1999, 210–211). Ob tem se čutijo osramočene, ponižane in nemočne.

Običajno se med seboj prepletajo nasilje in potem dnevi obžalovanja za storjena dejanja. V tem času je nasilnež pogosto zelo ljubeč, pozoren in vzoren mož oziroma žena. Ostali družinski člani verjamejo vsem njegovim obljubam – da se ne bo več ponovilo, da mu je žal in da se bo poboljšal. A kmalu se zgodba ponovi. S takimi odnosi postanejo na nek način zasvojeni vsi družinski člani in zato kljub vznemirjenju, strahu

²⁵ Psevdo- pomeni »navideznost, lažnost« (Veliki slovar tujk 2002, 942). Integriteta pomeni »popolnost, skladnost (~ osebnosti, duševna, telesna ~)« (Veliki slovar tujk 2002, 505). Pri psevdointegriteti gre torej za navidezno popolnost pri posamezniku.

²⁶ Patologija je »veda, ki preučuje bolezenske strukture in funkcionalne spremembe v organizmu« (Veliki slovar tujk 2002, 858).

in grozi, ki jih nasilnež vnaša mednje, vztrajajo v takih razmerah zelo dolgo ali celo vse življenje. Najhuje pa je, da nasilnež krivi druge za svoja dejanja, kar še otežuje izhod iz situacije. Kadar je nasilen mož, žena ponavadi prikrito podpira njegova dejanja s tem, ko vztraja, da se ne da nič storiti, kljub ponižni prošnji otrok, da naj kaj ukrene. Na drugi strani je nasilje žene nad možem, ki se dostikrat sprevrže v pretepe med obema. Moški, ki je trpinčen s strani svoje žene, je še izrazito osramočen, ponižan in razvrednoten. »V teh družinah vladata nemir in teror, poleg tega pa še izrazita čustvena zmedenost, prezir in sovraštvo do matere oziroma žene« (Gostečnik 2003, 47). »Otroci pa vse doživljajo še v veliko hujši obliki, saj so še izrazito nemočni in nebogljeni, veliko bolj kot njihovi starši« (47–48).

Ne glede na to, kdo je nasilnež v družini, se je treba vprašati, zakaj sploh pride do tega in zakaj partner dopušča nasilno vedenje bodisi nad njim bodisi nad otroki. Največkrat zakonca ali eden izmed njiju izhaja iz družine, kjer je vladalo podobno vzdušje. Pogosto se nasilno vedenje enega od staršev prepleta z alkoholizmom, kar pomeni, da je v času alkoholiziranosti starš agresiven. Otroci se z opazovanjem lastnih staršev naučijo, kakšno vlogo imajo starši v družini. Tak način vedenja postane zanje normalen in sprejemljiv, zato se pogosto kasneje v odrasli dobi tudi sami znajdejo v vlogi nasilneža ali žrtve. Poleg tega so otroci iz takih družin večkrat agresivni do svojih bratov in sester ter tudi izven družine.

Nasilje se prenaša iz generacije v generacijo, dokler se začaran krog ne prekine z razrešitvijo problema. Otroci, ki so kakor koli priča nasilju, po eni strani »v sebi doživljajo strah in grozo, hkrati pa zanje postaja agresija nekaj sprejemljivega. Tak način reševanja konfliktov in izražanja jeze jim postane normalen« (Gostečnik 1999, 210). »Predvsem izgubijo varnost in toplino doma, izgubijo zaščito s strani staršev, ki jo za svoj zdrav razvoj nujno potrebujejo« (210). »Raziskave kažejo celo to, da je hujše nasilje v družini verjetnejše takrat, kadar so bili moški ali ženske v otroštvu opazovalci nasilja med staršema, kot pa kadar so jih starši pretepali« (Filipčič 2002, 59).

Nasilje v družini pusti posledice na vseh družinskih članih. Čuti jih tisti, ki je utrpel nasilje, kot tudi vsi tisti, ki so mu bili priča. Nasilnež, ki ga pogosto v to vodi pomanjkanje samozavesti in samospoštovanja ter s tem povezani manjvrednostni

občutki, se počuti nezmožnega obvladovati samega sebe. Na drugi strani pa so žrtve, ki se dostikrat čutijo krive za vedenje nasilnega partnerja, očeta ali matere in hkrati ponižane, razvrednotene ter v stalnem strahu pred njegovimi oz. njenimi izbruhi.

Obravnavo izpostavljenih tipov družin potrjuje, kolikšen pomen ima odnos med staršema za otroka. Dolgotrajno negativno vzdušje znotraj njunega odnosa, ki ga ne uspeta prekiniti, otrokom onemogoča zdrav osebnostni razvoj oziroma ga zavira vsaj na nekaterih področjih njegove osebnosti. Lahko se razvijejo osebnostne motnje in druge oblike odklonilnega vedenja pri otrocih, kot jih je izpostavil že Slipp s svojo klasifikacijo družin, saj otroci niso le opazovalci odnosa med njima, ampak so »žrtve«, kadar eden ali oba starša prenašata nanje nerazrešene konflikte, občutja, pričakovanja ipd. v obliki psihičnega ali/in fizičnega nasilja. Ravno tako zavira osebnostni razvoj otroka okolje, kjer je prisoten alkohol (oz. druge oblike zasvojenosti) ali pa v primerih, ko se starša razideta.

6. KOMPULZIVNO PONAVLJANJE PRI HUDIH TRAVMAH

Že sama beseda travma²⁷ pove, da gre za resne posledice določenih dogodkov, ki se odražajo na telesni ali psihični ravni. Miloš Kobal (2009, 120) ugotavlja, da travmatski dogodek različno vpliva na posameznika glede na njegovo osebnost in da je lahko v določenih primerih celo spodbujajoč.

6.1 Freudove raziskave

Freud se je veliko ukvarjal z interpretacijo sanj, bolnikovih in tudi svojih, ter s psihoanalizo pod hipnozo. Pogosto gre za bolnike s hudimi duševnimi motnjami, pri čemer večinoma ugotavlja, da so nanje vplivali doživljaji z določenimi družinskimi člani ali drugimi osebami.

Freud postavlja v ospredje pomen in namen sanj. Ugotavlja, da ima »močan vtis, katerega predelava je po naključju zastala ali je bila namerno zadržana, večjo pravico do vloge v sanjah kot šibek in neopazen vtis. Zaradi zaviranja in zatiranja se podnevi nakopiči psihična energija, ki ponoči postane gonilna sila sanj. V sanjah pride na dan zatrto psihično gradivo« (Freud 2000, 90).

V *Interpretaciji sanj* obravnava primer štirinajstletnega dečka,²⁸ ki trpi zaradi histeričnega bljuvanja, glavobolov ipd. Deček mu je pripovedoval o podobah, ki jih je videl, ko je zaprl oči. Iz teh podob je Freud razbral njihov pomen. »Dečka so razburili nesrečni odnosi v družini: strog oče, nagle jeze, ki se je prepiral s pacientovo materjo in čigar vzgojna sredstva so bile grožnje, ločitev očeta od blage in nežne matere, ponovna očetova poroka« (Freud 2000, 555). »Nekega dne je pripeljal domov mlado žensko, ki

²⁷ Travma je »duševni pretres ob kakem hudem doživetju (psihična ~)« (Veliki slovar tujk 2002, 1180).

²⁸ Sigmund Freud, *Interpretacija sanj* (Ljubljana: Studia humanitatis, 2000), 555–556.

naj bi bila dečkova nova mati« (555). Po tem dogodku so se pri dečku pokazali prej navedeni bolezenski znaki, ki bi naj bili posledica zatrttega besa do očeta.

Freud (527) izpostavlja tudi primer spolnega odnosa med staršema, ki mu je priča devetletni sin. Ta sin je bil kasneje njegov pacient in mu je pripovedoval o sanjah, ki jih je doživljal med svojim dvanajstim in trinajstim letom. V sanjah ga je zasledoval moški s sekiro, ki mu je skušal ubežati, a se ni mogel premakniti z mesta. Med obravnavo teh sanj se je pacient (kot asociacijo na sanje) spomnil več dogodkov. Ključna za razlago sanj sta bila njegovo grobo ravnanje z mlajšim bratom in to, da je bil priča spolnemu odnosu med staršema. Vse to kaže na napačno razumevanje spolnega odnosa med staršema. Njemu se je to zdelo grozljivo in je v njem prebudilo tesnobo, kakršno je potem doživljal v omenjenih sanjah. Freud ugotavlja, da gre za spolno vzbujenje, ki ga ne morejo razumeti in ki ga nedvomno tudi zavračajo, ker so vanj vpleteni starši, zato se spremeni v tesnobo. »Kar se je dogajalo med staršema, je privzel pod pojem nasilja in pretepanja« (527). »Dokaz za to pojmovanje je našel v tem, da je pogosto opazil kri v materini postelji« (527).

Freud obravnava pacientko Doro,²⁹ ki je imela nervozne simptome, ki so se pojavili, ko je bila stara osem let (njegova pacientka je postala pri osemnajstih letih). Dora je bila zelo navezana na svojega očeta, medtem ko je bil brat na mamo. Očeta so spremljale različne bolezni, tudi psihične motnje, in v tem času se je še bolj navezala nanj. Freud pri obravnavi tega primera ne govori izrecno o vplivu odnosov med staršema na Doro. Odnos med njima le izpostavi kot podatek, ki je del obravnave primera. Na eni strani je oče, ki s svojimi boleznimi zaznamuje družino, na drugi strani pa je njena mati, ki je predstavljena kot bolešno skrbna za čistočo doma. Z možem sta se odtujila, ko je pričel bolehati, hkrati pa se je prenehala zanimati za hči in sina ter se popolnoma posvetila bolealnemu gospodinjenju. Pomemben člen zgodbe sta bili še Dorina vzgojiteljica in kasneje gospa K., ki sta bili zaljubljeni v njenega očeta, česar Dora ni mogla prenesti. Skozi psihoanalizo pride Freud do spoznanja, da je bila Dora zaljubljena v svojega očeta in da jo je to pripeljalo do bolezni.

²⁹ Sigmund Freud, *Interpretacija sanj* (Ljubljana: Studia humanitatis, 2000).

Odnos med staršema vpliva na eno od odklonilnih vedenj, ki se razvije pri otroku. Ugotavlja tudi, da »so spori med samimi starši in njihov nesrečen zakon temelj za najhujšo predispozicijo za moten seksualni razvoj ali nevrotično obolenje otrok« (Freud 1995, 105).

6.2 Kompulzivno ponavljanje pri perverziji

Khann ugotavlja, da »perverznej ustvarja situacije, v katerih poustvarja svoje izvirne odnose s starši« (Gostečnik 1997, 100). Tako na primer spolno zlorabljeni otroci v odrasli dobi vzpostavljajo odnose z drugimi preko spolnosti. Gre za ponavljajoča se dejanja, s čimer perverznej zadovoljijo svoje potrebe po seksualnih fantazijah, s tem pa ponižujejo samega sebe ali partnerja, otroke ali druge osebe, ki ne soglašajo z njihovimi seksualnimi težnjami in ravnanjem.

Pri *perverzni masturbaciji* »gre za posebno formo samovzburjanja in samozadovoljevanja, katerega cilj je ohraniti notranji mir in potešiti samega sebe« (101). Na ta način se posameznik izogne preveč osebnim odnosom z drugimi, saj so leti zanj preveč boleči.

Drugi primer je *sadizem*. »Kadar vlada med staršema sadistično mazohistični odnos, lahko otrok takšen odnos ponotranji. Sadist ponavadi razume mazohistično podreditev brez upiranja celo kot izdajstvo intimnosti. Čuti se izdanega in zato še poveča svoje agresivne napade, saj naj bi bil to edini način ustvarjanja odnosov z drugimi« (101–102). »Oseba s sadističnim ravnanjem doseže lastno spolno zadovoljitev s skrajnim poniževanjem in mučenjem seksualnega partnerja, kateremu povzroča telesne bolečine in pogosto zapušča vidne poškodbe raznih delov telesa« (Kobal 2009, 193). Uporabljajo različne pripomočke in skozi odnos nasilje pogosto stopnjujejo, se davijo, obešajo, posiljujejo itd. Najhujše posledice nosi žrtev, če se upira. Takrat jo pogosto po mučenju ubije.

»Mazohist je po svoji psihični strukturi usmerjen k predaji in izkoriščanju« (Gostečnik 1997, 102). »Spolno vzburjenje in spolno zadovoljitev doseže samo tedaj, če je ob spolnem aktu zaničevan in mu partner prizadene bolečine« (Kobal 2009, 193). Zanj »je

dolgotrajno trpljenje, ki ga povzročajo drugi, znamenje predanosti, saj v drugem vzbudi tisti odziv, ki ga ne more doseči na noben drug način« (Gostečnik 1997, 102). Ta dejanja se ponavadi med partnerjema ponavljajo, lahko pa se pojavljajo celo v skupinah. Pri tem se poslužujejo pretepanja, uporabe različnih predmetov, davljenja, oponašanja živali (na primer psa), uriniranja na partnerja itd.

Pogosto sta v odnosu sadist in mazohist, zato govorimo o sadistično mazohističnem odnosu. Kobal ugotavlja, da »seksualnost pomeni tudi človekovo napetost in strah, da bo v njej kaj izgubil, celo kak svoj organ« (Kobal 2009, 194). »Zato strah premaguje z uporabo sile ali podrejanjem« (194).

»*Vojerji* so ponavadi otroci depresivnih in emocionalno omrtvelih staršev, katerih čustvena površina je omrtvela in brezpomenska. Pravo življenje je znotraj, nedostopno in prikrito; vse kar je aktivno in vznemirljivo, je mogoče videti samo v skitem počivališču« (Gostečnik 1997, 102). Vznemirja jih, da v skrivališču gledajo izbrano osebo ali par, kako se slači in ob tem ali pa kasneje masturbirajo.

»*Ekshibicionisti* velikokrat prihajajo iz družin, kjer je bilo težko biti opazen, ali prispevati in vplivati na družinsko interakcijo, zlasti med staršema« (103). »Ekshibicionist bo zato zasledoval izbranega partnerja, nekoga, ki mu je simpatičen na prvi pogled, in si na vse načine prizadeval razkriti se pred njim« (103). Tak primer je razkazovanje spolnih organov v javnosti, zlasti pri moških. »Gre za javno razkazovanje spolnega uda posamezni ženski ali skupini žensk, pri katerih razkazovalec s tem doseže njihovo vznemirjenje, prestrašenost in gnus ali pa takšno reakcijo pričakuje« (Kobal 2009, 190). »Med mlajšimi ekshibicionisti so tisti, ki so iz globljih osebnostnih razlogov zavrti pri iskanju običajnih stikov z ženskami, neporočeni in v strahu pred heteroseksualnimi stiki, pa z razgaljanjem sebi in drugim dokazujejo svojo moškost« (2009, 190). »Nekateri moški se razkazujejo tudi zato, ker nimajo običajnih zavor svoje spolnosti in dovolj družbeno privzgojene sramežljivosti ali pa so jo izgubili; torej tisti, ki so primarno razumsko nižji ali pa so svojo razumnost zaradi njenega sekundarnega upada in prehoda v demenco izgubili« (191).

6.3 Biokemični procesi in kompulzivno ponavljanje

V možganih se odvijajo biokemični procesi. Sprejemajo informacije iz okolja, jih predelujejo in pošiljajo naprej v določeni obliki ter s tem izzovejo pri človeku reakcijo. Razvoj možganov je odvisen od okolja, v katerem živi otrok. Pri tem so pomembne sledeče zakonitosti:

1. »Rast možganov se pojavi v kritičnih obdobjih in je odvisna od socialnega okolja« (Kompan Erzar 2003, 119).
2. »Možgani se razvijajo v stopnjah in postajajo hierarhično organizirani« (119).
3. »Genetski sistem, ki določa razvoj možganov, se sproži v postnatalnem okolju in ga to okolje tudi določa« (119).
4. »Socialno okolje se skozi stadije otroštva spreminja in povzroča strukturno reorganizacijo možganskih struktur« (119).

Možgani otrok, ki so zaznamovani z različnimi travmami, se razvijajo tudi glede na pretekli dogodek. Telo se odzove na travmatični dogodek, hkrati pa pride v možganih do procesov, ki povzročijo, da začnejo možgani iskati odgovor na dražljaj iz okolja. Pri tem so pomembni nevrottransmiterji,³⁰ ki se imenujejo endorfini. Endorfini omogočajo jasnejše mišljenje in pomnjenje ter usposobijo osebo, da ostane mirna, in prevzamejo vlogo analgetika ali sredstva proti bolečinam (Gostečnik 2005, 125).

Po prvem šoku se vzpostavi drugačno ravnovesje nevrottransmiterjev in se pojavijo simptomi umikanja, kot npr. depresija in občutek nemoči (2005, 126). Dolgotrajen stres ali ponavljajoča se travma lahko povzroči umik vase, ki je podoben umiku, ki ga povzroča opij, to pa lahko privede do kompulzivnega ponavljanja in drugih oblik odvisnosti (126).

³⁰ Nevrottransmiter je »nevrosekret, ki se v sinapsi sprošča iz vzbujene živčne celice in prenaša informacijo na naslednjo celico« (Veliki slovar tujk 2002, 786). Pri tem je nevrosekret »snov, ki jo izloča živčna celica (nevrottransmiter, nevrohormon, nevromodulator)« (Veliki slovar tujk 2002, 786).

Žrtve različnih travm se lahko na sedanje dražljaje odzovejo kot na ponovno travmo, ne da bi se zavedale, da je podlaga njihovega fiziološkega alarma pretekli tragični dogodek, in ne trenutna stresna situacija. Pretirana vzburjenost blokira sposobnost trezne ocene in tudi razrešitve ter sprejetja travme. Žrtev v sedanji stresni situaciji ponovno sproži star, domač odgovor na izvirno travmo (131–132).

7. DRUŽINA V SVETEM PISMU

Sveto pismo ni le zakladnica bibličnih pripovedi o začetkih krščanstva, ampak se v njih zrcali tudi podoba družine.

Anselm Grün³¹ daje svetopisemskim osebam velik pomen, saj določene značilnosti njihove osebnosti postavlja za zgled moškosti oziroma ženskosti.

Po začetnih poglavjih Svetega pisma se v Prvi Mojzesovi knjigi srečamo z Abrahamom in njegovo družino. Anselm Grün govori o zorenju Abrahama skozi posamezne prizore. Izpostavili bomo dva odlomka, iz katerih se zrcali njegov odnos s Saro. Abraham zataji svojo ženo, ko jo predstavi faraonu kot sestro (1 Mz 11–20). Po drugi strani pa Sara pošlje Abrahama k dekli Hagari, da bi mu ta rodila otroka. Prvi dogodek se nanaša na Abrahamov strah pred tem, da bi ga umorili, kajti Sara je bila po videzu lepa ženska in Abraham se je zbal, da si jo bo faraon zaželel in dal njega umoriti, če bo izvedel, da je njegova žena. V njem zaznamo egoizem in strahopetnost, saj se Abraham boji zase, in ne za svojo ženo. Globlji razlog izhaja iz njunega odnosa. Tako ravnanje sporoča, da »njun odnos ni bil več tako pristen, da bi bil zanjo pripravljen žrtvovati prav vse, celo lastno življenje« (Gerjolj 2006, 42). »Abraham čuti, da ga bo življenje v neznosnih okoliščinah zakonskih preprirov, napetosti in konfliktov uničilo in pokončalo. Zato predlaga ženi ločitev – vsaj za nekaj časa« (42). S tem dogodkom »nekakšno skrb drug za drugega na načelni ravni sicer obdržita, saj se predstavita kot brat in sestra, intimno in emocionalno pa prenehata živeti kot mož in žena« (42). Po drugi strani pa ta Abrahamova odločitev kaže morda na njegovo skrito željo po tem, da bi bil sam svoj gospodar, da ne bi imel žene. Treba je razmisliti tudi o tem, zakaj je Sara ubogala Abrahama, zakaj se mu ni uprla. Po eni strani lahko rečemo, da je v takratni družbi bila ženska bolj zapostavljena in je imel moški več besede pri odločitvah. Po drugi strani pa lahko izhajamo iz Gerjoljevih ugotovitev, da Sara razmišlja iz drugega zornega kota kot Abraham. »Ona ni lačna imetja, ampak odnosov, pozornosti, nežnosti. Ker jo mož zanemarja, se v njej prebujajo hrepenenja po moškem, ki bo močan, bogat, pozoren,

³¹ Anselm Grün, *Boj in ljubezen: kako moški najde pot do sebe* (Celje: Celjska Mohorjeva družba in Društvo Mohorjeva družba, 2009).

nežen ... in ga dobi v faraonu« (43). Ampak ugotovi, da tudi odnos s faraonom ne prinaša sreče, kakršno je pričakovala. Tudi »Abrahamu hlastanje za materialnim bogastvom ne prinaša tistega zadovoljstva, kot ga je pričakoval« (44). Hrepenita po tem, da bi lahko bila moški oziroma ženska, z odnosom drug do drugega pa ne znata vzbuditi čutenj, ki bi jima dala občutek moškosti oziroma ženskosti. »Moški lahko zori v moškega le, če se poslovi od otročjih predstav o ženski in vidi žensko kot enakopravno partnerico in se z njo sreča« (Grün 2009, 28). »Abraham in Sara, mož in žena, se ponovno »najdeta« in odideta proti Negebu – v isti kraj torej, od koder sta prišla. Spomnita se svojih lepih začetkov in jih skušata nadaljevati – v upanju, da bo zvestoba bolj blagoslovljena kot brezbožna avantura. Kljub temu se jima stari konflikti tudi tu ponavljajo in vedno znova zapadata v stare vzorce obnašanja« (Gerjolj 2006, 44).

Njun odnos se zaplete do te mere, da Sara predlaga Abrahamu, naj gre k Hagari in ima z njo otroka (1 Mz 16,1–15). »V tem predlogu se ne skriva zgolj želja po sinu, marveč hrepenenje po neobremenjenem in na tej podlagi rodovitnem odnosu. Sara namreč Abrahamu ne ponudi Hagare za »priležnico«, marveč za ženo. Ta ponudba pa postavlja izrazito v ospredje odnos in ne le »sadox« (Gerjolj 2006, 61). »Kmalu zatem, ko Hagara – na Sarin predlog – zanosi z Abrahamom, pride do napetosti med njo in Saro. Najprej Hagara izkoristi prednost rodovitnosti in zaničuje Saro, potem pa se ji slednja skrajno maščuje« (65). Sara zahteva od Abrahama, da odslovi Hagaro in Izmaela. Abraham Hagare in Izmaela ne podpre, ampak »ju zahrbtno napade. Preveč je strahopeten, da bi ju podprl« (Grün 2009, 26). »Abraham in Sara sta morala pred rojstvom otroka prečistiti svoj življenjski prostor, zlasti medsebojni odnos« (Gerjolj 2006, 66), da sta postala rodovitna. Njun odnos je prežet s konflikti. Soočata se z neplodnostjo, potem pa v starosti postaneta starša sinu Izaku. Njun odnos je moral postati ploden, da sta onadva postala plodna.

Tretji odlomek (1 Mz 22,1–19) iz življenja Abrahamove družine pa se navezuje na Abrahamov odnos do sina Izaka. Abraham odvede Izaka na goro, da bi ga daroval v žgalno daritev. Ta dogodek lahko razlagamo z vidika Abrahamovega zorenja v veri, lahko pa nanj gledamo z vidika psihologije. »Oče doživi sina včasih kot tekmeča prav v odnosu do lastne žene, ki se bolj zanima za sina kot za lastnega moža« (Grün 2009, 26). »To lahko povzroči odklanjanje sina, ki se pogosto izraža tudi v telesnem nasilju« (26).

»Morda je pripravljenost za darovanje Izaka, sina, ki ga ima s Saro, tudi izraz tega, da bi se Abraham rad maščeval Sari«, saj je »Sara Abrahama pripravila do tega, da je svojega sina Izmaela – očetovega sina – izgnal« (27). »Zato hoče zdaj oče žrtvovati maminega sina (27). »Z Bogom upraviči svojo agresivnost do sina« (27).

Odnos med Abrahamom in Saro se na nek način ponovi v odnosu njenega sina Izaka do žene Rebeke. Tudi Izak zataji svojo ženo (1 Mz 26,1–11) in tudi onadva uporabita svoja otroka za sredstvo, da se jima ni treba ukvarjati z odnosom med njima. To priča o tem, kako se vzorci ponavljajo iz generacije v generacijo. Odnos, ki ga Abraham vzpostavi do Izaka, vpliva na oblikovanje njegove osebnosti in na kasnejše Izakovo družinsko življenje. Anselm Grün ga označi kot sina brez očeta. To utemeljuje s tem, da je bil Izak zelo navezan na svojo mater Saro, zaradi česar je jemal Rebeko kot njeno nadomestilo. Ljubezen do njunih dveh otrok si razdelita. Izak je bil bolj naklonjen Ezavu, Rebeka pa Jakobu. S tem sta ustvarila dva pola, ki sta v nenehnem boju za prevlado. Grün ugotavlja³², da je Rebeka delovala kot gospodarica oziroma da je samo sebe postavljala nad Izaka in je imela večjo moč nad odločitvami. To je storila tudi potem, ko je z zvijačo pomagala Jakobu pridobiti očetov blagoslov. Tako kot je bil Izak kot otrok v vlogi žrtvenega jagnjeta, tako je sedaj v starosti zopet v isti vlogi. Oče ga je dal za žrtev in tako ostane vse življenje v tej vlogi. »Svojega življenja ne ustvarja sam, temveč ga njegova žena priganja, da naredi to, kar želi ona. A kot žrtev postane tudi storilec. Razžali svojega najljubšega sina Ezava in s tem samega sebe. Njegova sinova se spreta, tako kot sta se Izak in Izmael odtujila in naposled v zgodovini postala sovražna brata, Judje in Arabci« (Grün 2009, 35).

Tako smo priča začaranemu krogu odnosov. Gre za odnose, ki se ponavljajo. Sicer v različnih življenjskih okoliščinah, a vendarle v posameznike vnašajo podobna čutenja. »Toda ko Izak naveličan življenja umre, sta oba njegova sinova spet pomirjena in skupaj ga pokopljeta (prim. 1 Mz 35,29). Sprava sinov nakazuje, da je tudi Izak v sebi sklenil mir: mir med osirotelim fantom in starcem« (Grün 2009, 35). Družinska zgodba se za Izaka srečno razplete, saj razreši svoje odnose s primarno družino in odnose v svoji družini, zato lahko mirno umre. Gerjolj (2006, 51) ugotavlja, da so brezpogojno

³² Anselm Grün, *Boj in ljubezen: kako moški najde pot do sebe* (Celje: Celjska Mohorjeva družba in Društvo Mohorjeva družba, 2009).

sprejemanje preteklosti, zavestna in trdna odločitev ter vztrajanje v njej in sposobnost odpuščanja temeljne kategorije in sposobnosti, ki relativizirajo pritiske kompulzivnega ponavljanja ter omogočajo kakovostne in trajne spremembe. Pri tem je Izak vzor tega, da je mogoče pretrgati začarani krog kompulzivnega ponavljanja odnosov, saj je že njegov odnos z Rebeko manj konflikten, kot je bil odnos med njegovima staršema.

Kot zadnjo bomo izpostavili sveto družino in njen način komunikacije ter odnosov. Jezus je kot otrok občasno predstavljen kot zelo samosvoj in samostojen, po drugi strani pa kot tisti, ki ima posebej ljubeč odnos s svojo mamo in še zlasti z Očetom. Tukaj je morda bolj v ozadje postavljena vloga Jožefa kot krušnega očeta, ki si po drugi strani zasluži posebno spoštovanje in bi moral biti zgled mnogim. Moral je povsem zaupati Mariji in Božjemu načrtu, da je lahko sprejel Jezusa. Sprejel je otroka, ki mu ni bil biološki oče, in s tem pokazal ne samo močno vero, ampak tudi veliko mero zaupanja Mariji in spoštovanje do nje. Zato je tudi Marija bila mirna v sebi, ker je lahko zaupala Jožefu. »Jožef in Marija sta morala napredovati v veri« in »sta čutila potrebo po potrditvi, smernicah in notranji pripravljenosti, da bi se vedno bolj odzivala Božjemu načrtu« (Croissant 1998, 143). Med njima ni bilo trenj, ampak sta konflikte reševala preudarno in z zaupanjem v Božji načrt. To, da je bil njun odnos trden, je dalo Jezusu možnost, da se je izpolnil kot Božji Sin, saj ga nista vezala nase, ampak sta mu dala svobodo. Na to se navezuje odlomek iz njegovega otroštva (Lk 2,41–52), ko so Jezusa našli v templju. »Sveta družina daje zgled prave razdalje v medsebojnih odnosih. Tisti, ki jih ljubimo, nam ne pripadajo; če nam jih Bog podari, zato da bi pripomogel k naši rasti in da bi mi pripomogli k njihovi rasti, pride trenutek, ko mu jih moramo vrniti« (146). »Jožef in Marija sta našla Jezusa, vendar s primerno razdaljo, saj si ga nista sebično lastila« (146).

Svetopisemska podoba družine ni vedno idealna, saj se tudi te družine znajdejo pred številnimi preizkušnjami. Vidimo, kako konflikti med starši vplivajo na otroka in kako ga zaznamujejo. Na eni strani sta starozavezni družini Abrahama in Izaka, ki morata prečistiti odnose, da se prekine začarani krog kompulzivnega ponavljanja. Na drugi strani pa je sveta družina kot zgled, saj dinamika znotraj nje Jezusu omogoči izpolnitev njegovega poslanstva.

8 KAJ SE OTROK NAUČI IZ ODNOSA MED STARŠEMA

8.1 Namen raziskave, opredelitev raziskovalnega problema

V teoretičnem delu diplomskega dela smo predstavili temeljne pogoje za razvoj otroka v zdravo in samostojno osebnost ter značilnosti zdravega zakonskega oziroma partnerskega odnosa po Firestonu. Z raziskavo (glej *Prilogo 1*) smo poskusili ugotoviti, v kolikšni meri vpliva odnos med staršema na otrokovo osebnost in na njegov pogled na svet. Poudarek raziskave je na občutjih otrok ob odnosu med staršema in na osebnostnem razvoju anketiranih otrok.

8.2 Metodologija

Raziskovalni vzorec

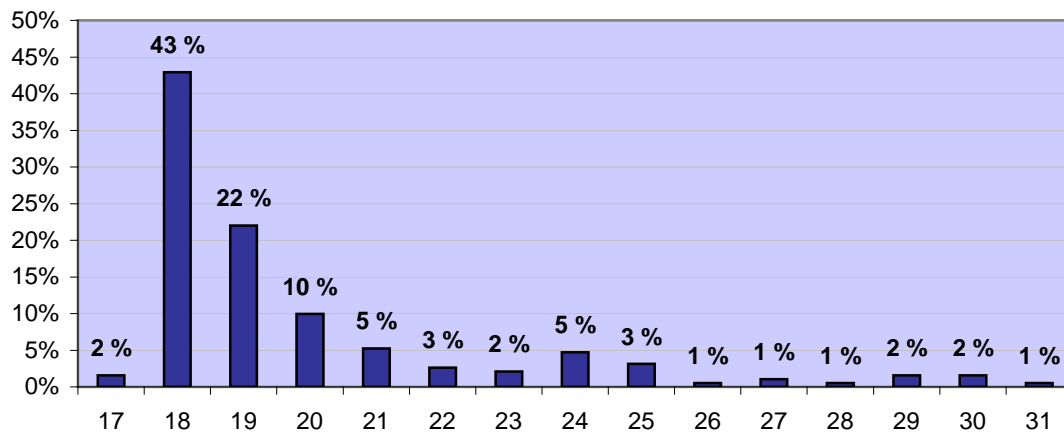
Anketni vprašalnik je bil izveden preko spleta, zato so se nanj odzvali otroci različnih starosti. V raziskavi smo uporabili priložnostni vzorec, v katerega je bilo vključenih 191 anketirancev, starih od 17 do 31 let. *Graf 1* prikazuje vključenost anketirancev glede na starost. Večji del anketnega vprašalnika je bil izveden med srednješolci in maturanti, zato je prevladujoča starost od 18 do 20 let, medtem ko so anketiranci preostalih starosti v manjšini, kar pomeni, da za vsako starost ne presegajo 5 % celotnega vzorca anketiranih. Sodelovalo je 43 % osemnajstletnikov, 22 % devetnajstletnikov in 10 % dvajsetletnikov. Osemnajst- in devetnajstletniki so v prednosti predvsem zato, ker je bil anketni vprašalnik med drugim objavljen na FB³³ skupini Matura 2015,³⁴ katere člani so mladi omenjene starosti.

³³ FB je kratica za socialno omrežje Facebook.

³⁴ V FB skupino Matura 2015 so lahko vključeni dijaki, ki zaključujejo srednješolsko izobraževanje v šolskem letu 2014/15.

Graf 1:

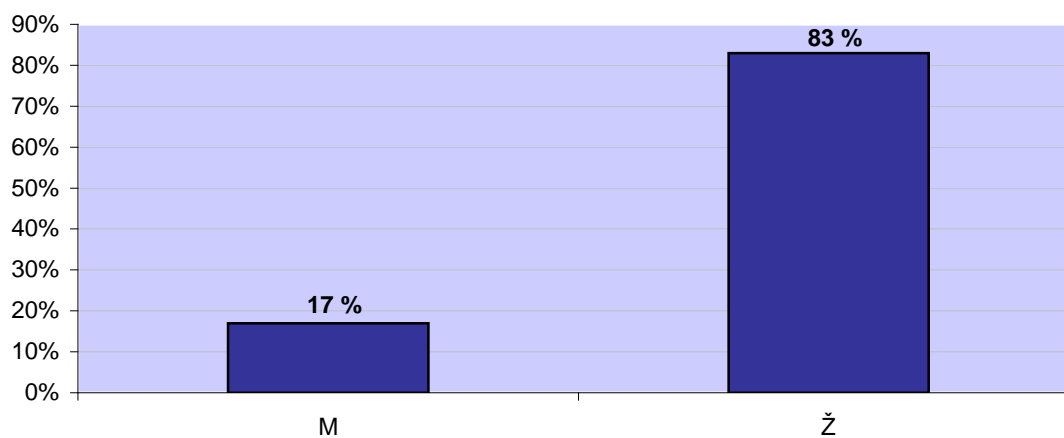
STAROST

Do velikih odstopanj prihaja v spolu anketiranih, kar je razvidno iz *Grafa 2*. Prevladujejo osebe ženskega spola (83 %), medtem ko so osebe moškega spola v manjšini (17 %). Na anketni vprašalnik je tako odgovorilo 159 žensk in 32 moških.

Graf 2:

SPOL

Postopek zbiranja podatkov

Podatke smo zbirali v drugi polovici aprila 2015. Vprašalnik je bil izveden preko spleta v treh skupinah praktičnega pouka Srednje elektro in računalniške šole na Šolskem centru Velenje in med naključnimi anketiranci, saj je bil razposlan preko elektronske pošte in objavljen na več FB profilih. Med drugim je bil objavljen na FB skupini Matura 2015, kjer je bil odziv tudi največji. Ker je bil anketni vprašalnik izveden javno, ni bilo težav s pridobivanjem soglasij, zato je lahko stekel hitro. Predhodno smo ga preverili in preizkusili.

8.3 Rezultati obdelave podatkov in njihova interpretacija

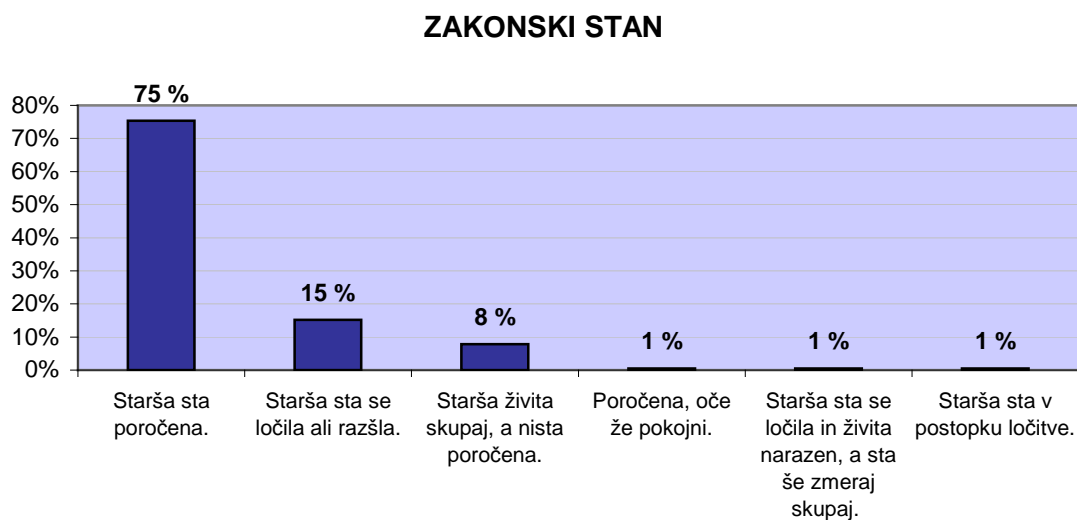
V nadaljevanju bomo predstavili analizo rezultatov posameznih vprašanj, ki smo jih pridobili z izvedbo anketnega vprašalnika. Analizo rezultatov smo zaradi boljše preglednosti razdelili v posamezne sklope. Podatki bodo prikazani s pomočjo grafikonov in v nekaterih primerih tabel.

3. – 6. vprašanje: ANALIZA SPLOŠNIH RAZMER, SITUACIJE V DRUŽINI

Najprej so nas zanimale splošne razmere in vzdušje v družinah anketirancev, torej v kakšnih okoliščinah in razmerah živijo (so živeli) ter odraščajo (so odraščali).

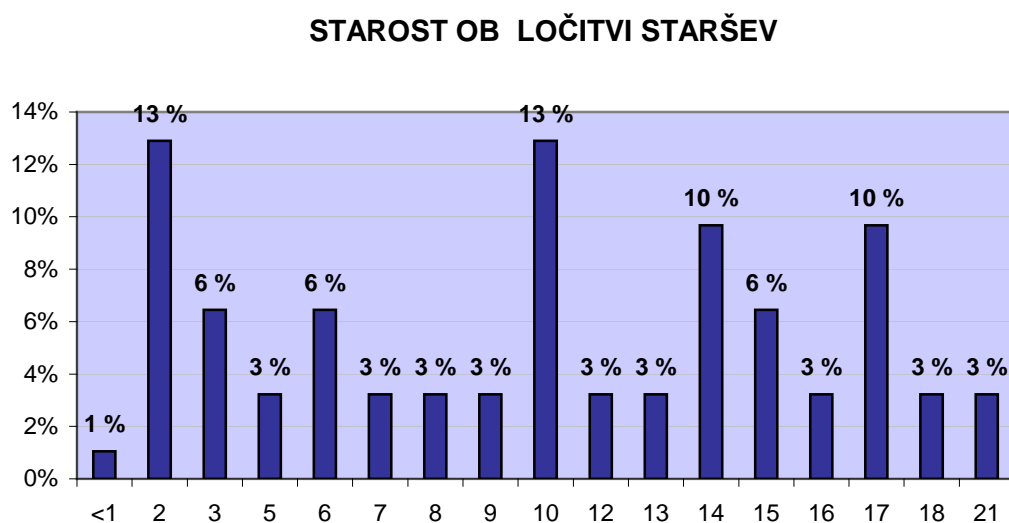
Prevladujejo družine, kjer sta starša poročena. Tako je odgovorilo 144 anketiranih oziroma 75 % vprašanih. 29 vprašanih (15 %) je odgovorilo, da sta se starša ločila ali razšla, in 15 (8 %), da živita v izvenzakonski skupnosti. V enem primeru (1 %) sta starša poročena, a je oče že umrl. Prav tako sta v enem primeru (1 %) starša v postopku ločitve, v enem (1 %) pa sta se ločila in ne živita skupaj, a sta še vedno partnerja.

Graf 3:

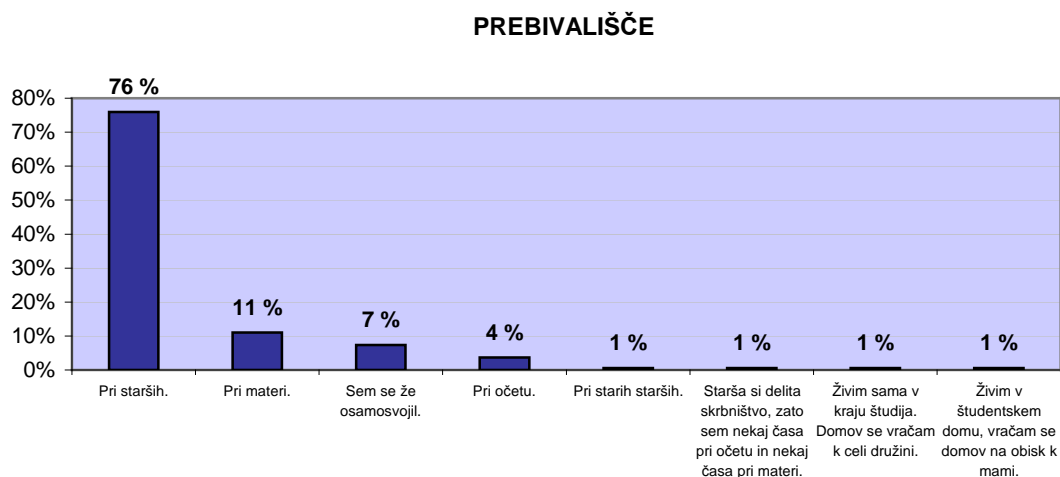

Na 4. vprašanje so odgovorili samo tisti, katerih starši so se ločili. Iz *Grafa 4* je razvidno, da je starost ob ločitvi zelo različna. Izstopajo štiri starosti, kjer je razviden porast ločitev. V štirih primerih (13 %) se je to zgodilo pri otrokovem 2. letu starosti, v štirih primerih (13 %) pri 10. letu starosti, v treh primerih (10 %) pri 14. in prav tako v treh primerih (10 %) pri 17. letu starosti.

Graf 4:

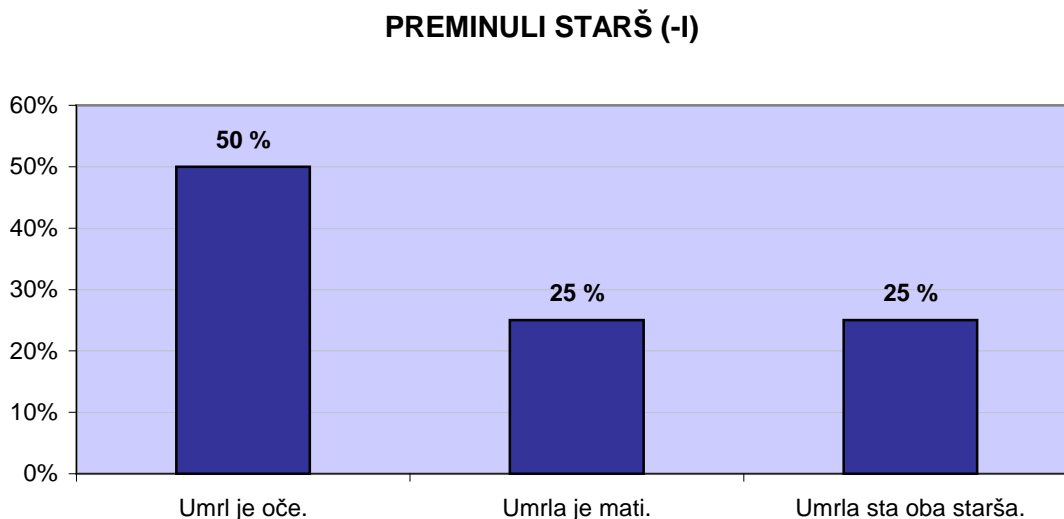

Graf 5:

V raziskavi so sodelovali štirje anketirani, ki jim je umrl eden ali oba izmed staršev. Kot je razvidno iz *Grafa 6* je v dveh primerih umrl oče (50 %), v enem mati (25 %), v enem pa sta umrla oba starša (25 %).

Graf 6:

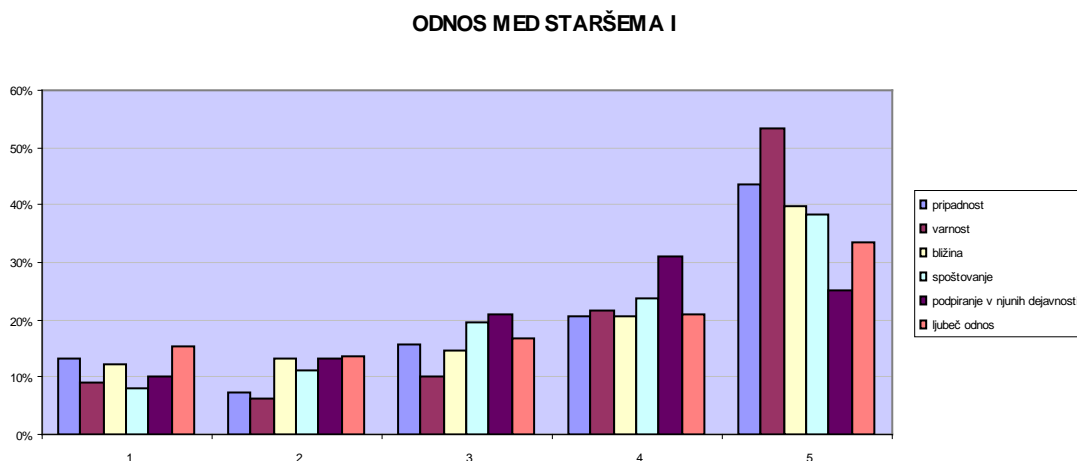

Anketirani otroci prihajajo večinoma iz dvostarševskih družin, kjer sta starša poročena in sta posledično prisotna oba, oče in mati. Preostala četrtina (25 %) anketiranih odrašča ali pa je odraščala (v primerih, ko so se le-ti že osamosvojili) v drugačnih družinskih razmerah. V teh primerih prevladujejo enostarševske družine, ki so posledica ločitve, v štirih primerih pa je umrl eden ali oba starša.

7. – 9. vprašanje: ANALIZA ODNOSA MED STARŠEMA

Ob tem sklopu vprašanj nas je zanimal pogled otrok na odnos med staršema. V 7. vprašanju smo v naključnem vrstnem redu našeli 12 lastnosti partnerskega odnosa. Polovica navedenih lastnosti je bila pozitivnih in druga polovica negativnih. Anketiranci so morali na lestvici od 1 do 5 oceniti, v kolikšni meri velja posamezna lastnost za odnos med njihovimi starši, pri čemer je ocena 1 pomenila *Sploh ne drži*, ocena 5 pa *Popolnoma drži*. Izhajali smo iz tega, da vsak par razvije svoj način odnosa, izkazovanja naklonjenosti in na drugi strani načine odzivanja na konfliktno situacije ter načine reševanja sporov. Zato so anketirani ocenjevali nekatere najpogostejše pozitivne in negativne vidike odnosa med njihovimi starši. Pri tem *Graf 7* prikazuje stopnjo odražanja pozitivnih lastnosti v odnosu med starši anketirancev, medtem ko *Graf 8* prikazuje stopnjo negativnih lastnosti. Razvidno je obratno sorazmerje med pozitivnimi in negativnimi lastnostmi odnosa med starši.

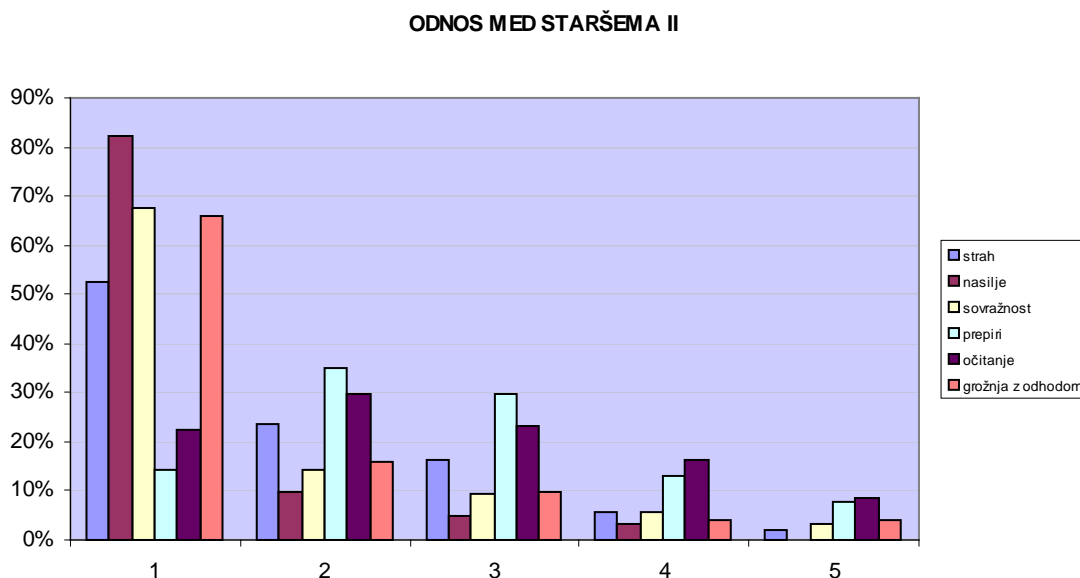
Graf 7:

Iz *Grafa 7* je razvidno, da je v 102 primerih (53 %) zagotovljena potreba po *varnosti* v odnosu med staršema. Vse pozitivne lastnosti odnosa, z izjemo podpiranja v njihovih dejavnostih, so otroci najpogosteje ocenili kot *Popolnoma drži*. Ravno nasprotno je v *Grafu 8*, kjer vidimo, da so po pričakovanjih negativne lastnosti odnosa z oceno *Popolnoma drži* ocenjene najmanj pogosto, z oceno *Sploh ne drži* pa najpogosteje.

Izjema sta kategoriji *očitanje* in *prepiri*, ki sta enakomerneje razporejeni skozi vseh pet stopenj ocenjevanja, nekoliko večji delež je zabeležen le pri stopnji 2 (*Redko drži*).

Graf 8:

Če določimo gibanje vsake posamezne ocenjevane lastnosti odnosa med staršema, opazimo naslednje:

- *pripadnost*: Največ anketirancev, 83 (43 %), je pripadnost postavilo na najvišje mesto v odnosu med staršema. Preostali delež je razporejen med stopnje 1–4. Najmanj anketiranih se je odločilo za *Redko drži* (14 anketiranih oz. 7 %), medtem ko glede na stopnjo delež narašča. Da navedena lastnost za odnos med staršema *sploh ne drži*, je ocenilo 25 anketiranih (13 %). Neopredeljenih (*Niti-niti*) je bilo 30 anketiranih (16 %), 39 (20 %) pa jih je menilo, da *večinoma drži*.
- *varnost*: Varnost najbolj izstopa med vsemi pozitivnimi lastnostmi odnosa, saj jo je več kot polovica anketiranih, tj. 102 (53 %), opredelila kot zelo značilno lastnost odnosa med staršema. Najmanj, tj. 12 (6 %), se jih je odločilo za *Redko drži*, medtem ko sicer število glede na stopnjo narašča vse do *Popolnoma drži*, ko doseže vrhunec. Da dana lastnost *sploh ne drži*, se je odločilo 17 anketiranih (9 %), za *Niti-niti* 19 (10 %), da varnost *večinoma drži* za odnos med njihovimi starši pa 41 (21 %) anketiranih otrok.

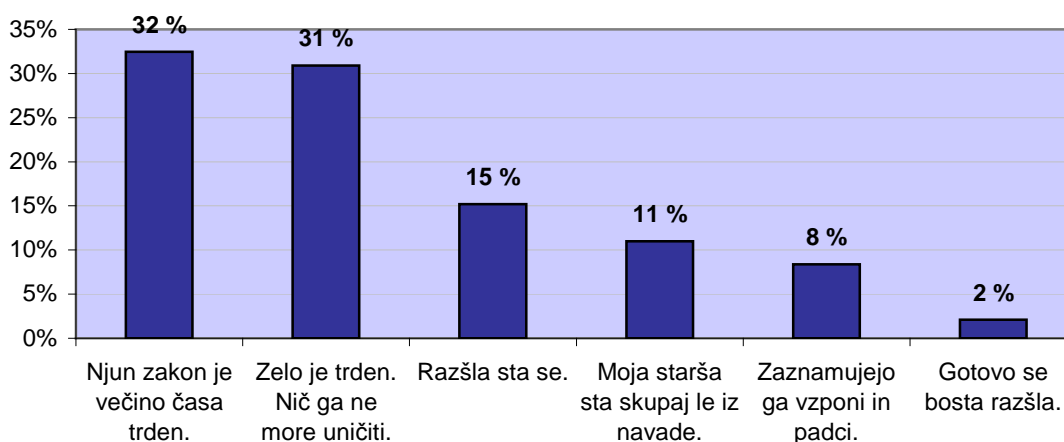
- *bližina*: Pri tej lastnosti ni razvidnih posebnosti. Njena zastopanost narašča vse do stopnje 5, kjer je najvišja, saj se je 76 (40 %) otrok odločilo, da bližina *popolnoma drži* za odnos med njihovimi starši. Preostali rezultati ocene te lastnosti so naslednji: 23 (12 %) *Sploh ne drži*, 25 (13 %) *Redko drži*, 28 (15 %) *Niti-niti* in 39 (20 %) *Večinoma drži*.
- *spoštovanje*: Tudi pri spoštovanju opazimo enakomerno naraščanje vse do *Popolnoma drži*, za kar se je odločilo 73 (38 %) anketirancev. Da spoštovanje *sploh ne drži* za odnos med njihovimi starši, se je odločilo 15 anketiranih (8 %), da *redko drži* 21 (11 %), da *niti-niti* 37 (19 %) in da *večinoma drži* 45 anketiranih otrok (24 %).
- *podpiranje v njihovih dejavnostih*: Stopnja zastopanosti te lastnosti postopoma narašča, s to izjemo, da se je nekoliko več otrok, 59 (31 %), odločilo za *Večinoma drži* (Drži) kot pa za *Popolnoma drži* (48 anketiranih oz. 25 %). 19 otrok (10 %) je ocenilo, da ta lastnost *sploh ne drži* za odnos med njihovimi starši, 25 (13 %) pa, da *redko drži*. 40 anketiranih (21 %) je prisotnost te lastnosti opredelilo z *Niti-niti*.
- *ljubeč odnos*: Tudi za to lastnost odnosa je značilno, da stopnja zastopanosti enakomerno narašča proti *Popolnoma drži*. Izjema je odgovor *Redko drži*, kjer je zaznati rahel upad. Posamezni rezultati odgovorov so naslednji: 29 anketiranih (15 %) je odgovorilo, da ta lastnost *sploh ne drži* za odnos med njihovimi starši, 26 (14 %), da *redko drži*, 32 (17 %), da *niti-niti*, 40 (21 %), da *večinoma drži*, ter 64 (34 %), da *popolnoma drži*.
- *strah*: Največ anketiranih je odgovorilo, da strah v odnosu med njihovimi starši sploh ni prisoten (100 otrok oz. 52 %), nato število postopoma upada vse do *Popolnoma drži*, za kar so se odločili 4 anketirani (2 %). Drugi rezultati so naslednji: 45 anketiranih (24 %) se je odločilo za *Redko drži*, 31 (16 %) za *Niti-niti*, 11 (6 %) pa jih meni, da ta lastnost *večinoma drži* za odnos med njihovimi starši.
- *nasilje*: Tudi v tem primeru število postopoma upada proti *Popolnoma drži*. 157 (82 %) jih je izbralo možnost *Sploh ne drži*, da nasilje *redko drži* za odnos med njihovimi starši, je odgovorilo 19 anketiranih (10 %), 9 (5 %) se jih je odločilo za odgovor *Niti-niti*, 6 (3 %) pa za *Večinoma drži*. Pri tem nihče ni izbral odgovora *Popolnoma drži*.

- *sovražnost*: Pri tej lastnosti vidimo, da se ponovno največ otrok odloči, da sovražnost *sploh ne drži* za odnos med staršema (129 oz. 68 %). V nadaljevanju število upada vse do *Popolnoma drži*. 27 anketiranih (14 %) je odgovorilo, da sovražnost *redko drži* za odnos med njihovimi starši. 18 (9 %) se jih je odločilo za *Niti-niti*, 11 (6 %) za *Večinoma drži* in 6 (3 %) za *Popolnoma drži*.
- *prepiri*: Pri tej lastnosti je nekoliko drugače, saj so se anketiranci v večjem številu odločali za *Redko drži* (67 otrok oz. 35 %) in *Niti-niti* (57 otrok oz. 30 %), medtem ko je preostali delež enakomerneje razdeljen med druge tri stopnje. Pri tem se ponovno najmanj otrok odloči za *Popolnoma drži* (15 otrok oz. 8 %). Da *prepiri večinoma držijo* za odnos med staršema, se je odločilo 25 anketiranih (13 %).
- *očitanje*: V tem primeru se je največ anketirancev odločilo za *Redko drži* (57 oz. 30 %), odgovora *Sploh ne drži* (43 anketiranih) in *Niti-niti* (44 anketiranih) sta zastopana v enaki meri (23 %). Drugi anketiranci odgovorili, da očitanje *večinoma drži* (31 otrok oz. 16 %) oz. da *popolnoma drži* (16 otrok oz. 8 %).
- *grožnja z odhodom*: Več kot polovica otrok se je odločila, da ta lastnost *sploh ne drži* za odnos med njihovimi starši (126 anketiranih oz. 66 %). Vse od *Redko drži* do *Popolnoma drži* nato delež upada. 30 anketiranih (16 %) je odgovorilo, da ta lastnost *redko drži*, za *Niti-niti* pa se je opredelilo 19 (10 %) otrok. *Večinoma drži* in *Popolnoma drži* sta zastopana v enaki meri, in sicer se je za vsak odgovor odločilo 8 anketiranih (4 %).

V 8. vprašanju nas je zanimalo, v kolikšni meri je po mnenju anketiranih otrok odnos med staršema trden (*Graf 9*). V več kot polovici primerov so otroci izbrali odgovor »a« (*Zelo je trden. Nič ga ne more uničiti.*) ali odgovor »b« (*Njun zakon je večino časa trden.*). Za odgovor »a« se je odločilo 59 anketiranih (31 %), za odgovor »b« pa 62 (32 %). Zanimiva je ugotovitev, da so po mnenju 21 otrok (11 %) *starši skupaj le iz navade oziroma zaradi obljube zvestobe, sicer bi bilo bolje, da bi šla vsak svojo pot*. V 29 primerih (15 %) sta se *starša razšla*. Po mnenju štirih otrok (2 %) *se bosta gotovo razšla*, kar kaže, da je verjetno njun zakon/partnerska zveza tik pred propadom. V 16 primerih (8 %) so zakoni/partnerske zveze nestabilni, saj *jih zaznamujejo vzponi in padci*.

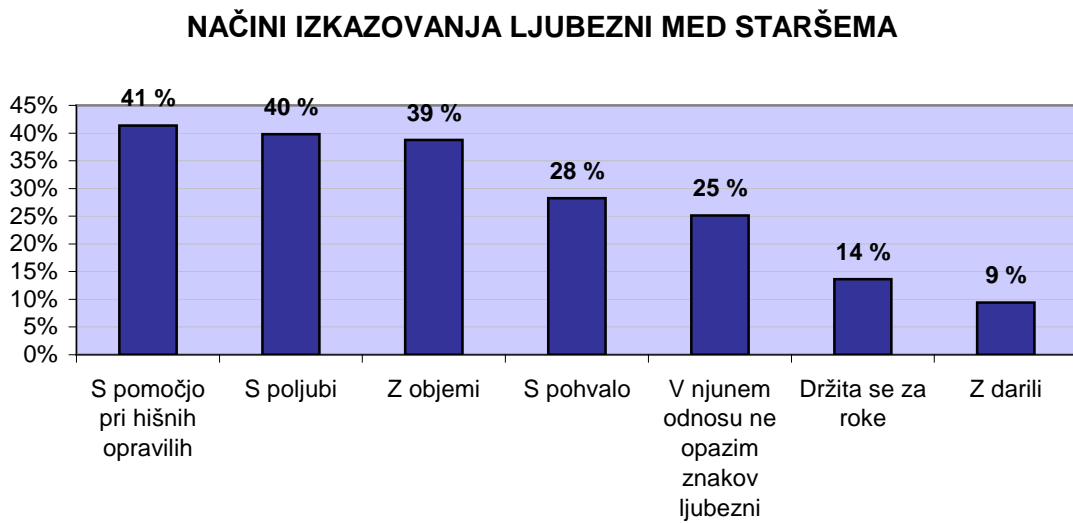
Graf 9:

TRDNOST ODNOSA MED STARŠEMA

V 9. vprašanju nas je zanimalo, na katere načine si starša med seboj izkazujeta ljubezen. Anketirani so lahko izbrali največ tri odgovore, zaradi česar so rezultati v *Grafu 10* predstavljeni glede na to, kolikokrat je bil posamezni odgovor izbran. Če med navedenimi ni bilo ustreznega, so lahko navedli svojega. Opazili smo, da je večina izbirala med vnaprej danimi odgovori. Drugi odgovori, ki so jih posamezniki navedli, so bili: *starša sta ločena* (7 primerov), *medsebojna pomoč in sobivanje* (1 primer), *njuno obnašanje je drugačno* (1 primer), *z vsakodnevnim pogovorom* (1 primer), *dasta si mir* (1 primer), *z besedami in dejanji* (1 primer). Med najpogosteje izbranimi danimi odgovori izstopajo: *s pomočjo pri hišnih opravilih* (79 anketiranih oz. 41 %), *s poljubi* (76 anketiranih oz. 40 %) in *z objemi* (74 anketiranih oz. 39 %). Zanimivo je, da je kar 48 anketiranih (25 %) med odgovori izbralo, da *v njunem odnosu ne opazijo ljubezni*. V 26 primerih (14 %) si starša izkazujeta ljubezen s tem, ko *se držita za roke*, v 18 primerih (9 %) *z darili* in v 54 primerih (28 %) *s pohvalo*.

Graf 10:

10. – 14. vprašanje: OTROKOVA OSEBNOST IN ČUSTVA, OBČUTJA OB ODNOSU MED STARŠEMA TER PRIMARNI DRUŽINI

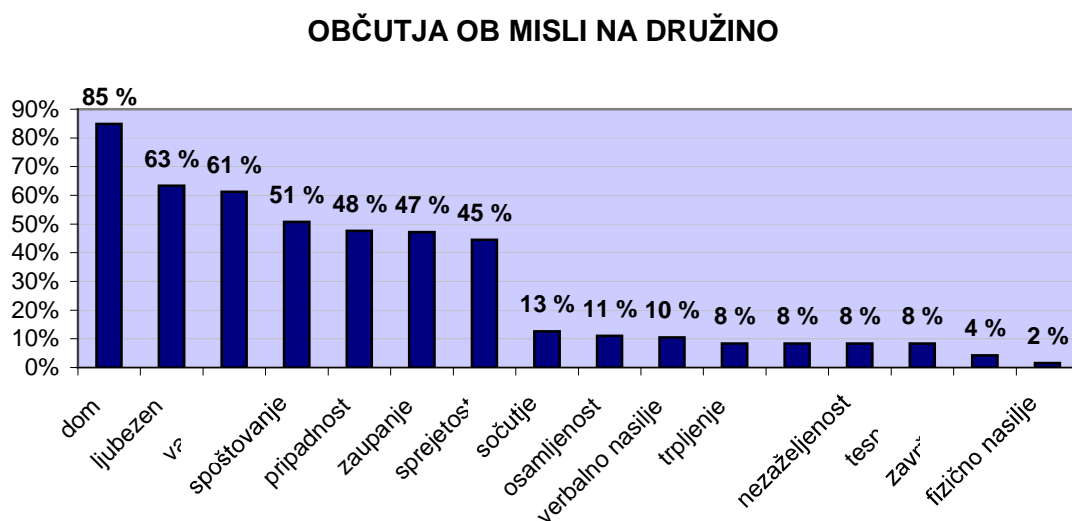
Zadnji sklop vprašanj (10.–14. vprašanje) je bil namenjen pridobitvi vtisa o tem, kakšne osebnosti so otroci, ki so izpolnili anketni vprašalnik, in s kakšnimi čustvi, občutji se soočajo znotraj primarne družine.

Na anketni vprašalnik so odgovarjali otroci, stari 17 let in več, zato so vsi že vsaj do neke mere izoblikovane osebnosti. Zagotovo pa so v obdobju, ko starši nimajo več velikega vzgojnega vpliva nanje in se je vzdušje v družini že globoko zakoreninilo v njihovo podzavest. Zato predvidevamo, da bodo ti rezultati pokazatelj tega, kakšno popotnico za življenje so anketiranci pridobili od svojih staršev.

V 10. vprašanju so anketiranci morali označiti največ pet odgovorov, ki izražajo občutja ob misli na njihovo družino. Pri tem so lahko dodali svoje lastne odgovore, a so večinoma izbirali med že danimi. Rezultati so prikazani glede na pogostost izbire posameznega občutja. Osem vnaprej danih odgovorov se navezuje na pozitivna občutja, osem pa na negativna občutja, ki se v anketirancih prebudijo ob misli na njihovo primarno družino.

Rezultati so pokazali, da med izbranimi odgovori prevladujejo pozitivna občutja. Nekoliko izstopa *sočutje*, ki ga je izbral le majhen delež anketirancev (24 otrok oz. 13 %) in je po stopnji izbire primerljiv stopnji negativnih občutij. Iz *Grafa 11* je razvidno, v kakšnem vrstnem redu si glede na rezultate sledijo posamezna občutja. Anketirancem njihova družina večinoma predstavlja *dom* (162 otrok oz. 85 %), *ljubezen* (121 otrok oz. 63 %) in *varnost* (117 otrok oz. 61 %). Občutja, kot so *spoštovanje*, *pripadnost*, *zaupanje*, *sprejetost*, predstavljajo čustva, ki so prav tako v ospredju in so bila izbrana v podobnem deležu. *Spoštovanje* je izbralo 97 anketiranih (51 %), *pripadnost* 91 (48 %), *zaupanje* 90 (47 %) in *sprejetost* 85 anketiranih (45 %). Negativna občutja so redkeje zastopana, njihov delež pa je podobno razporejen, z izjemo občutja *zavrženosti* v 8 primerih (4 %) in *fizičnega nasilja* v 3 primerih (2 %). 21 anketiranih (11 %) je občutja ob misli na družino povezovalo z *osamljenostjo*, 20 (10 %) z *verbalnim nasiljem*, 16 (8 %) s *trpljenjem*, 16 (8 %) s *sramom*, 16 (8 %) z *nezaželenostjo* in 16 (8 %) s *tesnobo*. Poleg teh odgovorov so v posameznih primerih pod »drugo« navedli *ravnodušnost*, *svobodo*, *veselje*, *živahnost*, *zanesljivost* in *razdvojenost*. Vsak od teh se pojavi v enem primeru, vidimo pa, da tudi tukaj prevladujejo pozitivna občutja.

Graf 11:

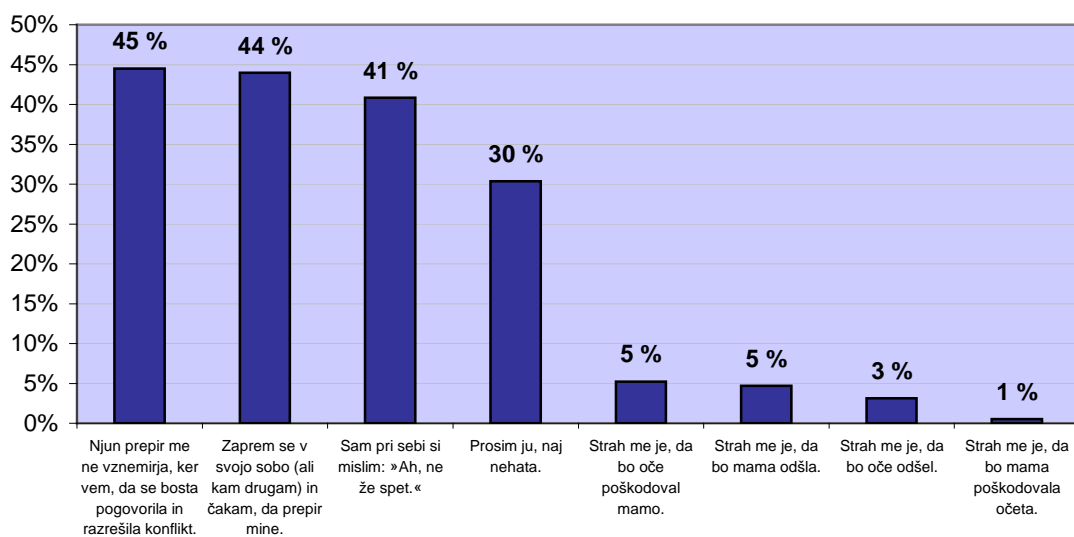

V 11. vprašanju so anketiranci morali podoživeti prepir med staršema in občutja, ki jih takrat prevzamejo. Ker so le-ta lahko ob različnih dogodkih različna, so lahko izbrali več odgovorov, vendar največ tri ali pa so pod »drugo« dodali svojega, če se niso

prepoznali v že danih. Rezultati (*Graf 12*) so pokazali, da na eni strani prevladujeta zaupanje in pozitivna razmišljanja o razrešitvi prepira med staršema, saj je bil najpogosteje izbran odgovor *Njun prepir me ne vznemirja, ker vem, da se bosta pogovorila in razrešila konflikt* (v 85 primerih oz. 45 %). Po drugi strani so v skoraj enakem deležu (v 84 primerih oz. 44 %) izbrali odgovor *Zaprem se v svojo sobo (ali odidem kam drugam, da ne slišim prepira) in čakam, da prepir mine*. Precej otrok je izbralo še enega/oba izmed naslednjih odgovorov: *Sam pri sebi si mislim: »Ah, ne že spet.«* (78 anketiranih oz. 41 %) in *Prosim ju, naj nehata* (58 anketiranih oz. 30 %). Ni pa zanemarljiv podatek, da se 5 % vprašanih sooča s *strahom, da bo oče poškodoval mamo* (tj. 10 vprašanih), in prav toliko s *strahom, da bo mama odšla* (tj. 9 vprašanih). V enem primeru (1 %) se anketirani sooča s *strahom, da bo mama poškodovala očeta*, ter v 6 primerih (3 %), da bo *oče odšel*. Pod drugo so navedli naslednje odgovore: *Nikoli se ne prepirata* (2 primera), *Rečem jima, naj se umirita* (1 primer), *S pogovorom se vse reši, če so tisti, ki se pogovarjajo, pametni* (1 primer), *Prepir me vznemirja, a je bolje, da se ne vtikam, ker s tem le poslabšam zadevo* (1 primer), *Vem, da bo mama popustila, ker ravno zato ni konfliktov oz. se tako rešujejo, da mama popusti* (1 primer), *Mi je vseeno* (1 primer), *Zaradi njenih prepиров sem odšla od doma in se redko vračam* (1 primer) in *Se ne pogovarjata* (1 primer).

Graf 12:

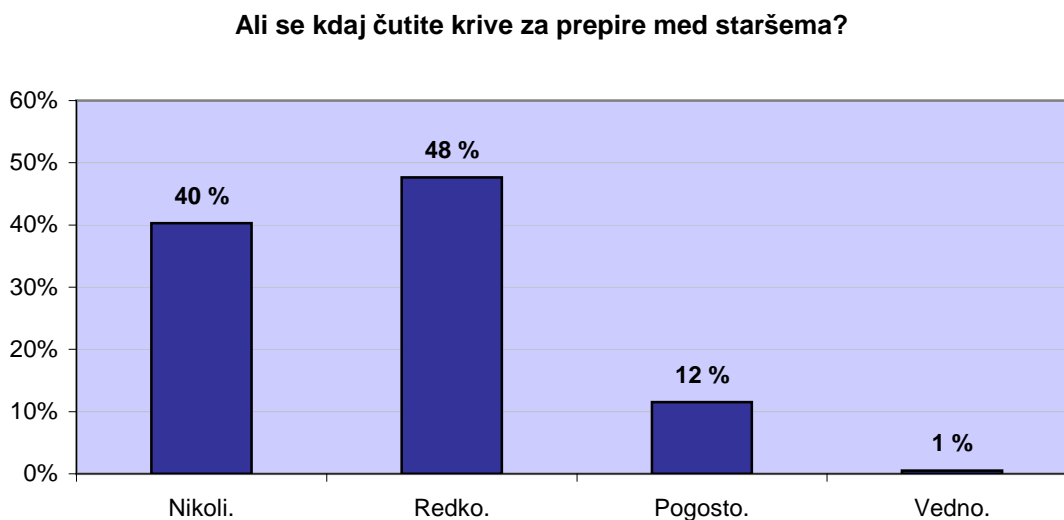
OBČUTJA OB PREPIRU MED STARŠEMA

Pri 12. vprašanju smo želeli izvedeti, v kolikšni meri so otroci vpleteni v odnos med staršema. Rezultati so predstavljeni v *Grafih 13, 14 in 15* ter v *Grafu 16*, ki ga bomo obravnavali v povezavi z *Grafom 17*. Pri tem je treba poudariti, da je *Graf 17* nastal na podlagi odgovorov tistih anketirancev, ki so na vprašanje o tem, ali jih odnos katerega izmed staršev utesnjuje, odgovorili *pogosto* ali *vedno*.

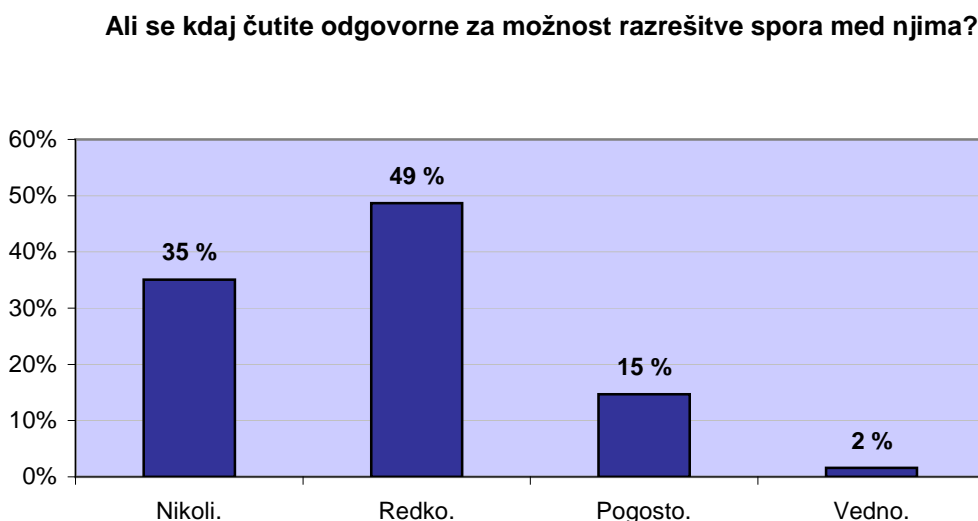
Anketirani so v veliki meri odgovorili, da se *nikoli* (77 otrok oz. 40 %) ali *redko* (91 otrok oz. 48 %) počutijo krive za prepire med staršema, manjši delež pa se *pogosto* (22 otrok oz. 12 %) ali *vedno* (1 otrok oz. 1 %) počuti krive.

Graf 13:

Podobni rezultati so bili pri naslednjem vprašanju, v katerem smo jih spraševali, ali se kdaj čutijo odgovorne za razrešitev spora med njima. Nekoliko več kot pri prejšnjem vprašanju jih je odgovorilo, da se *pogosto* (28 otrok oz. 15 %) ali *vedno* (3 otroci oz. 2 %) počutijo odgovorne za to. 67 anketiranih (35 %) se *nikoli* ne čuti odgovorne za možnost razrešitve spora med staršema, 93 (49 %) pa *redko*.

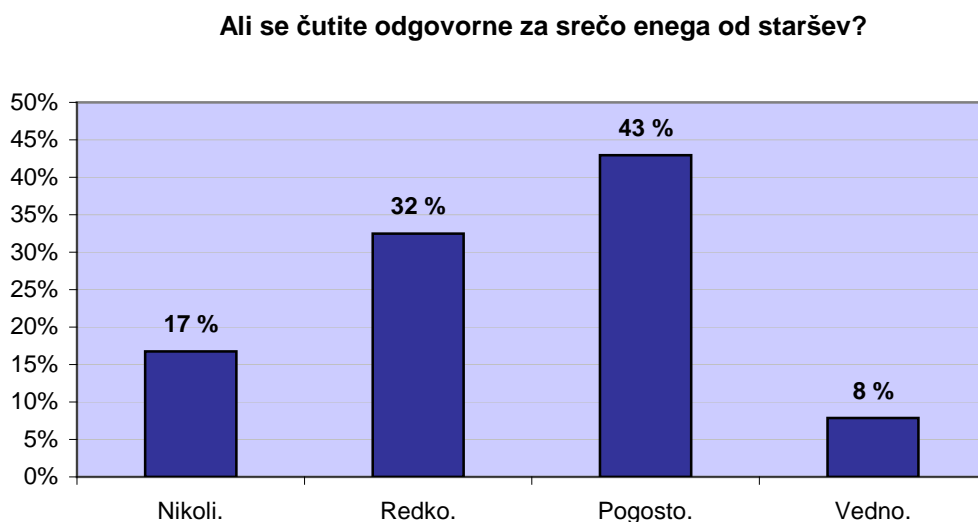
Graf 14:

Naslednje vprašanje jih je spraševalo, ali se čutijo odgovorne za srečo katerega koli izmed staršev. Kar 82 anketiranih (43 %) je odgovorilo, da se *pogosto* čutijo odgovorne,

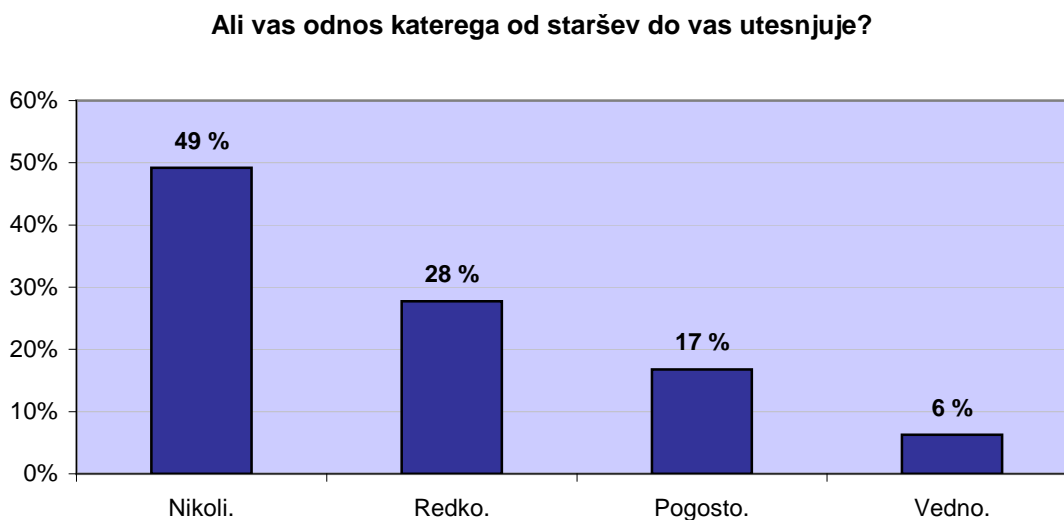
15 (8 %) pa *vedno*. 32 anketiranih otrok (17 %) se jih *nikoli* ne čuti odgovorne za srečo katerega koli izmed staršev, 62 (32 %) pa le *redko*.

Graf 15:

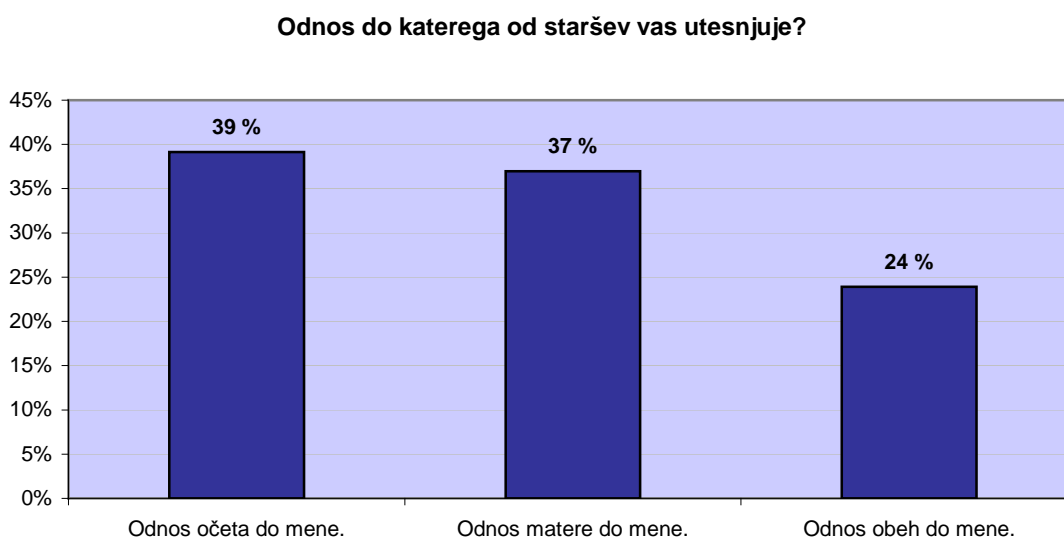

V zadnjem vprašanju 12. naloge smo jih spraševali, ali jih odnos katerega izmed staršev do njih utesnjuje. 94 anketiranih (49 %) je odgovorilo *nikoli* in 53 (28 %) *redko*. Predvsem nas je zanimalo, koliko otrok bo odgovorilo *pogosto* ali *vedno*. Raziskava je pokazala, da je takih približno četrtnina, in sicer jih je 32 (17 %) odgovorilo *pogosto* in 12 (6 %) *vedno*. V 13. vprašanju nas je zanimalo, odnos katerega izmed staršev jih utesnjuje. Nanj so odgovarjali samo tisti, ki so na prejšnje vprašanje odgovorili s *pogosto* ali *vedno*. Ugotovili smo, da sta dva od anketiranih odgovorila na to vprašanje kljub temu, da na prejšnjega nista odgovorila s *pogosto* ali *vedno*. Odgovori so bili večinoma porazdeljeni med očeta in mater, in sicer jih 18 (39 %) utesnjuje *odnos očeta*, 17 anketiranih otrok (37 %) pa *odnos matere do njih*. Ni zanemarljiv podatek, da je 11 anketiranih (24 %) odgovorilo, da jih utesnjuje *odnos obeh staršev do njih*.

Graf 16:

Graf 17:

Zadnje, 14. vprašanje je od anketiranih zahtevalo, da ocenijo, v kolikšni meri držijo posamezne trditve o njihovi družini, starših in njihovem življenju. Vsako trditev je bilo treba oceniti na lestvici od 1 do 5, pri čemer je 1 pomenilo *Sploh se ne strinjam* in 5 *Popolnoma se strinjam*. Rezultati, prikazani v *Grafih 18, 19 in 20*, so naslednji:

- *Na svet gledam s svetle plati*. Pri tej trditvi vidimo, da je pogled otrok na svet večinoma pozitiven, saj so v dveh tretjinah izbrali med ocenami *Niti se strinjam niti se ne strinjam* (34 anketiranih oz. 18 %), *Strinjam se* (71 anketiranih oz. 37 %) in *Popolnoma se strinjam* (61 anketiranih oz. 32 %). Kljub temu se je še

vedno 18 otrok (9 %) odločilo za *Ne strinjam se* in 7 otrok (4 %) za *Sploh se ne strinjam*.

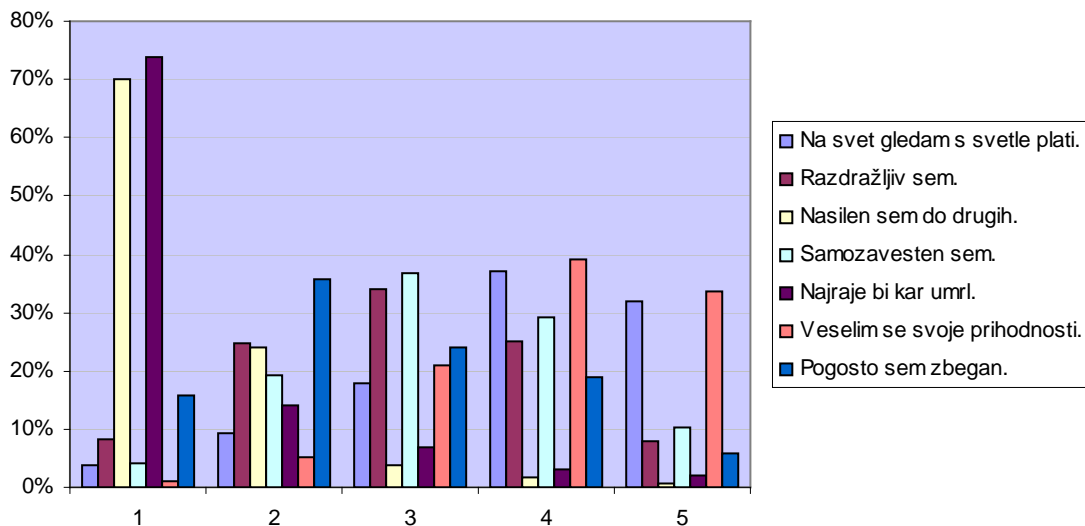
- *Razdražljiv sem*. Pri tej trditvi so večinoma izbirali med srednjimi možnostmi, »skrajnosti« sta v manjšini. Največ, 65 anketiranih (34 %), se jih je odločilo za srednjo možnost *Niti se strinjam niti se ne strinjam*. Drugi rezultati so naslednji: 16 anketiranih (8 %) je odgovorilo s *Sploh se ne strinjam*, 47 (25 %) z *Ne strinjam se*, 48 (25 %) s *Strinjam se* in 15 (8 %) s *Popolnoma se strinjam*.
- *Nasilen sem do drugih*. Glede nasilja nad drugimi jih 134 (70 %) pravi, da sploh niso nasilni (*Sploh se ne strinjam*), 46 (24 %) pa jih je odgovorilo z *Ne strinjam se*. Redki so se opredelili kako drugače. 7 anketiranih (4 %) je odgovorilo z *Niti se strinjam niti se ne strinjam*, 3 (2 %) s *Strinjam se* in 1 (1 %) s *Popolnoma se strinjam*.
- *Samozavesten sem*. Tudi ob trditvi o samozavesti so anketirani večinoma izbirali med vmesnimi ocenami trditve. Iz tega sklepamo, da so povprečno zadovoljni s svojo samozavestjo. Zanimiv je podatek, da se jih je 20 (10 %) opredelilo za zelo samozavestne, saj so trditev ocenili s *Popolnoma se strinjam*. 8 anketiranih (4 %) meni, da sploh niso samozavestni (*Sploh se ne strinjam*), 37 (19 %), da se ne strinjajo s trditvijo, 70 (37 %) jih je odgovorilo z *Niti se strinjam niti se ne strinjam*, 56 (29 %) pa jih meni, da so samozavestni (*Strinjam se*).
- *Najraje bi kar umrl*. Velika večina se s to trditvijo *sploh ne strinja* (141 anketiranih oz. 74 %) ali pa se *ne strinja* (27 anketiranih oz. 14 %). Še vedno pa jih je skupaj 12 % odgovorilo, da se *niti strinjajo niti se ne strinjajo* (13 anketiranih oz. 7 %), *se strinjajo* (6 anketiranih oz. 3 %) ali *se popolnoma strinjajo* (4 anketirani oz. 2 %) z dano trditvijo, kar pomeni, da se je za eno od teh treh ocen odločilo 23 otrok od vseh vprašanih.
- *Veselim se svoje prihodnosti*. Rezultati so tukaj pričakovano obratno sorazmerni. Tisti, ki se veselijo svoje prihodnosti, naj ne bi imeli želje po tem, da bi umrli. Največ anketirancev je odgovorilo, da se *strinjajo* (75 anketiranih oz. 39 %) oz. *se popolnoma strinjajo* s to trditvijo (64 anketiranih oz. 34 %). 2 anketirana (1 %) sta odgovorila *Sploh se ne strinjam*, 10 (5 %) *Ne strinjam se*, 40 (21 %) anketiranih pa *Niti se strinjam niti se ne strinjam*.
- *Pogosto sem zbežan*. 36 anketiranih (19 %) se *strinja* s trditvijo, 11 (6 %) pa se jih *popolnoma strinja*. Preostala večina se je porazdelila med druge možne

odgovore, pri čemer jih je največ, 68 anketiranih (36 %), označilo, da *se ne strinjajo*. 30 anketiranih (16 %) *se sploh ne strinja* s trditvijo, 46 (24 %) pa jih je neopredeljenih (*Niti se strinjam niti se ne strinjam*).

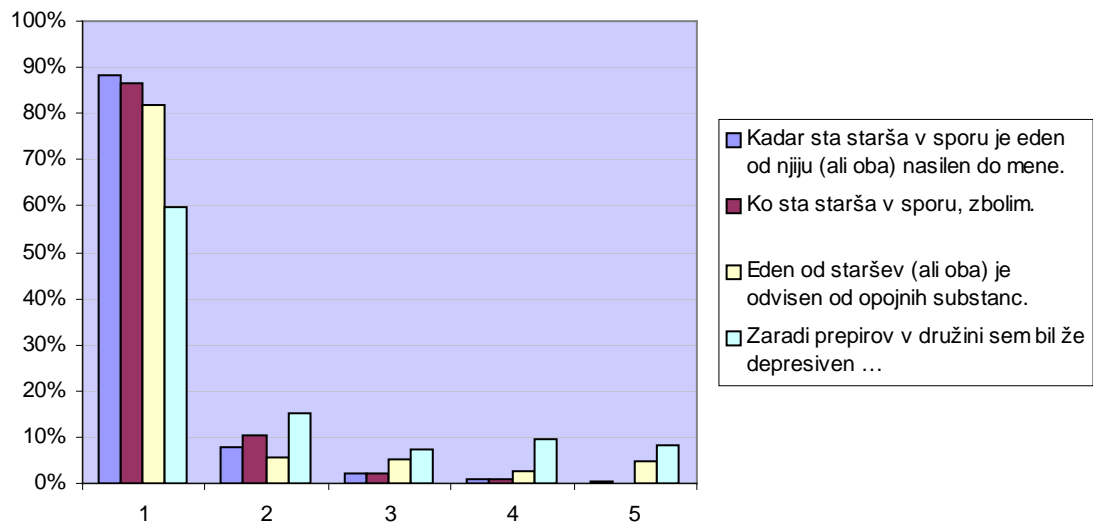
- *Kadar sta starša v sporu, je eden izmed njiju ali oba nasilna do mene.* Večina sploh ne občuti nasilja enega izmed staršev ali obeh v primerih spora med njima. *Sploh se ne strinjam* je odgovorilo 169 anketiranih (88 %). 15 anketiranih (8 %) je odgovorilo, da *se ne strinjajo*, štirje (2 %), da *se niti strinjajo niti se ne strinjajo*, dva anketirana (1 %) *se strinjata*, eden (1 %) pa *se popolnoma strinja* z dano trditvijo.
- *Ko se starša prepirata, mi pade telesna odpornost in zbolim.* Rezultati kažejo, da se večina sploh ne strinja s trditvijo (165 anketiranih oz. 86 %), 20 anketiranih (10 %) pa *se ne strinja*. Redki so se opredelili drugače. 4 anketirani (2 %) pravijo, da *se niti strinjajo niti se ne strinjajo*, 2 (1 %) *se strinjata*, nihče pa se popolnoma ne strinja.
- *Moja primarna družina je trdna in je nič ne more uničiti.* Glede na rezultate prejšnjih trditvev bi lahko rekli, da se le-ti ne ujemajo z rezultati te trditve. Tukaj so ocene enakomerneje porazdeljene. Še vedno se jih več *strinja* (50 anketiranih oz. 26 %) oz. *popolnoma strinja* (48 anketiranih oz. 25 %), a ni opazne velike razlike oziroma odstopanj pri izbiri odgovorov. 34 anketiranih otrok (18 %) *se sploh ne strinja*, 24 (13 %) se jih *ne strinja*, 35 anketiranih (18 %) pa je neopredeljenih (*Niti se strinjam niti se ne strinjam*).
- *Eden (ali oba) od staršev je odvisen od opojnih substanc (alkohol, droge), iger na srečo ipd.* Rezultati so pokazali, da v 156 družinah anketiranih (82 %) odvisnosti niso prisotne, saj so odgovorili s *Sploh se ne strinjam*. Ostali anketirani so v 11 primerih (6 %) odgovorili *Ne strinjam se* in v 10 (5 %) *Niti se strinjam niti se ne strinjam*. 5 anketiranih (3 %) *se strinja* s to trditvijo, 9 (5 %) pa se jih *popolnoma strinja*.
- *Negativno vzdušje v družini slabo vpliva na mojo uspešnost v življenju.* Rezultati kažejo, da se 8 anketiranih otrok (4 %) s trditvijo *popolnoma strinja*. 27 anketiranih (14 %) *se jih strinja*, medtem ko se jih 83 (43 %) *sploh ne strinja*, 46 (24 %) jih je odgovorilo *Ne strinjam se*, 27 (14 %) pa *Niti se strinjam niti se ne strinjam*.

- Zaradi prepirov med staršema sem že bil depresiven, imel sem glavobole ali nisem mogel spati. 114 otrok (60 %) sploh nima težav z depresijo, glavoboli ali nespečnostjo zaradi prepirov med staršema (*Sploh se ne strinjam*). 29 anketiranih (15 %) je odgovorilo, da nimajo težav s tem (*Se ne strinjam*), 14 (7 %) pa jih je neopredeljenih (*Niti se strinjam niti se ne strinjam*). Rezultati so hkrati pokazali, da se 18 anketiranih otrok (9 %) *strinja* z dano trditvijo, 16 (8 %) pa se jih *popolnoma strinja*.

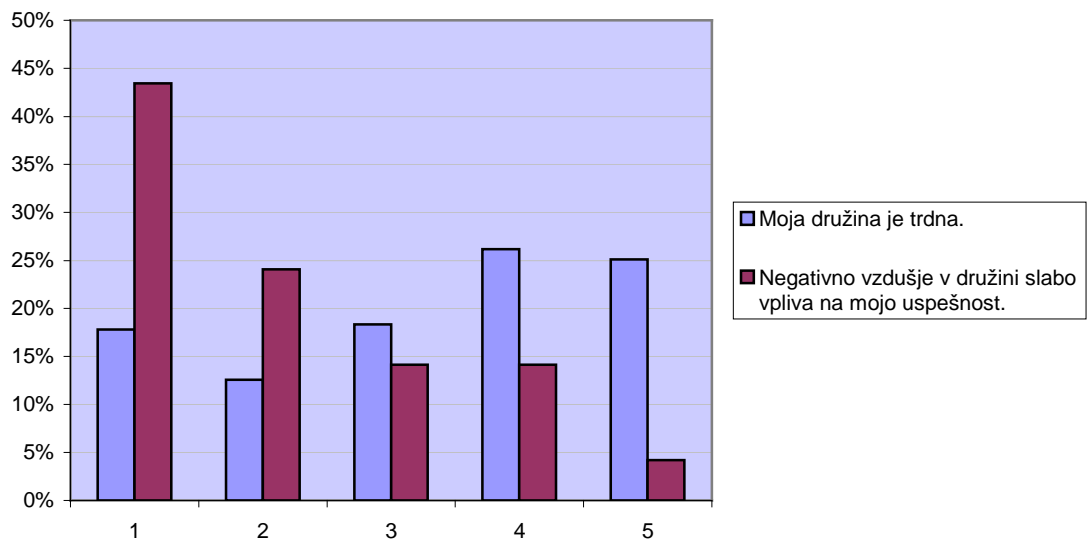
Graf 18:

Graf 19:

Graf 20:

7., 8., 9. vprašanje : 10., 14. vprašanje:

OTROKOV OSEBNOSTNI RAZVOJ OB ODNOSU MED STARŠEMA

V tem delu analize anketnega vprašalnika bomo na osnovi odgovorov anketiranih otrok izpeljali ugotovitve o otrokovem osebnostnem razvoju ob odnosu med staršema. Izhajali bomo iz analize 7., 8. in 9. vprašanja, ki kaže stanje odnosa med staršema. Ob analizi 10. in 14. vprašanja želimo dobiti vpogled v dinamiko družin anketiranih in vzdušje v njih ter iz rezultatov odgovorov na 10. vprašanje ugotoviti, koliko so zagotovljene otrokove potrebe, ki so pomembne za njegov razvoj v zdravo in samostojno osebnost. Na podlagi tega želimo oceniti, kako anketirane otroke vzdušje, ki ga ustvarjajo starši z medsebojnim odnosom, obremenjuje, oziroma, koliko se ob svojih starših čutijo svobodne, sproščene, varne itd. Sklepamo, da bodo ugotovitve pokazale skladnost rezultatov odgovorov na 7., 8., 9. vprašanje v primerjavi z odgovori na 10. in 14. vprašanje.

Odnos med starši anketiranih otrok bomo obravnavali na podlagi karakteristik zdravega zakonskega oziroma partnerskega odnosa po Firestonu. V *Tabeli 1* so v levem stolpcu našteje značilnosti le-tega odnosa po Firestonu, v desnem pa lastnosti odnosa med starši, ki so jih morali anketiranci oceniti v 7. vprašanju (glej *Grafa 7* in *8*), in sicer na podlagi tega, v kolikšni meri po njihovem mnenju veljajo za odnos med njihovimi starši. Razvrščene so glede na to, h kateri značilnosti zdravega odnosa po Firestonu sodijo, pri čemer smo nekatere umestili k več značilnostim. Pri analizi zastopanosti določene lastnosti bomo zaradi preglednosti izpostavili le rezultat, ki bi naj bil najpogosteje izbran.

Tabela 1

Firestone	Odgovori v vprašalniku
iskrenost in integriteta	<i>pripadnost, varnost, bližina</i>
spoštovanje drugega, svoboda	<i>spoštovanje, podpiranje v njihovih dejavnostih, sovražnost, prepiri, očitaneje</i>
empatija in razumevanje drugega	<i>pripadnost, bližina, sovražnost, prepiri, očitaneje, ljubeč odnos</i>
odsotnost manipulacije, kontrole in ustrahovanja	<i>varnost, strah, nasilje, sovražnost, prepiri, očitaneje, grožnje z odhodom</i>
zvestoba, fizična privlačnost	<i>pripadnost, varnost, bližina</i>

Iskrenost in integriteta

Kot posledico iskrenosti in integritete v odnosu smo k tej lastnosti uvrstili *pripadnost*. Anketirani se v 43 % popolnoma strinjajo s tem, da je to lastnost odnosa med njihovimi starši. *Varnost* kot posledica iskrenosti in integritete je v odnosu med starši anketiranih otrok ocenjena s popolnoma drži v 53 %. *Bližina* je tako ocenjena v 40 % primerov. Rezultati kažejo, da sta iskrenost in integriteta kot lastnost zdravega odnosa med partnerjema oz. zakoncema v povprečno 45,33 % zelo značilni za odnos med starši anketiranih. Če ob tem upoštevamo še delež tistih, ki so pri teh treh lastnostih podali oceno *večinoma drži* (povprečno 20,33 % pri vsaki lastnosti), potem lahko sklepamo, da sta iskrenost in integriteta v odnosu med staršema prisotni v več kot polovici družin anketiranih otrok, in sicer je glede na povprečje ocen pri *večinoma drži* in *popolnoma drži* to lastnost odnosa v 65,66 % odnosov med staršema.

Spoštovanje drugega, svoboda

38 % anketiranih je odgovorilo, da popolnoma drži, da je *spoštovanje* lastnost odnosa med njihovimi starši, 25 % pa, da je *podpiranje v njihovih dejavnostih* lastnost njihovih odnosov. Za *sovražnost* 68 % anketiranih meni, da sploh ne drži za odnos med njihovimi starši. Drugačno je razmerje pri *prepirih*, saj je to lastnost ocenilo le 14 % anketiranih z oceno *Sploh ne drži*. Vendarle prepir ni vedno znak slabega odnosa, saj je lahko le pokazatelj različnosti med moškim in žensko in se ob spoštljivem pogovoru razreši. Hkrati je pokazatelj, da je odnos živ, kajti če ne bi prihajalo do nesoglasij, potem to pomeni, da se partnerja oz. zakonca ne pogovarjata, dogovarjata, usklajujeta,

da je njun odnos mrtev in tako ranjen, da sta se zaprla vsak v svoj svet in da nista pripravljena priznati ter začeti razreševati nesoglasja. Zato bomo v tem primeru izpostavili še podatek, da je 30 % anketiranih odgovorilo, da so prepiri »srednja« lastnost odnosa med njihovimi starši. Nazadnje smo kot negativno lastnost sem uvrstili *očitanje*. 23 % anketiranih je odgovorilo, da to sploh ne drži za odnos med starši. Rezultati so pokazali, da sta v razmeroma majhnem deležu zastopani spoštovanje in podpiranje v njunih dejavnostih. Podobni rezultati so pri negativnih lastnostih odnosa, z izjemo sovražnosti, ki v precejšnji meri sploh ne drži za odnos med starši anketiranih. Na podlagi rezultatov sklepamo, da sta spoštovanje drugega in svoboda kot značilnosti zdravega odnosa slabše zastopani v odnosu med starši anketiranih. S tem odnos izgublja trdnost in je večkrat postavljen pred preizkušnje. Če vzamemo povprečje rezultatov pozitivnih lastnosti z oceno *popolnoma drži*, vidimo, da je tako v 31,5 % odnosov med starši anketiranih otrok. Na drugi strani pa so s *sploh ne drži* negativne lastnosti ocenili v povprečno 35 %. Na podlagi povprečja ocen lastnosti, ki smo jih uvrstili k tej značilnosti zdravega partnerskega odnosa, vidimo, da sta spoštovanje drugega in integriteta prisotna v tretjini odnosov med starši anketiranih otrok.

Empatija in razumevanje drugega

Anketirani se v 43 % popolnoma strinjajo, da je *pripadnost* lastnost odnosa med njihovimi starši. Poleg pripadnosti nas zanima, v kolikšni meri sta *bližina* in *ljubeč odnos* zastopana v odnosu med starši anketiranih, saj empatija in razumevanje drugega ustvarjata v odnosu tudi to dvoje. Analiza je pokazala, da si je 40 % staršev zelo blizu. Prav tako za 34 % staršev anketiranih otrok drži, da je njihov odnos zelo ljubeč. Kadar v odnosu nista prisotna empatija in razumevanje drugega, se to odraža v naslednjih negativnih lastnostih odnosa, ki so jih anketirani ocenjevali. Rezultati so pokazali, da *sovražnost* za več kot polovico odnosov med starši sploh ne drži, saj se je tako odločilo 68 % vprašanih. Tako kot pri spoštovanju drugega in svobodi bomo tudi v tem primeru pri *prepirih* izpostavili podatek, da je 30 % anketiranih odgovorilo, da so prepiri »srednja« lastnost odnosa med njihovimi starši in da je to lastnost s *Sploh ne drži* ocenilo 14 % anketiranih. Glede *očitanja* je 23 % anketiranih odgovorilo, da to sploh ne drži za odnos med starši. Iz rezultatov je razvidno, da so pozitivne lastnosti zelo prisotne povprečno v 39 % in da negativne sploh niso prisotne v povprečno 35 %

odnosov med starši anketiranih otrok. Iz tega sklepamo, da sta empatija in razumevanje drugega prisotna v malo več kot tretjini odnosov med starši anketiranih.

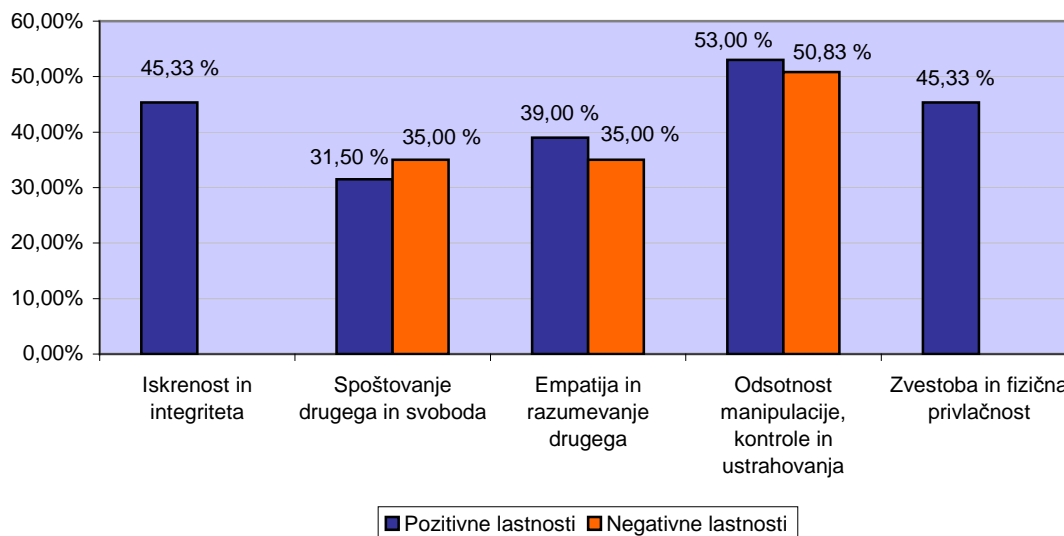
Odsotnost manipulacije, kontrole in ustrahovanja

Kadar so v odnosu odsotni manipulacija, kontrola in ustrahovanje, daje to partnerjema občutek *varnosti*. 53 % anketiranih je odgovorilo, da ta lastnost popolnoma drži za odnos med njihovimi starši. Kadar pa so prisotni manipulacija, kontrola in ustrahovanje, se posledično razvijejo mnoge druge negativne lastnosti, ki so jih ocenjevali anketirani z vidika prisotnosti v odnosu med njihovimi starši. V 52 % odnosov med starši *strah* sploh ni prisoten. Anketirani so v 82 % odgovorili, da *nasilje* sploh ne drži za odnos med njihovimi starši. *Sovražnost* za več kot polovico odnosov med starši sploh ne drži, kot je odgovorilo 68 % vprašanih. Tudi v tem primeru bomo pri *prepirih* izpostavili podatek, da je 30 % anketiranih odgovorilo, da so prepiri »srednja« lastnost odnosa med njihovimi starši, v 14 % pa *sploh ne držijo*. Glede *očitanja* je 23 % anketiranih odgovorilo, da *sploh ne drži* za odnos med starši, *grožnje z odhodom* pa v 66 % niso značilnost teh odnosov. Rezultati so pokazali, da je ta značilnost zdravega partnerskega oziroma zakonskega odnosa v veliki meri zagotovljena. V polovici odnosov med starši niso prisotni manipulacija, kontrola in ustrahovanje, če ob tem upoštevamo, da znaša povprečje odgovorov s *Popolnoma drži* pri pozitivnih lastnostih 53 % in odgovorov s *Sploh ne drži* pri negativnih lastnostih 50,833 %. Če bi ob tem upoštevali še rezultate pri *Večinoma drži* za pozitivne lastnosti in *Ne drži* za negativne, bi bil ta delež še višji.

Zvestoba, fizična privlačnost

S to značilnostjo zdravega partnerskega odnosa so bile v anketnem vprašalniku v 7. vprašanju povezane pozitivne lastnosti odnosa med staršema. Po mnenju 43 % anketiranih otrok pripadnost *popolnoma drži* za odnos med njihovimi starši. *Varnost* prav tako *popolnoma drži* v 53 %, *bližina* pa 40 % primerov. Lastnosti, katerih rezultate smo izpostavili, so posledica zvestobe in fizične privlačnosti med staršema, saj ta značilnost zagotavlja občutek pripadnosti, varnosti in bližine. Vidimo, da so vse te tri lastnosti prisotne v najvišji meri pri povprečno 45,33 % odnosov med starši anketiranih otrok, iz česar sklepamo, da je ta značilnost zdravega partnerskega odnosa prisotna na najvišji ravni pri skoraj polovici teh odnosov.

Graf 21:

V Grafu 21 so prikazani rezultati za vsako posamezno značilnost zdravega odnosa po Firestonu. Modri stolpec prikazuje povprečno vrednost pozitivnih lastnosti z oceno *Popolnoma drži*, oranžni pa povprečno vrednost negativnih lastnosti z oceno *Sploh ne drži*. Ugotovitve glede zastopanosti značilnosti zdravega partnerskega oz. zakonskega odnosa po Firestonu pri odnosu med starši anketiranih otrok kažejo, da so vse, razen spoštovanja drugega, svobode, empatije in razumevanja drugega, pokazatelj, da so preostale tri lastnosti ustrezno zastopane v približno polovici odnosov med starši anketiranih otrok. Če ob tem upoštevamo rezultate odgovorov na 8. vprašanje, vidimo, da je v 32 % družin anketiranih zakon med starši večino časa trden, v 31 % družin pa zelo trden. Rezultati odgovorov na 9. vprašanje prav tako kažejo, da si starši večinoma izkazujejo medsebojno ljubezen, saj je le 25 % anketiranih izbralo odgovor *V njunem odnosu ne opazim znakov ljubezni*, posamezniki pa so pod drugo navedli, da sta *starša ločena* in da si izkazujeta ljubezen s tem, ko *si dasta mir*.

V nadaljevanju bomo na podlagi vprašalnika analizirali, v kolikšni meri so znotraj družin anketiranih otrok zagotovljeni temeljni pogoji za razvoj otroka v zdravo in samostojno osebnost, opredeljeni v 2. poglavju diplomskega dela. S posameznimi temeljnimi pogoji smo povezali odgovore, med katerimi so lahko anketirani izbirali pri 10. vprašanju. Izbrali so lahko največ pet odgovorov, zato bo analiza opravljena glede na največkrat izbrane odgovore. Odgovore, ki so jih navedli pod »drugo«, smo

razporedili k ustreznemu pogoju. V *Tabeli 2* so v levem stolpcu naštetih temeljni pogoji za razvoj otroka v zdravo osebnost, v desnem pa smo k ustreznemu pogoju razvrstili občutja otrok ob misli na njihovo družino. Nekatera občutja so uvrščena k več pogojem.

Pri tem bomo izhajali iz predpostavke, da se pozitivna občutja navezujejo na temeljne potrebe otrok, ki naj bi bile zadovoljene v družinskem okolju z vzgojo in odnosi med družinskimi člani, da se lahko otroci razvijejo v zdravo osebnost. Na drugi strani pa ta razvoj onemogočajo in zavirajo negativna občutja.

Tabela 2

Temeljni pogoji za razvoj otroka v zdravo osebnost	Odgovori v vprašalniku
pripadnost, povezanost (connection)	<i>dom, ljubezen, sprejetost, osamljenost, pripadnost, zavrženost, varnost, nezaželenost, ravnodušnost, veselje, živahnost, razdvojenost</i>
zaupanje (confidence)	<i>sram, varnost, zaupanje, svoboda, veselje, živahnost, zanesljivost, razdvojenost</i>
dostojanstvo, spoštovanje (competence)	<i>trpljenje, sram, spoštovanje, verbalno nasilje, fizično nasilje, ravnodušnost, svoboda, veselje, živahnost, razdvojenost</i>
prepoznavnost (character)	<i>dom, sprejetost, osamljenost, zavrženost, nezaželenost, veselje, živahnost, razdvojenost</i>
sočutje (compassion)	<i>ljubezen, trpljenje, osamljenost, zavrženost, nezaželenost, tesnoba, sočutje, ravnodušnost, veselje, živahnost, razdvojenost</i>

Pripadnost, povezanost (connection)

Veliko anketiranih je izbiralo med odgovori, ki kažejo na pozitivna občutja ob misli na njihovo družino: *dom* (85 %), *ljubezen* (63 %), *sprejetost* (45 %), *pripadnost* (48 %) in *varnost* (61 %). Na pozitivna občutja kažejo tudi odgovori, ki so jih nekateri navedli pod »drugo«: *veselje in živahnost*. Redkeje so bila izbrana negativna občutja, in sicer *osamljenost* (11 %), *zavrženost* (4 %) in *nezaželenost* (8 %), med posameznimi odgovori, navedenimi pod »drugo«, pa *ravnodušnost* in *razdvojenost*. Glede na visoko

stopnjo izbire odgovorov, ki kažejo na pozitivna občutja ob misli na družino anketiranih, sklepamo, da sta pripadnost in povezanost kot pogoj za razvoj otroka v zdravo in samostojno osebnost v teh družinah v veliki meri zastopana. Zlasti, ker negativna občutja, povezana s tem pogojem, niso bila pogosto izbrana. Pozitivna občutja so bila izbrana v povprečno 60,40 %, negativna v povprečno 7,66 %.

Zaupanje (confidence)

Pri malo manj kot polovici anketiranih (47 %) je *zaupanje* občutje, ki so ga povezali z njihovo družino. Zaupanje kot pogoj ustvarja občutek *varnosti*, ki je bila izbrana v nekoliko večjem številu kot zaupanje, in sicer v 61 %. Ena izmed posledic okrnjenega zaupanja je npr. *sram* (ta odgovor je izbralo 8 % anketiranih). Ostali odgovori, ki se navezujejo na zaupanje, so bili zapisani pod »drugo« in predstavljajo večinoma pozitivna občutja: *svoboda*, *veselje*, *živahnost*, *zanesljivost*. Izjema je le *razdvojenost* kot posledica okrnjenega zaupanja znotraj družine. Rezultati kažejo, da je zaupanje kot pogoj za razvoj otroka v zdravo osebnost v družinah anketiranih otrok večinoma zagotovljeno. Na to kažeta visoka stopnja izbire pozitivnih občutij (povprečno v 54 %), ki smo jih umestili k zaupanju, in nizka stopnja negativnih občutij (povprečno v 8 %).

Dostojanstvo, spoštovanje (competence)

Spoštovanje kot pogoj za razvoj otroka v zdravo osebnost je zadovoljeno pri 51 % anketiranih otrok. Dostojanstvo in spoštovanje vzbujata v otroku tudi druga pozitivna občutja, ki so jih posamezniki navedli pod »drugo«: *svoboda*, *veselje* in *živahnost*. Izpostavili bomo še nekatere negativne posledice, ki nastanejo, kadar ta dva pogoja otroku nista zagotovljena, in sicer *trpljenje* (8 %), *sram* (8 %), *verbalno* (10 %) in *fizično nasilje* (2 %) ter pod »drugo« navedeni *ravnodušnost* in *razdvojenost*. Tukaj vidimo, da sta dostojanstvo in spoštovanje zagotovljena pri malo več kot polovici anketiranih (51 %), hkrati pa sta delu anketiranih (povprečno v 7 %) onemogočena.

Prepoznavnost (character)

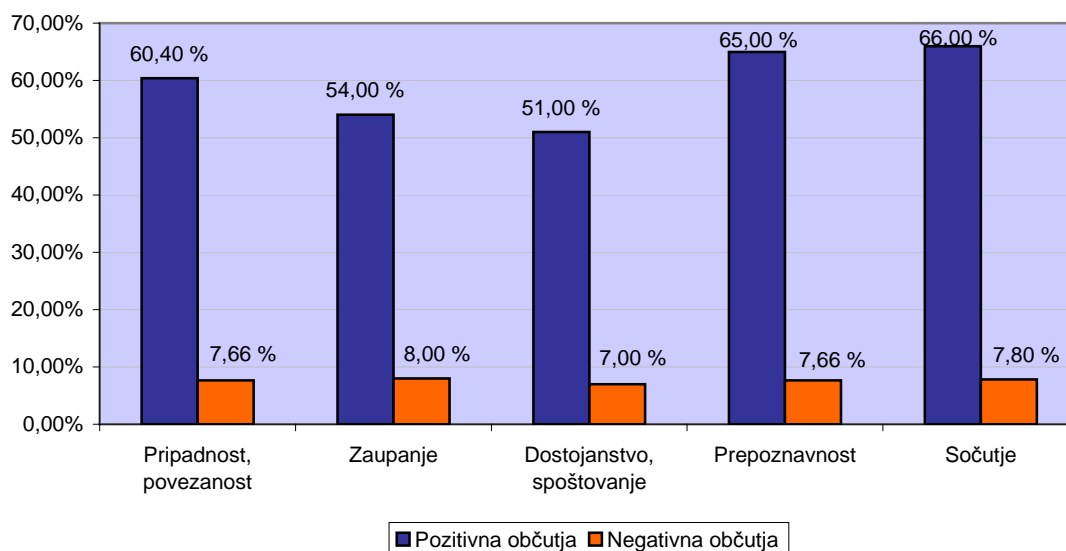
Anketirani se lahko prepoznajo znotraj družine, kar potrjuje pogostost odgovorov *dom* (85 %) in *sprejetost* (45 %). Pod »drugo« so v posameznih primerih navedli še *veselje* in *živahnost*. Nekaj anketiranih je izbralo odgovore, ki kažejo, da v njihovih družinah pogoj prepoznavnosti ni zagotovljen dovolj, da bi se lahko razvili v zdravo osebnost:

osamljenost (11 %), *zavrženost* (4 %), *nezaželenost* (8 %) in pod »drugo« *razdvojenost*. Ugotovimo, da se velik delež anketiranih prepozna znotraj družine, kar utemeljujeta zlasti izbiri *doma* in *sprejetosti* kot občutji ob misli na družino. Zanimivo je, da je skoraj polovica manj izbrala sprejetost, če predpostavljamo, da kadar družina nekomu pomeni dom, takrat se znotraj nje počuti sprejetega. Tudi v tem primeru se v določenem deležu (povprečno 7,66 %) pojavljajo občutja, ki ne morejo v otroku vzbuditi občutka prepoznavnosti znotraj družine. Pozitivna občutja so bila izbrana povprečno v 65 % primerov.

Sočutje (compassion)

Sočutje kot občutje ob misli na družino je bilo izbrano v 13 % primerov, kar je redko. Tesno je povezano z občutjem *ljubezni*, ki pa ga je izbralo precej več anketiranih (63 %). Poleg tega se s sočutjem kot pogojem za razvoj otroka v zdravo in samostojno osebnost tesno povezujejo občutja, ki so bila zapisana pod »drugo«: *veselje* in *živahnost*. Nekateri anketirani doživljajo v povezavi z zadovoljevanjem potrebe po sočutju različna negativna čutenja, kot so *trpljenje* (8 %), *osamljenost* (11 %), *zavrženost* (4 %), *nezaželenost* (8 %), *tesnoba* (8 %) in pod »drugo« *ravnodušnost* ter *razdvojenost*. Ugotovimo, da je sočutje slabo zastopano v družinah anketiranih, medtem ko ljubezen občutijo v več kot polovici primerov. Postavlja se vprašanje, zakaj prihaja do take razlike v pogostosti teh dveh odgovorov. Pri določenem deležu anketiranih sočutje, kot pogoj za razvoj otroka v zdravo osebnost (povprečno 7,80 %), ni zagotovljeno. Pozitivna občutja, uvrščena k temu pogoj, so bila izbrana v povprečno 66 %.

Graf 22:

V *Grafu 22* so prikazani rezultati za vsak pogoj, ki naj bi bil izpolnjen za razvoj otroka v zdravo in samostojno osebnost. Modri stolpec prikazuje povprečno vrednost izbire pozitivnih občutij, oranžni stolpec pa povprečno vrednost izbire negativnih lastnosti. Pri vseh navedenih pogojih vidimo, da le-ti v manj kot 10 % primerov niso zagotovljeni. Na drugi strani prevladuje delež družin, kjer otroci odraščajo v primernih družinskih razmerah, saj znaša povprečje pri vseh pogojih, tudi z izjemo zaupanja ter dostojanstva in spoštovanja, nad 50 %.

Nazadnje nas je zanimala primerjava z rezultati ocen trditvev o družini anketiranih, njihovih starših in njihovem življenju pri 14. vprašanju (glej *Grafe 18, 19 in 20*). Dve tretjini anketiranih otrok ima pozitiven pogled na svet, 13 % otrok pa je vedno ali pogosto negativno naravnanih. V nadaljevanju nas je zanimalo, v kolikšni meri so anketirani razdražljivi. Največ (34 %) jih meni, da so pogosto razdražljivi. Večina anketiranih nima težav z nasiljem do drugih, saj jih 70 % sploh ni nasilnih, 24 % pa jih je nasilnih v redkih primerih. Če izhajamo iz teoretičnega dela, kjer smo videli, da se otroci z opazovanjem lastnih staršev učijo in da v primeru nasilja znotraj družine sčasoma postane le-to sprejemljivo obnašanje tudi zanje, potem na podlagi teh rezultatov sklepamo, da večina anketiranih ni žrtev nasilja med staršema ali nasilja staršev nad njimi. Glede samozavesti so večinoma izbirali med vmesnimi ocenami trditve, torej so povprečno zadovoljni z njo. Z željo po smrti se prav tako ne srečuje

veliko anketiranih. Več kot polovica se jih veseli svoje prihodnosti, in sicer večino časa 39 % anketiranih, vedno pa 34 %. 19 % anketiranih je pogosto zbeganih, 6 % pa vedno. Ta rezultat je lahko pokazatelj tega, kako starši s svojim odnosom vplivajo na stabilnost in čustveno ravnovesje otroka. Zlasti nenadne ali pogoste spremembe otroka zmedejo. Kadar so starši v odnosu drug do drugega umirjeni in v reševanju nesoglasij spoštljivi, takrat se tako odziva tudi otrok. Občutek, da sta starša srečna in da vlada med njima harmoničen odnos, otroku omogoča, da je notranje umirjen in se čuti varnega. Zbeganega se čuti zlasti, kadar prihaja do nenadnih sprememb, kjer so odnosi nestalni, je priča nenehnim preprirom med staršema, nasilju, kadar so v družini prisotne različne oblike zasvojenosti staršev in še zlasti v primeru ločitve med staršema ali ob drugih travmatičnih dogodkih.

Večina anketiranih otrok sploh ne občuti *nasilja enega izmed staršev ali obeh v primerih spora med njima* (88 %). Ti rezultati potrjujejo rezultate pri trditvi, kjer smo anketirane spraševali po tem, v kolikšni meri so nasilni do drugih. Anketirani večinoma niso izpostavljeni nasilju znotraj družine. Hkrati je rezultat lahko pokazatelj, da so starši v večini primerov sposobni sami razreševati nastale konflikte, in vanje ne vpletajo otrok.

S tem se ujemajo rezultati ocen trditve *Ko se starša prepirata, mi pade telesna odpornost in zbolim*, saj v 86 % prepir med njima sploh nima takega vpliva na anketirane. Predpostavljamo, da bi otroci v primeru prepira med staršema zboleli takrat, kadar bi ob tem čutili globoko stisko, odgovornost za razrešitev prepira, tesnobo ali katera druga negativna čutenja, zato so tudi ti rezultati pokazatelj razmeroma zdravega odnosa med staršema oziroma odnosa, ob katerem večina anketiranih otrok ne doživlja hujših osebnostnih pretresov.

Ocene trditve *Moja primarna družina je trdna in je nič ne more uničiti* so enakomerno porazdeljene. Rezultati glede *odvisnosti od opojnih substanc, iger na srečo ipd.* so pokazali, da v 82 % to ne velja za družine anketiranih otrok. Glede na to, da se je 18 % otrok še vedno odločilo za katero od drugih možnosti, sklepamo, da je ta delež anketiranih vsaj občasno obremenjen s prisotnostjo odvisnosti v družini. Anketirani

otroci menijo, da nimajo večjih težav pri *uspešnosti v življenju, kadar vlada v družini negativno vzdušje*. Vedno imajo zaradi tega težave 4 % otrok, pogosto pa 14 %.

60 % otrok sploh nima *težav z depresijo, glavoboli ali nespečnostjo zaradi prepirov med staršema*. S tem jih ima vedno težave 8 % vprašanih, pogosto pa 9 %.

Primerjava odgovorov na 7., 8. in 9. vprašanje z odgovori na 10. in 14. vprašanje kaže, da odnos med staršema v celoti ni nujno pogojen z razvojem otroka v zdravo osebnost, ima pa pri tem pomemben vpliv. *Grafa 21 in 22* kažeta, da so povprečne vrednosti pri zastopanosti pozitivnih značilnosti po Firestonu nižje, kot so vrednosti pri posameznih pogojih za otrokov zdrav osebni razvoj.

Ugotovitve ocen trditev v 14. vprašanju kažejo, da približno 80 % anketiranih otrok ni izpostavljenih odnosom med staršema in odnosom znotraj družine, ki bi pustili hude posledice v razvoju njihove osebnosti. Glede na skladnost rezultatov predvidevamo, da so anketirani večinoma izbirali podobno stopnjo odgovorov. Anketirani, ki odraščajo v družinah, kjer je odnos med staršema in posledično nasploh med družinskimi člani urejen, so se pri odgovorih večinoma opredeljevali pozitivno in obratno. Zastopanost značilnosti po Firestonu (glede na odgovore v 7. vprašanju) je skladna z odgovori v 8. in tudi v 9. vprašanju. Zastopanost posameznih značilnosti zdravega odnosa po Firestonu je primerljiva deležu izbire odgovora *Njun zakon je večino časa trden. in Zelo je trden. Nič ga ne more uničiti.* v 8. vprašanju. Dalje primerjava zastopanosti temeljnih pogojev za razvoj otroka v zdravo osebnost (glede na odgovore v 10. vprašanju) z rezultati v 14. vprašanju kaže, da so pogoji zagotovljeni v nižji meri glede na rezultate 14. vprašanja, ki so pokazatelj tega, da vsaj v dveh tretjinah otroci ne odraščajo v razmerah, ki bi puščale trajne negativne posledice na njihovem osebostnem razvoju.

8., 9. vprašanje : 11., 12., 13. vprašanje

PROCESI RAZREŠEVANJA KONFLIKTNIH SITUACIJ MED STARŠEMA ZNOTRAJ DRUŽINE

V nadaljevanju bomo ob analizi 8. in 9. vprašanja izpostavili rezultate anketnega vprašalnika z vidika trdnosti odnosa med staršema in ljubezni, prisotne v njunem odnosu. Na drugi strani pa bomo ob analizi 11., 12. in 13. vprašanja predstavili rezultate, ki kažejo, kako otroci občutijo prepir med staršema in koliko se čutijo soudeležene v njem. Predvidevamo, da bo analiza slednjih vprašanj pokazala, koliko je odnos med staršema dejansko trden. Če je odnos trden, potem bi rezultati morali pokazati, da otroci niso obremenjeni zaradi njunega odnosa in se tudi ne čutijo na kakršen koli način odgovorni za njegovo stanje, za možnost razrešitve njunih težav, sporov ipd. ali za srečo katerega koli izmed staršev. S tem namenom smo otroke vprašali, ali čutijo, da jih odnos katerega izmed staršev do njih utesnjuje. Odgovori na ta tri vprašanja bi prav tako morali biti skladni z odgovori na 8. in 9. vprašanje, saj kažejo, kako se otrok počuti ob konfliktnih situacijah med njegovima staršema, v kakšno vlogo se v teh primerih postavi (je zaščitnik enega izmed staršev, se zapre vase, ga to ne obremenjuje, mu je »vseeno« ...) in v kakšnem razmerju je do njunega odnosa.

Rezultate 8. in 9. vprašanja smo predstavili v predhodnih podpoglavjih. 63 % zakonov oz. partnerskih odnosov je stabilnih, in sicer so v 32 % večino časa trdni in v 31 % zelo trdni. Pri 9. vprašanju so nato morali označiti, kako si njihovi starši izkazujejo ljubezen. Pri tem so lahko izbrali največ tri odgovore oz. dodali svojega. Zaradi možnosti izbire več kot enega odgovora je bila analiza opravljena na podlagi tega, kolikokrat je bil posamezni odgovor izbran. Glede na rezultate pri 8. vprašanju sklepamo, da so anketirani, ki so stanje odnosa med staršema ocenili kot stabilno, pri 9. vprašanju izbirali med odgovori, ki to izbiro utemeljijo. Pri 9. vprašanju so bili v približno enaki meri v največjem številu izbrani odgovori, da si starši izkazujejo ljubezen s pomočjo pri hišnih opravilih (41 %), s poljubi (40 %) in z objemi (39 %). Rezultati odgovorov na ti dve vprašanji kažejo, da so odnosi precej stabilni in da si v vsaj toliko primerih ljubezen izkazujejo. V manj kot tretjini primerov (25 %) v odnosu med staršema anketirani ne opazijo znakov ljubezni, pod »drugo« pa so nekateri navedli, da sta *starša ločena* oz. da si ljubezen izkazujeta tako, da *si dasta mir*.

Pri 11. vprašanju so morali podoživeti prepir med staršema. Izbrali so lahko največ tri odgovore oz. dodali svojega. Analiza je bila opravljena na podlagi tega, kolikokrat so izbrali posamezni odgovor. V številčnosti izstopajo trije najpogosteje izbrani, ki so bili hkrati izbrani v približno enakem deležu. Sklepamo, da so med temi odgovori izbirali tisti, ki so odnos med staršema ocenili kot stabilen. Na največjo stopnjo stabilnosti odnosa kaže odgovor *Njun prepir me ne vznemirja, ker vem, da se bosta pogovorila in razrešila konflikt* (45 %). V skoraj tretjini družin so otroci tisti, ki prosijo starša, naj nehata s preprirom, kar je lahko pokazatelj tega, da je njun odnos pogosto konflikten in da nista uspešna pri razreševanju medsebojnih nesoglasij, zaradi česar se otroci čutijo obremenjene.

Na drugi strani nas je zanimalo, v kolikšni meri so otroci soudeleženi oz. vpleteni v prepir med staršema. Spraševali smo jih po občutku krivde in odgovornosti za razrešitev spora med njima. V prvem primeru je 88 % anketiranih odgovorilo, da se s takimi situacijami ne srečujejo ali pa le redko. V drugem primeru je tako odgovorilo 84 % anketiranih. Iz grafov je natančneje razvidno, kako so se opredelili tako pri prvem kot drugem vprašanju 12. vprašanja. Na podlagi takega razmerja sklepamo, da več kot 80 % staršev otrok ne vpleta v medsebojne spore in nesoglasja, drugi pa jih vpletajo pogosto ali celo vedno. Pri tretjem vprašanju v tej nalogi bi pričakovali, da bodo rezultati podobni kot pri prvih dveh vprašanjih. Rezultati kažejo, da se 51 % anketiranih pogosto ali pa vedno čuti odgovorne za srečo enega ali obeh izmed staršev. Tak delež lahko vsaj v določeni meri kaže na nezdravo navezanost staršev oz. starša na otroka ob predpostavki, da bi moral starš sam poskrbeti za svojo srečo, in ne otroci. Zaradi različnih procesov znotraj partnerskega odnosa se razvijejo določeni vedenjski vzorci, v katere starši namerno ali podzavestno vključujejo otroke. Otroci se tako lahko čutijo krive za prepire med staršema ali odgovorne za njihovo razrešitev. Po drugi strani pa eden ali oba izmed staršev ustvarita partnersko vez z otrokom, ker znotraj lastnega partnerskega odnosa nista izpopolnjena, srečna. Zadnje vprašanje 12. vprašanja se je nanašalo na utesnjevanje. Želeli smo izvedeti, koliko jih odnos katerega izmed staršev ali obeh do njih utesnjuje. Predpostavljamo, da je utesnjevanje otroka posledica nestabilnega odnosa med staršema, v katerem niso zadovoljene čustvene potrebe enega ali obeh izmed njiju. 77 % anketiranih je odgovorilo, da to ni nikoli ali pa je redko

značilno za odnose v njihovi družini. Pri tem vidimo, da se ta delež ne ujema z deležem pri prvem in drugem vprašanju te naloge. Predpostavljamo, da so se tisti, ki so na prvi dve vprašanji odgovorili z nikoli ali pa redko, tudi pri tem vprašanju tako opredelili. Preostali delež se je razvrstil pod katerega od drugih možnih odgovorov. Ta delež predstavlja tiste, kjer odnos med staršema ni popolnoma skladen, stabilen in po vsej verjetnosti v neki meri negativno vpliva na otroke. Kar 23 % anketiranih je odgovorilo, da jih odnos enega ali obeh staršev do njih utesnjuje pogosto ali pa vedno. Take razmere v otrokovem osebnostnem razvoju puščajo posledice, kot so razdvojenost, nestabilnost, nesamozavestnost, zaprtost pred svetom, nezaupanje vase in v svet okrog sebe, nesamostojnost in nenazadnje nezmožnost zdrave osamosvojitve od starša (-ev). Pogosto gre v teh primerih za to, da starši navežejo enega izmed otrok nase in ga izrabljajo kot čustvenega partnerja ali pa za ščuvanje drug proti drugemu. Rezultati v 13. vprašanju kažejo na razmeroma enakomerno razporeditev odgovorov. V večji meri anketirane utesnjuje odnos očeta (39 %) in v podobnem deležu odnos matere (37 %). Kar 24 % anketiranih, ki so odgovarjali na to vprašanje, pa je odgovorilo, da jih utesnjuje odnos obeh staršev.

8.4 Kako odpraviti negativne posledice, ki se prenašajo na otroka iz odnosa med staršema

V prejšnjih poglavjih smo videli, kakšna močna negativna čustva vzbujajo starši s svojim odnosom pri otrocih in v katero smer se razvija osebnost teh otrok. Posledice so lahko duševne ali telesne. Čutenja se zasidrajo globoko v otroka in ga spremljajo vse življenje oziroma tako dolgo, dokler ne spozna, da bo potrebna korenita sprememba v njegovem življenju. Določeni vzorci načina življenja se prenašajo iz generacije v generacijo in predstavljajo začaran krog, iz katerega na prvi pogled ni videti izhoda. Spoznanje, da je izhod mogoč, je prvi korak k odpravljanju posledic.

Danes je to precej lažje, ker obstajajo različni viri informacij (strokovna literatura, priročniki za samopomoč, internet, zloženske, radio, televizija itd.) o boleznih in osebnostnih težavah, poleg tega pa se s tovrstnimi problemi ukvarjajo določene ustanove, združenja, skupnosti, kamor se lahko posamezniki zatečejo po pomoč.

Otrok bi čim prej potreboval pomoč strokovnjakov, do katere pa morda težko pride. Zato je dobro, če ima okrog sebe ljudi, ki jim lahko zaupa in mu pomagajo priti do ustrezne oblike pomoči. Njegova osebnost je manj ranjena, če se pričnejo ukrepi izvajati dovolj zgodaj in na ustrezen način, in ne šele potem, ko je zares hudo.

9 ZAKLJUČEK

V diplomskem delu smo poskušali pokazati, kako odnos med staršema vpliva na otroka. Ob pregledu literature in teoretičnih izhodišč smo ugotovili, da je družina celota, znotraj katere se na zavedni in nezavedni ravni prenašajo določeni vzorci vedenja in čustvovanja. Starša kot prvi osebi v otrokovem življenju gotovo najprej in pomembno vplivata na družinsko klimo v celoti. Otroci se iz njunega odnosa učijo pomembnih veščin, ki jih bodo bodisi spretno bodisi manj spretno znali uporabiti v različnih življenjskih okoliščinah in jih bodo s sabo nesli v svet ter svojo lastno družino. Ti vzorci pogosto potekajo na popolnoma podzavestni ravni, zaradi česar se prenašajo iz generacije v generacijo. Prenos čutenj iz odnosa med staršema na otroke smo prikazali tudi na primeru svetopisemskih družin.

Odnos med partnerjema, v našem primeru med staršema, lahko obstaja samo v primeru stalne interakcije med njima, katere elementi so iskrenost in integriteta, spoštovanje drugega in svoboda, empatija in razumevanje drugega, odsotnost kontrole, manipulacije in ustrahovanja ter nenazadnje zvestoba in fizična privlačnost. Da lahko vzdržujeta tak odnos, je potrebna prisotnost obeh, tako fizična kot čustvena. Pogosto jo zavirajo obremenjenost s službenimi in ostalimi obveznostmi, njune osebne lastnosti ter vzorci vedenja in čutenj, ki jih prineseta iz primarnih družin. In nenazadnje, odnos med njima je pogosto pogojen tudi z njuno žensko oz. moško naravo ter s tem, koliko jima jo uspe sprejemati ter dopolnjevati drug drugega kot moškega in ženske. Kadar med staršema niso prisotne značilnosti zdravega partnerskega odnosa, se to odraža v ponavljajočih se konfliktih, ki jih ne uspeta razrešiti. Le-ti ju prisilijo, da se poglobita v medsebojni odnos, ali pa ju privedejo do njegovega propada.

Starša nosita iz primarnih družin s sabo določene vzorce vedenja in načine odnosov, ki jih v svoji družini ponovita v podobni ali enaki obliki. Ti procesi potekajo na podzavestni ravni. Otroci so opazovalci njunega odnosa, in čeprav skušata pred njimi skrivati nesoglasja, otroci vselej zaznajo, da nekaj ni v redu. Pogosto si vloge »porazdelijo« in tako pomagajo obdržati sicer konflikten odnos med njima. Po drugi strani pa živijo v negotovosti in strahu pred tem, kaj se bo z njihovo družino zgodilo. Ne

glede na to, kakšen in kdo je njihov oče (mati), ga (jo) potrebujejo. Sicer so izgubljeni in ga iščejo vse življenje.

Odnos, ki ga starša uspeša vzpostaviti, se odraža v njunih otrocih. Otroci, ki so pogosto priča konfliktnim odnosom med njima, razvijejo prav tak pogled na svet in na partnerski odnos. Hkrati pa se naučijo komunicirati z ljudmi tako, kot komunicirajo njihovi starši med seboj in z njimi, saj postane tak način komuniciranja zanje sprejemljiv. Po drugi strani pa se ti otroci težko razvijejo v zdravo odraslo osebo, ne le ker se naučijo iz odnosa med staršema negativnih vzorcev vedenja, ampak tudi zato, ker so starši, katerih odnos je prežet s konflikti, težko pristni do svojih otrok. Težko jih začutijo, so z njimi povezani in jim kot oče ter mati zagotovijo pogoje, ki so potrebni za njihov zdrav osebni razvoj. Za otroka je zelo pomembno, da čuti pripadnost in povezanost, zaupanje, dostojanstvo in spoštovanje, prepoznavnost ter sočutje znotraj družine. Starši so prvi in najpomembnejši člen družine, ki jim to njihovo pravico lahko omogoči.

Empirični del naloge nadgradi obravnavano problematiko. V anketni vprašalnik so bili vključeni otroci. Vprašanja so bila zastavljena tako, da smo dobili vpogled v čustveni svet otrok in v njihovo osebnost, hkrati pa so oni kot opazovalci in najbolj pristne priče odnosa med staršema podali svoj pogled na njun odnos. Na podlagi odgovorov anketiranih otrok smo ugotovili, da sta odnos med staršema in osebni razvoj otrok medsebojno pogojena.

POVZETEK

Avtorica se v diplomskem delu ukvarja z vprašanjem vpliva odnosa med staršema na otroka. V teoretičnem delu opredeli nekatere pojme, ki so tesno povezani z odnosi znotraj družine, vloge in potrebe posameznega člana družine ter s sistemsko teorijo izpostavi problematiko prenašanja vedenjskih vzorcev. V nadaljevanju obravnava nekatere tipe družin z vidika prenašanja nerazrešenih konfliktov med staršema na otroke in opozori zlasti na čutenja, ki se ob takih konfliktih razvijejo v otrocih, in kako jih otroci ponotranjijo oz. kako ta čutenja vplivajo na njihovo osebnost.

Avtorica ugotavlja, da stabilen odnos med staršema ustvarja primerne razmere za zdrav osebnostni razvoj otroka. Otroci se iz njunega odnosa učijo pomembnih veščin, ki jih bodo potrebovali v različnih življenjskih okoliščinah in jih bodo s sabo nesli v svet ter svojo lastno družino. Vzorci vedenja pogosto potekajo na popolnoma podzavestni ravni in se prenašajo iz generacije v generacijo. Tudi ob svetopisemskih odlomkih iz Stare zaveze avtorica ugotavlja, da se konfliktni odnosi med staršema prenašajo preko otrok iz generacije v generacijo, dokler nazadnje ne razrešijo osnovnega konflikta. Na drugi strani pa je v Novi zavezi izpostavljena sveta družina kot primer idealnih odnosov, ki omogočijo Jezusu, da izpolni svoje življenjsko poslanstvo.

Nazadnje poskuša avtorica na podlagi anketnega vprašalnika najti povezave med odnosom med staršema in tem, kaj se otrok nauči iz njega. Ugotovitve kažejo, da so otroci zadovoljne osebnosti v približno enakem deležu, kot so po njihovem mnenju usklajeni in zadovoljni starši v partnerskem odnosu. Rezultati so hkrati pokazali, da je vzdušje v družini in dožemanje anketiranih samih kot osebnosti usklajeno.

Ključne besede: družina, odnos, partnerstvo, starši, otrok, zdrav partnerski odnos, zdrava osebnost, družina v Svetem pismu

SUMMARY

The author of the thesis presents the issue of the influence of the relationship between parents on their child. The theoretical part defines certain terms that are closely connected with the relations within the family, the role and needs of the individuals and by means of the systemic theory it exposes the problem of transferring behavioural patterns. The following part discusses some types of families in terms of transferring the unsolved conflicts between parents on their children. It focuses on the feelings that arise in children due to conflicts, the influence of these feelings on children's personality and the way children internalize these feelings.

The author notes that a stable relationship between the parents creates suitable conditions for a healthy personality development of the child. Children learn from their parents' relationship about important skills they will need in different life situations and take with them into the world and their own family. Patterns of behaviour often appear on a completely subconscious level and they are transmitted from generation to generation.

The author notes that according to some biblical passages from the Old Testament conflictual relations between the parents continue in the following generations until the basic conflict is resolved. On the other hand, there is an example of ideal family relations presented in the New Testament which allows Jesus to fulfil his mission in life.

Finally, the author tries to find connections between the parents' relationship and what their child can learn from it by means of a questionnaire. The results show that there are approximately as many children with a positive personality as parents satisfied with their partnership. The results also pointed out that the atmosphere in the family and the perception of respondents as personalities was harmonized.

Keywords: a family, a relationship, a partnership, parents, a child, a healthy partnership, a healthy personality, the family in the Bible

REFERENCE

- Balkovec, Ivica. 1989. Vloga družine v procesu rehabilitacije psihiatričnega bolnika. *Zdrav Obzor*, 23: 263–266. [Http://www.obzornikzdravstvenenege.si/eng/Full_article.aspx?ID=b63cb76c-4c2c-4005-bc7f-520467a0a841](http://www.obzornikzdravstvenenege.si/eng/Full_article.aspx?ID=b63cb76c-4c2c-4005-bc7f-520467a0a841) (pridobljeno 21. junija 2011).
- Berok, Eva. 2008. Dejavniki, ki vplivajo na mladoletno prestopništvo: Ali nadzor staršev nad otroci vpliva na njihovništvo v adolescenci?. [Http://www.fvv.uni-mb.si/dv2008/zbornik/clanki/Bertok1.pdf](http://www.fvv.uni-mb.si/dv2008/zbornik/clanki/Bertok1.pdf). (pridobljeno 16. avgusta 2011).
- Cvetek, Robert. 2009. *Bolečina preteklosti: travma, medosebni odnosi, družina, terapija*. Celje: Celjska Mohorjeva družba in Društvo Mohorjeva družba.
- Croissant, Jo. 1998. *Ženska - duhovništvo srca*. Ljubljana: Župnijski urad Ljubljana-Dravlje.
- Čačinovič Vogrinčič, Gabi. 1998. *Psihologija družine: prispevek k razvidnosti družinske skupine*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Filipčič, Katja. 2002. *Nasilje v družini*. Ljubljana: BONEX ZALOŽBA.
- Freud, Sigmund. 1995. *Tri razprave o teoriji seksualnosti*. Ljubljana: ŠKUC : Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- Freud, Sigmund. 2000. *Očrt psihoanalize (1938)*. Ljubljana: Društvo za teoretsko psihoanalizo.
- Freud, Sigmund. 2000. *Interpretacija sanj*. Ljubljana: Studia humanitatis.

Gerjolj, Stanko. 2006. *Živeti, delati, ljubiti: pedagoška in psihološka interpretacija bibličnih pripovedi: Prva Mojzesova knjiga, Druga Mojzesova knjiga, Tobitova knjiga*. Celje: Društvo Mohorjeva družba in Celjska Mohorjeva družba.

Gostečnik, Christian. 1997. *Človek v začaranem krogu*. Ljubljana: Brat Frančišek in Frančiškanski družinski center.

Gostečnik, Christian. 1998. *Ne grenite svojih otrok*. Ljubljana: Brat Frančišek in Frančiškanski družinski center.

Gostečnik, Christian. 1999. *Srečal sem svojo družino*. Ljubljana: Brat Frančišek in Frančiškanski družinski center.

Gostečnik, Christian. 2001. *Poskusiva znova*. Ljubljana: Brat Frančišek in Frančiškanski družinski inštitut.

Gostečnik, Christian. 2003. *Srečal sem svojo družino 2*. Ljubljana: Brat Frančišek in Frančiškanski družinski center.

Gostečnik, Christian. 2005. *Psihoanaliza in religiozno izkustvo*. Ljubljana: Brat Frančišek in Frančiškanski družinski inštitut.

Grün, Anselm. 2009. *Boj in ljubezen: kako moški najde pot do sebe*. Celje: Celjska Mohorjeva družba in Društvo Mohorjeva družba.

Kobal, Miloš. 2009. *Psihopatologija za varnostno in pravno področje*. Ljubljana: Univerza v Mariboru, Fakulteta za varnostne vede.

Kompan Erzar, Lia Katarina. 2003. *Skrita moč družine*. Ljubljana: Brat Frančišek in Frančiškanski družinski center.

Kompan Erzar, Katarina, Andreja Poljanec. 2009. *Rahločutnost do otrok: stik z otrokom v prvem letu življenja*. Ljubljana: Brat Frančišek in Frančiškanski družinski inštitut.

Kompan Erzar, Katarina, Tomaž Erzar in Andreja Poljanec. 2009. *Med dvema ognjema: družina v primežu generacij*. Ljubljana: Družina.

Kompare, Alenka, Mihaela Stražišar, Irena Dogša, Tomaž Vec in Janina Curk. 2010. *Psihologija: spoznanja in dileme*. Ljubljana: DZS.

Kuntzag, Lars. 1997. *Ločitev boli – Otroci in starši v ločitvenem dogajanju*. Ljubljana: Založba Kres.

Meško, Gorazd. 1997. *Družinske vezi na zatožni klopi?*, Ljubljana: Educy.

Mrevlje, Gorazd. Kogovšek, Brane. Ovsenik, Nada. 1987. Duševne motnje v otroštvu in adolescenci in proces zdravstvene nege. *Zdrav Obzor*, 21: 175–202. [Http://www.obzornikzdravstvenenege.si/Celoten_clanek.aspx?ID=8489f1fa-641b-47db-815d-97851450ef9d](http://www.obzornikzdravstvenenege.si/Celoten_clanek.aspx?ID=8489f1fa-641b-47db-815d-97851450ef9d) (pridobljeno 21. junija 2011).

Musek, Janek in Pečjak, Vid. 2001. *Psihologija*. Ljubljana: Educy.

Perko, Andrej. 2006. *Samopodoba ljudi v stiski*. Ljubljana: Samozaložba.

Poljanec, Darja. /. Zdravljenje mejne (borderline) osebnostne motnje s koncepti transakcijske analize. /. [Http://jazsemvreda.si/zdravljenje-mejne-borderline-osebnostne-motnje-s-koncepti-transakcijske-analize](http://jazsemvreda.si/zdravljenje-mejne-borderline-osebnostne-motnje-s-koncepti-transakcijske-analize) (pridobljeno 21. junija 2011).

Potočnik, Lea. 2005. Čustva, socializacija in družina. [Http://dk.fdv.uni-lj.si/dela/Potocnik-Lea.PDF](http://dk.fdv.uni-lj.si/dela/Potocnik-Lea.PDF). (pridobljeno 16. avgusta 2011).

Pšunder, Majda. 1994. *Knjižica za učitelje in starše*. Maribor: Obzorja.

Ramovš, Jože. 1981. *Alkoholno omamljen 1*. Celje: Mohorjeva družba v Celju.

Rifel, Janez. 2007. Shizofrenija. *Družina*, 12. avgusta.
[Http://www.druzina.si/icd/spletnastran.nsf/all/1E60A5DC7CAE3A44C1257331002FEE?OpenDocument](http://www.druzina.si/icd/spletnastran.nsf/all/1E60A5DC7CAE3A44C1257331002FEE?OpenDocument) (pridobljeno 21. junija 2011).

Slovar slovenskega knjižnega jezika. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 2000.

Veliki slovar tujk. Ljubljana: Cankarjeva založba, 2002.

Wikipedija. 2013. Domača stran. 7. maja.
[Http://sl.wikipedia.org/wiki/Socialno_vplivanje](http://sl.wikipedia.org/wiki/Socialno_vplivanje) (pridobljeno 3. junija 2015).

PRILOGE

Priloga 1: Anketni vprašalnik

KAJ SE OTROK NAUČI IZ ODNOSA MED STARŠEMA

Pozdravljeni.

Sem Klavdija Lekše, študentka Filozofske fakultete Univerze v Mariboru in Teološke fakultete Univerze v Ljubljani, enota Maribor, in pripravljam diplomsko nalogo z naslovom *Kaj se otrok nauči iz odnosa med staršema*. Namen raziskave je ugotoviti, kako odnos med vašima staršema vpliva na vas. Vaše sodelovanje je zelo pomembno, saj bom le tako lahko pridobila vpogled v to, kaj se otroci naučimo iz odnosa med našimi starši.

Anketa je anonimna, za izpolnjevanje boste potrebovali približno 10 minut. Odgovori bodo uporabljeni izključno za raziskovalne potrebe diplomske naloge, zato naj izražajo vaš iskren pogled na odnos med staršema in občutja, ki vas ob tem spremljajo.

Za sodelovanje se vam vnaprej zahvaljujem.

Klavdija Lekše

Pozorno preberite vsako vprašanje in odgovorite nanj.

1. Spol: M / Ž
2. Starost: _____
3. Obkrožite črko pred trditvijo, ki velja za vaša starša:

- a) Starša sta poročena.
- b) Starša živita skupaj, a nista poročena.
- c) Starša sta se ločila ali razšla.
- d) Drugo: _____

4. Če sta se starša ločila, napišite, koliko ste bili stari, ko sta se ločila.

5. Kje je trenutno vaš dom? Obkrožite črko pred odgovorom.

- a) Pri starših.
- b) Pri materi.
- c) Pri očetu.
- d) Starša si delita skrbništvo, zato sem nekaj časa pri očetu in nekaj časa pri materi.
- e) Pri rejniški družini.
- f) Pri posvojiteljih.
- g) Sem se že osamosvojil.
- h) Drugo:

6. Ali je kateri od staršev umrl v času vašega otroštva ali odraščanja?

- a) Ne.
- b) Umrl je oče.
- c) Umrla je mati.
- d) Umrla sta oba starša.

7. V nadaljevanju pomislite na svoje starše. V kolikšni meri vsaka navedena lastnost velja za odnos med njima? Vsako značilnost odnosa ocenite na lestvici od 1 do 5, kjer ocena 1 pomeni *Sploh ne drži.* in ocena 5 *Popolnoma drži.* (Primer: *V odnosu mojih staršev je prisotno nasilje.*)

Značilnost odnosa	Sploh ne drži.				Popolnoma drži.
	1	2	3	4	5
a) pripadnost					
b) varnost					
c) bližina					
d) strah					
e) nasilje					
f) spoštovanje					
g) podpiranje v njihovih dejavnostih					
h) sovražnost					
i) prepiri					
j) očitaneje					
k) grožnje z odhodom					
l) ljubeč odnos					

8. Kako bi ocenili trdnost zakona/partnerskega odnosa med vašima staršema?

- a) Zelo je trden. Nič ga ne more uničiti.
- b) Njun zakon je večino časa trden.
- c) Moja starša sta skupaj le iz navade oziroma zaradi obljube zvestobe, sicer bi bilo bolje, da bi šla vsak svojo pot.
- d) Zaznamujejo ga vzponi in padci.
- e) Gotovo se bosta razšla.
- f) Razšla sta se.

9. Kako si vaši starši izkazujejo ljubezen? Izberite največ 3 odgovore.

- a) Z objemi.
- b) S poljubi.
- c) Držita se za roke.
- d) Z darili.
- e) S pohvalo.

- f) S pomočjo pri hišnih opravilih.
 - g) V njunem odnosu ne opazim znakov ljubezni.
 - h) Drugo:
-

10. Obkrožite črke pred odgovori, ki izražajo vaša občutja ob misli na vašo družino.

Izberite največ 5 odgovorov.

- a) dom
 - b) ljubezen
 - c) trpljenje
 - d) sprejetost
 - e) osamljenost
 - f) pripadnost
 - g) sram
 - h) spoštovanje
 - i) zavrženost
 - j) varnost
 - k) nezaželjenost
 - l) zaupanje
 - m) tesnoba
 - n) verbalno nasilje
 - o) fizično nasilje
 - p) sočutje
 - q) drugo:
-

11. Predstavlajte si, da ste priča prepiru med vašima staršema. Poskušajte se spomniti, kako ponavadi poteka prepir med njima, in obkrožite, kaj takrat občutite ali kako se odzovete. Izberite največ 3 odgovore.

- a) Sam pri sebi si mislim: »Ah, ne že spet.«
- b) Prosim ju, naj nehata.

- c) Zaprem se v svojo sobo (ali odidem kam drugam, da ne slišim prepira) in čakam, da prepir mine.
 - d) Strah me je, da bo oče mamo poškodoval.
 - e) Strah me je, da bo mama poškodovala očeta.
 - f) Strah me je, da bo oče odšel.
 - g) Strah me je, da bo mama odšla.
 - h) Njun prepir me ne vznemirja, ker vem, da se bosta pogovorila in razrešila konflikt.
 - i) Drugo:
-

12. V tabeli s križcem označite, v kolikšni meri se strinjate z danim vprašanjem.
(Primer: Pogosto se čutim krivega za prepire med staršema.)

Vprašanje	Nikoli.	Redko.	Pogosto.	Vedno.
a) Ali se kdaj čutite krivega za prepire med staršema?				
b) Ali se kdaj čutite odgovornega za možnost razrešitve spora med njima?				
c) Ali se čutite odgovorni za srečo kateregakoli izmed staršev?				
d) Ali vas odnos katerega izmed staršev do vas utesnjuje?				

13. Če ste na zadnje vprašanje v prejšnji nalogi odgovorili s *Pogosto.* ali *Vedno.*, odgovorite na naslednje vprašanje: Odnos do katerega od staršev vas utesnjuje?

- a) Odnos matere do mene.
- b) Odnos očeta do mene.
- c) Odnos obeh do mene.

14. Spodaj je navedenih več trditev o vaši družini, vaših starših in vašem življenju.

Vsako trditev ocenite na lestvici od 1 do 5, kjer ocena 1 pomeni *Sploh se ne strinjam.* in ocena 5 *Popolnoma se strinjam.*

Trditev	Sploh se ne strinjam.				Popolnoma se strinjam.
	1	2	3	4	5
a) Na svet gledam s svetle plati.					
b) Razdražljiv sem.					
c) Nasilen sem do drugih.					
d) Samozavesten sem.					
e) Najraje bi kar umrl.					
f) Veselim se svoje prihodnosti.					
g) Pogosto sem zbežan.					
h) Kadar sta starša v sporu, je eden izmed njiju ali oba nasilna do mene.					
i) Ko se starša prepirata, mi pade telesna odpornost in zbolim.					
j) Moja primarna družina je trdna in je nič ne more uničiti.					
k) Eden od staršev ali oba sta odvisna od opojnih substanc (alkohol, droge), iger na srečo ipd.					
l) Negativno vzdušje v družini slabo vpliva na mojo uspešnost v življenju.					
m) Zaradi prepиров med staršema					

sem že bil depresiven, imel sem glavobole ali nisem mogel spati.					
--	--	--	--	--	--